

SZABADALMAS
KECSKEMÉT
VÁROSÁNAK
TÖRTÉNETIRATI ISMERTETÉSE.

AZAZ :

RÉGIBB KORI ÉS JELEN ÁLLAPOTJÁNAK

LEHETŐ HÍV ELŐADÁSA.

IRTA

Szokolay Márta János.

KECSKEMÉTEN,

NYOMATOTT SZILÁDY KÁROLY BETŰIVEL.

MDCCCLVI.

Patriam, cum possis, non illustrare scelus est.

CICERO.

Ha a' kedves honban lakozó nemzettel

Bármí kis világot, te is közölhetel:

Ne vétkezz, hanyagul tespedvén azokkal,

A' kik nem gondolnak édes jó honukkal.

Imádott Hazám!

Hozzád szöll föl egyik legkissebb gyermeked, Kedves Anya! teneked rebegi azt elő, mit e' földi rövid pályán figyelmével maga ismeretéül sajátíthata. Bibor nem díszlett bölcsömnél, és így egész éltedre kiható jeles intézkedéseket tőlem nem is várhatsz; azonban engem is boldogított szabad gyermekeidnek egyikét, bőven tápláló emlőd' csepjeiből ha szinte kövérré nem hizlaltál is — a' mit ugyan köszönök neked, mert (sértés nélkül legyen mondva) az elhízás rendszerint lomhává és tompúlt érzésüvé teheti az embert, — de mégis csakugyan részeltettél annyiban, hogy immár az élet' estvéjének rendszerinti korjele szürkül fejemen. Az élet' delének forrósága nekem is szüle szenvedéseim' terhével tikasztó verejték cseppeket, komor gondokkal feszült homlokomra; igen, szenvedtem én is, de sokszor örvendettem is, egymást szerető nemesebb érzésű szülötteiddel.

Le vagyok tehát neked kötelezve; és így fogadd legszívesebb hála-adómat; sírom' közeledő szélén én is raktam egy kis oltárt, a' mellyen te neked tömjénezek. Im áldozatul följajnlom neked szerzett ismereteim' cse-

kély mindenségét. Vedd ezt tőlem kedvesen, mert bár nagyon csekélység, úgy de nekem mindenem. — Kedves hazám! feletted századok' szélveszes viharjai zúgtak által, sokszor kellett nehezült sorsod' örvényeiben életre halálra megvívnod kívülről 's belülről származott szenvedéseiddel. Te még is állaszsz, hála a' jó Istennek! és te állani fogsz: e' remény él szerető fiaid' keblében, neked élni kell, és nagyobb díszre kell fejleni.

A' jövő napoknak homályába vezér-fény világol által a' multak' emésztő tüzéből; azaz: ha a' múltakat figyelemmel vizsgáljuk, ezekből tudományt meríthetünk a' jövőknek okos elintézésére. Ezért takarom én is föl honfi társaim előtt az elmúltak' nagy halottját fedező kárpitnak egy részecskéjét, hogy lássunk, értsünk, tanuljunk, épüljünk.

Boldog érzés kel bennem, hogy én is tehetek valamit és honomnak dicső fölépüléséhez talán ha egyebet nem, legalább egy maroknyi porondot vihetek, homoksivatagos életemnek kopár mezejéről.

Légy boldog, kedves köz Anya! édes hazám! és ha szerencsések nem mindenkor lehetnek is, de szívben lélekben legyenek boldogok mind azok, kik tégedet igazán szeretnek; ezt kívánja ezt kéri véglegelhetével is az égtől

szerető szegény fiad
a' szerző.

Előleges észrevételek.

Gyakran sajnosan ötlött eszembe, hogy jó honvárosom ezen szabadalmas Kecskemét városa, ám-
bár hajdan Dunától Tiszáig kiterjedett birtok-határira,
sok viszontagságira, a' Hon' köz terhei' hordozásá-
ban nevezetes voltára, a' Magyar Haza' szív-köze-
pén fekvő helyhetésére, már jó idő óta a' haza' leg-
nevezetesebb városaival versenyző nép-számára néz-
ve, de több más tekintetekből is egy a' legnevezete-
sebb, legfigyelmet érdemlőbb magyar városok közül;
mégis hazánk' történetes könyveiben felőle illy'
fontosságához illőképen kielégítő adatok nem talál-
tatnak. = *Szaller György* Magyar ország' leírásá-
ban (103. lev.) Kecskemétet Pest Megye' gabonás
csűrének és szénás kertjének nevezi; így volt hajdan
Lybia Rómának gabonás tárháza, és még is ezen Ly-
bia régiebb történeteit homály fedi. Ki tudja hány író-
tollal foglalkozónak éhségét enyhíté már Kecskemét
izes kenyérével, és más egyéb áldásaival; és mégis
e' jó városról alig tud könyvek útján a' magyar egye-
bet ennél, hogy ez egy nagy puszták' közepén fekvő
népes város; de honnan szerezte pusztá birtokait?
honnan kölcsönözte föltűnő népességét? honnan vette
nevét? melly uralkodóktól szabadalmait? milly' rang-
ban állott hajdan a' Magyar városok' sorában? vagy
jelenleg is millyen élet-erő van e' népes városban ki-

fejtve? és így milyen jövődre számolhat ezen nevezetes nép-tömeg? mind ezekről ismérete felette kevésnek van még a' benne születtek közül is; sőt forrást is melyből ezek iránti fölvilágosító ismereteket meríthetnénk, a' már megírott 's nyomtatott könyvek' roppant garmadájából is alig tud az ez után fürkésző ész fölfedezni.

A' található források is vagy igen csekély, vagy zavaros, vagy idegen népek' érdekeinek olvadékával fanyar kellemetlen ízűvé érczesített víz cseppecskéket adhatnak, melyekkel tudni vágyásod' szomját csak a' közelebbi századoknak történeteire nézve is alig csilapíthatod, a' régibb időkből az őskorból pedig ha keresel e' város dolgainak tudására vágyó 's ezt szomjazó elmédnek csak néhány csepp vizet: az ős kor' íróinak könyveiben e' tekintetben csak némelly homályos, gyanításokra utaló ó kútaakra bukkanhatsz. Így próbálgatott már egygy kettő meríteni a' régi görög és római történet-írók' e' tárgyra nézve ó kútjaiknak zavaros agyag söpredekjéből.

Hiszem én sem álhatom meg hogy a' régi hozzávető véleményeknek már előttem némellyek által a' lehetőségig learatott vagy le is kaszáltatott földön ne tarlózgassak, mert természete a' legelső forrásokat nyomozó emberi észnek ez, hogy a' hol már a' régiség' homályából ki nem tud vergődni, készebb ráfogásokkal, vagy ezeknél nem sokkal többet érő véleményes hozzávetésekkel magát elaltatni, mintsem magát, a' lelket megszűnés nélkül ösztönöző tudásváagnak nyughatatlanságitól kínoztatni engedni. Ilyen formán áll a' dolog legkülönösebben Kecskemét' nevére, ezen névnek származási-okaira, nem különben

a' *Partiscum* nevezetre nézve, mely ez utóbbi nevezet mellett tölem is költsönözött, 's nálam meglevő jegyzetek' nyomain *Katona József* jeles és holtá után (mint rendesen szokás) illő meltánylással koszorúztatni kívánt hazánkfia, *Kecskemét városa'* historiáját megkezdő de be nem végezhetett iratán által, mind végig vitatkozik.

Beh kár hogy *Kecskemétnek* nem találkozott egy olyan *Barta Boldizsárja*, ki, mint ez említett, meleg hazafiúsággal elkészítette Debreczen városának krónikáját, úgy megírta volna ezen Szabadalmas *Kecskemét városának* is régi történeteit: — de az igen Tisztelendő *Tudós Bláhó Vincze Szerafikus sz. Ferencz szerzetebeli Atya*, és a' közelebb élt már említett *Katona József* városi tiszti ügyvéd' ide tartozó jegyzeteiken kívül, csak az egyetlen *Székudvari Jánostól*, egykor a' *Kecskeméti reformata iskola'* rectorától bírok egy kezemhez jutott olly kéziratot, mely egyenesen és kizárólag *Kecskemét városának* legalább egy bizonyos időszakbeli történetét szándékozott megismertetni.

Ezen *Székudvari János Kecskemét városának romlása* című iratában az 1707-dik évbeli ráczpusztítást festi le, és ezen munkácskáját jelen könyvemben szószerinti hivséggel beiktatva akartam volna Olvasóimmal megismertetni. Tulajdonképen ugyan *Bláhó Vincze* is csak mintegy mellékesen rátérőleg t. i. az itteni *Romai Cath. egyházi szolgálatokat Secularis Pap Uraknak* resignáló, azaz átadó *Egyházi Pásztor* beszédében csak felvett beszéde tárgyát illetőleg szóllott *Kecskemét'* némelly régibb viszontagságiról, különösen pedig egyházi viszonyairól.

VIII

A' több segédforrásokat, melyekből merítettem ; régibb időkről szőlő adatokat, az egyes tárgyak' előadásának folytatában sorral, és név szerint fogom idézni 's följegyezni.

Hogy számos igen nagy fontosságú régi iratok, 's jeles adatok lehetnek városi levél- tárunkban, azt kétségbe sem lehet hozni: de ezeknek fölvilágosítása, köz tudománnyá tétele 's célirányos rendezése tölem köz éltem' viszonyainál fogva nem telhetik; de szabad reménylenünk, hogy az ottan tartott, és a' városnak ügyeit sok részben kimagyarázó 's ez által talám sok tudatlanságból és félreértésből, nem ritkán pedig sértő gyanúkból származó zavarokat kiegyenlíthető régibb bizonyítványokat, valaki városunk' feltűnőleg jeles tudományos készületű előjárói közül nyilvánosságra hozandja; — minthogy már ma különben is igen divatos szó járás ez: — *Korunk nyilvánosság' kora.* Így lehetnek az egyházi archivumokban is sok jeles régi adatok: de ezeknek is fölfedezését az ottan forgó egyénektől kell várnunk.

Azt kérdezhetné már valaki, hogy illy nevezetes gyaníthatólag bőv és bizonyos források használhatása nélkül miért is fogtam ezen munkához? Im felelek reá: azért fogtam biz' én e' munkához:

1-ször mert ha mindent és tökéletesen nem is, de valamit és tölem telhetőleg tenni helyesebbnek láttam, mint másra várva gunnyasztani.

2-szor mert különben is emberi mív egészen tökéletes soha nem lehet.

3-szor mert hallottam 's tapasztaltam is, hogy bámulatos ügyességű muzsikusokat úgy szoktak felperdíteni 's nyirettyűhöz vagy billentyűhöz nyúlásra

ingerelni, hogy előtte ügyetlenkedve czinczogjanak; tehát lehetnek véltem hogy nálamnál hasonlíthatatlanul e' dologra hívottabb lelkű ember, az én ügyetlenkedő próbatételem által avvagy csak nemes duzzogásból is majd jelesb' munkát adni sietend.

4-szer mert még e' csekély próbatételben is minden esetre leendenek figyelemre méltók.

5-ször sok novellákat irkálnak ma, miket is elég piczinke sikerrel olvas az ifjúság; én az illyesekben kedvtelését nem található érettebb korú honfi társaimnak egy kissé komolyabb és nekik érdekesebb olvasmányul kívántam szolgálni.

6-szor mert: Cum nihil maius habemus calamo ludimus; azaz:

Ha nem hívott többre az ég' akaratja
De jobbnak még író tollát forgathatja,
És ezzel magunknak 's másnak használhatunk:
Mért ne vón' ezt tenni jádзи akaratunk.

7-edszer pedig és végül: mert serkentének jó barátim és tisztelt jóakaróim kik az ifjabb Plinius' III-dik könyve 7-dik cikkelyére figyelmeztettek, holott ezt olvasám:

Quatenus nobis denegatur diu vivere, relinqvamus aliqvid, quo nos vixisse testemur; azaz:

Miglen tart éltünknek lobogó fáklyája
'S a' tény-erőt edzi kitüzött pályája,
A' kit lelkesíthet szeretett hazája,
Áldozzon valamit, ha képes reája.

'S így bizonyítsuk be hogy mi is itt' éltünk,
Bár sokat szenvedtünk 's bajért bajt cséreltünk,
Henyé álmokórság mákjával nem teltünk
Sőt lehető módon célunknak feleltünk.

Ezen szíves serkentő intés nem is téveszté czélját, mert igaz az hogy:

Quae nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum; azaz:

Az ember nem tenné sokszor azt magáért,

A' mit elkövetett más barátságáért.

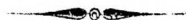
Mind ezeknél fogva oda igyekeztem eleitől fogva, a' mennyire életmódom, foglalatosságim, 's gyakori utazásaim megengedték, 's idők szerént is a' mennyire biztos adatokhoz juthattam, hogy kedves lakhelyemnek szabadalmas Kecskemét városának ismértetésére nézve, a' régiség' mohából valami érdeketest fejthessek ki, melly kedves időtöltésül válhaszon érettebb korú köz lakos-társaimnak, másokat pedig, főként ama nagy reményre nézve vetélkedő tanuló ifjakat, kifejlendő tehetségeikhez képesti jelesebb dolgozatokra serkentsem.

Tudósabbakat tanítani nem is szándokom, de a' ki szíves részvétellel 's pártoló figyelemmel fogadja munkácskámát, bizonyos lehet benne hogy fognak találatni, kik az ebben foglaltatott tárgyakból szívesen vehető tanúságokat csak ugyan költsönözhetnek.

Irtam Kecskeméten 1843-dik évi

Augustus' 12-dik napján.

Sz. H. J.

Kecskemét városa' viszontagságait,
Az idők' kerekén leforgott dolgait,
Sűrűn előfordult köz szenvedéseit,
Időnkint felváltva boldogabb éveit,
Lakos-társaimnak midőn előadni
Bátorkodom, 's e' kis emlékecskét hagyni:
Elbizott kevélynek oh ne gondolatok,
Magát fitogtató észmūt se várjatok.
Kerültem a' mesés mende-monda zavart,
Millyet már sok szerző könyv-alakba kavart,
Tisztán és csendesen folylyék tehát vize
Előadásomnak, így lesz kedvesb íze. —
Pogány múzsa'knak sem hívom segítségét
Kérem a' mennybéli Fő ur' kegyességét!
Ki sok századokig védte városunkat,
Távoztatta tőlünk végső romlásunkat.
Ő legyen nekem is kegyes útmutató,
Segéljen hív karral, mert jó 's mindenható.

Kecskemét fekszik a' Dunától keletre
Ott' hol ha figyelsz a' Gönczöl *a)* emeletre
A' déli kör *b)* negyven és hét fokot jelel.
Mellynek a' keleti hosszúságon *c)* felel
Harminczhét fok, vévén Ferro *d)* szigetétől
Afrika nyugoti legkülső szélétől.
Esik Pest 's Szeged közt sík homokos téren,
Negyvenöt ezeret tart magyar kenyéren.
Tizenkét mértföld *e)* úgy Pesthez mint Szegedhez
Ép láb kívántatik gyalog méréséhez.

a) *Gönczöl* nevezetű magyarról hagyatott emlékezetben, hogy ő találta föl a' négy kerekű, és nem csak egyenes irányban vonható, hanem kisebb térhelyen is a' derékszezen való forgathatásnál fogva körül forgatható szekér' készítése-módját. Voltak ugyan több régi népeknél szekerek, de vagy csak két kerekűek, vagy tökéletlen meredt állású, és kis téren meg nem fordítható, négy és több keréken álló és mozgó nagy pompa-bárkák. A' magyaré tehát a' mai alkalmasabb szerkezetű szekerek' feltalálásának dicsősége. — Innen méltán sohajt egy nagy hazafi: „*nincs a' föld kerekségén nemzet, melly annyi idő óta járna szekeren, mint a' magyar, és mégis mind e' mai napig sincsenek rendesen készített útjai!*“ — Föl is tartatott ama derék magyar honfi *Gönczölnek* tisztes neve emlékezetben; mert miután a' magyarok az ég' északi polusán vagy sarkán eső csillagokból alkotott képzeleti képet nem medvének nevezék mint más népek, hanem szekérnek, melly mint valami szérűn az északi ég' sark körül kerengve jár: tehát ezt *Gönczöl* szekérének keresztelték, és már ma *Gönczöl* annyit tesz, mint *Polus* vagy ég-és föld-sark.

Mínhogy pedig két egyenlő képű csillagzat láttatik az égnek e' táján, t. i. *nagy Medve* és *kis Medve*: tehát *Gönczöl* szekere is kettő van, u. m. *nagy Gönczöl* és *kis gönczöl*, a' *kis gönczöl-szekér* rúdja végén esik azon csillag, mellyet különösen *Gönczölnek*, vagy az ég északi sarkán eső csillagnak neveznek. Ez mindig egy helyben látszik állani, és a' többi csillagok e' körül látszanak forogni. És ezen csillagnak magossága különböző helyein a' föld tekének különböző szokott lenni, a' miből meg lehet határozni azt is, hogy hol fekszik valamely város a' földnek színén; — ugyan is:

b) A' régiek nagyon bizonytalanul határozták meg a' föld' színén eső helyeket, ilyen formán: Palmyra város volt Palmyrene tartományban, Palmyrene tartomány pedig Syria tartomány mellett, 's a' t. Ez épen olyan mintha ezt mondanák, kis ház mellett nagy ház; nagy ház mellett pedig kis ház. Az újabb időbeli tudós geográfusok

vagy földleírók tehát úgy határozzák meg szorosan valamely városnak fekvését, hogy annak ezen föld-tekén vagy golyóbison mind a' gönczöltől való távolságát, mind valamely nevezetes határhelytől kelet felé eső meszszeségét fokok (gradusok) számával kifejezik. Egy fokra esik 15. mértföld.

A' föld közepén észak és dél közt képzelnek mind az ég' mind a' föld' golyobisán egy karikát, másképp abroncsot, ezt nevezik *Egyenlítőnek* (Aequator), ettől mind az északt mind a' déli sarkig 90. fokot számitanak, az egész földre körül pedig 360. még pedig ezen fokokat számítják azon képzelt abroncson vagy körön, mely valamely meg határozandó helyen és a' két sarkon keresztül hajolni gondoltatik, 's ezt nevezik *délikörnek*; mert midőn ezen körünkre jő fel a' nap, akkor delünk van. A' hány foknyira van már valamelyik hely az Egyenlítőtől a' gönczöl felé, épen annyi foknyi magosságban látszik azon helyen a' gönczöl-csillag a' föld színe felett.

Ha tehát a' gönczöl emeletét vagy magosságát tudom, akkor azt is tudom mennyire esik az én állásom a' föld' közép domborodásán által menő egyenlítőtől a' gönczöl felé. Így tehát *Kecskemét* szinte pontosan 47 foknyira esik észak felé az egyenlítőtől vagy azon föld tájtol a' melyen lakóknak éjj-nap-egyenlőség' idején épen fejük felett áll a' nap: vagyis (mint szokás kifejezni) 47. foknyi a' Kecskeméti északi szélesség vagy Kecskemét' északi szélessége.

c) Ezek szerint már most még azt is meg kellett határozni, hogyha valamely hely annyira 's annyira esik észak felé való szélességben; hát nyugotról kelet felé számított fokokban vagy is úgy nevezett hosszúságban hol esik? Erre nézve kezdőpontnak fölvtették az Afrikához tartozó szigetek körül nyugot felé legkülső szélén eső szigetet t. i.

d) *Ferro* szigetét a' kanári sziget-csoportban, — és ettől számlálnak kelet felé körül az egész föld-tekén, mint már mondánk, 360. fokot, értelmesebben kimondva annyiszor 15 mértföldet. Kecskemét már az említett nyugot-

ra eső szigettől kelet felé 37. foknyira van, vagy is (a' mint szokták mondani) ez az ő keleti hosszúsága.

e) Német mértföldeket szükség érteni, mert a' magyaros mértföld nincsen szoros számítással meghatározva, ugyanis: a' Magyar, nemzeti természetes sajátosságánál fogva sokkal kényesebb és többet tartó becsületére, hogyszem szorosán számot adni szeretne; — és még sokkal jobb szívű, vagy gyanakodás nélkülibb hogyszem mástól is szörszálhasogatásig számot venni kívánna. Innen annyi-féle a' magyar mérték is, a' hányféle csak lehet, és a' magyar mértföld is, a' Czinkotai iteze példájára, rendszeren egy német mértföld meg egy darab, — mely darab azonban sok helyen magánál a' mértéknél is nagyobbacska szokott lenni magyar hazánkban.

Kecskemét nem fénylik pompás kastélyokkal,

Sem útcza taposó czifra nap-lopókkal,

Lakosi többnyire föld-színti házakban

Laknak, de magyar szív dobog föl azokban

Útczái nincsenek kirakva kövekkel,

Nem hemzsegnék henye bámész emberekkel,

Mindennap' költével piarczra 's templomba

Szép sereg nép gyűl föl, — ez innét azomba

Dolga-végeztével tüstént haza térül, —

'S mint szorgalmas munkás tisztúhoz áll, vagy ül.

Magyar egyszerűség városunk' jelleme,

De föl sorolható még több más érdeme;

Dicsekedhetik ez nagy régiségével,

Nép *a)*, bor *b)*, búza *c)*, sajt, vaj *d)*, 's fa elég-ségével *e)*.

Levegője tiszta, száraz egészséges,

Bár földje többnyire homokos, fővényes,

Gyakori szél lengi át tágas útczáit
 Frissíti a' szőlős kertek' gyümölts fáit *f)*
 Férfia 's aszszonya egészséges ennek,
 Itt katona 's útas kényőkre pihennek.
 Bátor nem zubog itt által semmi folyó,
 De azért kút vize iható 's tiszta, jó, *g)*
 Ha néha a' zápor esső víz megtódul,
 Gát nevű éren a' Tiszába lelódul. *h)*

a) Kecskeméten, pusztáin, tanyáin, szőlős kerteiben, (mert hegye nincs) erdeiben, az újabb időkben a' lelkek' egybevehető mennyisége jóval is fölhaladja a' 40 ezeret.

h) Bor, Kecskeméten bővön terem és eléggé kellemes ízű és kapós szokott lenni, még pedig olly mennyiségben, hogy a' hordók' árra a' borét fölül múlja. (Itt egy kis bocsátható tréfám van), sokszor kétségbe lehetne hozni, ha valyon kútaiban volna-e annyi vize, mint bor hordai-ban? millyenséget bizonyíthatják a' Budai kősziklákba vágott pinczékkel bíró borkereskedők, kik a' tőlünk évek során által vett Kecskeméti ó veres borokat (mert itt' többnyire azt szűrnek) különösen jó nyereséggel szokták eladogatni. Néhai boldog emlékezetű Ferencz Királynak az 1811-ben termelt jó féle veres borból egy hordóval küldött akkor élt esküdt F. S. mellynek nagy becse volt, 's még 1819-ben Bécsben a' császári szakács nekem is egy butelliával szolgáltatott, midőn a' festés tanulásért ott' üdömet töltöttem.

c) Búzában 's más gabonában bővölködését Kecskemétnek eléggé mutatja az, (ide értvén közép ponti helyzetetését) hogy a' roppant fogyasztású Pest Buda szomszédságában is felette ritkán emelkedik magassabbra a' búza' árra mint a' Bánátban, mellyet fölhajózni kell. Kenyere ízéről, jóságáról emlékezik Vályi András is magyar ország' szótár szerű leírásában, ezeket ejtjén: A' Kecskemétiék leginkább száraz malmokban (de már azolta vannak ám több szél malmaink is) őrlenek, mindazáltal az ot-

tani aszszonyok igen híres, domború, tetsző kenyereket sütnék.

d) A' juh, nevezetesen pedig a' nemesített birka tartás nevezetes gazdálkodási ágazata a' Kecskemétiék' földészi foglalkozásának, mit a' pesti sajt-vaj-piarcz és gyapjú-vásár is eléggé bizonyítanak.

e) Régenten körül nagy tölgyes erdők voltak Kecskemét' környékén, mint ennek némely maradványi még most is megtetszenek, de az erdőkkel kevésbé kimélőleg bánó apáink, ők tudták mi okokból, a' szép erdőket egyre pusztították, ujakat pedig nem ültettek. Azonban a' Tanács' élelmes intézkedésére a' közös számos sivó homok téren jelen században már szépen zöldellő erdők növekszenek; ezekből a' tisztelt Tanács a' községnek is tetszés szerint elégségeset ültettetvén (melynek egy része városi erdők' nevét vette) a' többit pedig kiszabott árban magoknak lakosok megszerezték. Így néhány éveknek multán igazságtalanná válik *Korabinszky* Lexiconában Kecskemétről tett azon jegyzés, hogy mellékén sok felé fél napig is el lehet menni a' nélkül, hogy az ember csak egy zöld bokrocskát is látna. Vályi András is azt mondja: hogy a' Kecskemétieknek fájok szűken van, és azideig igaz is volt a' mennyiben. De itten már a' felyebbi intézkedések' nyomán kevés évek elmúlván, gyanítható, hogy Kecskemétnek kevés idegen fára leszsz szüksége; ez a' korulandó szorgalomtól, de a' takarékoságtól is sok részben fog függeni.

f) Szőlős kertjei Kecskemétnek a' Szamos-mellékiek gyümölcsös erdeivel vetélkedhetnek. Ezen szőlős kertekben erdőkint nevelkednek a' jó ízű gyümölcsöket, más fajúkat is, de különösen a' híres pogácsa almát termő fák. — Melly szőlős kertek a' szél hordta homokoknak elnyomathatása végett még most is minduntalan újra meg újra ültetnek.

g) Annyiban igazsága van *Korabinszky*nak főlebb említett Lexiconában, hogy belől a' városban, főként a' régi telekek' helyein, a' föld területe fölül igen nagy ter-

jedesű televényekből álván, a' keleti, északi, és nyugoti részeken nem igen lehet iható vizű kútakat ásni, — az egy Hemző kútát kivéve, mely sok iskolás gyermekeknek szomj-enyhül szolgál. De már a' keleti, déli részen belől a' városban is több tiszta iható kútak is vannak. A' városon kívül pedig körülátalában a' szőlőskertek mellékén, miként a' szőlőskertekben is, a' legfrisseb és tiszta-ivó vizű kúttal bővölködünk. Jelesebbek a' kaszap, füzfás, homoki, görögmajori, rávági és még több ivó kútak; különösen a' Priesznitz vizenyős életrendszerét mintegy 4 évvel ezelőtt divatos mohóssággal megkezdő tanuló ifjainktól tavasz és nyaratszaka, jó korán reggel, és alkonyatfelé seregenként megkerestetni szokott *Végh János* szőlőjebeli kutja. Helyesen, ifjú barátim! tüzes véretek' túl csapongó hevét enyhítsétek a' tiszta forrás' kristály cseppjeivel: de honnotokért dobogó szíveiteknek dicső lángjai, kedves és boldogító áldozatként hadd lobogjanak!!

h) Ezen köz' tapasztaláson, hogy a' Kecskemét városában megáradt zápor esővíz magától a' Tiszáig vezető árok nélkül lefut, igen biztos reményt nyujtának magoknak a' Kecskemétieknek az iránt, hogy azon hajózható csatorna, mely a' Dunát a' Tiszával öszveköten di, Kecskemét városának boldogítására és emelésére legalább néhány Vedres István ur' ajánlata szerint (ki még a' reá teendő közköltségeket is kiszámítá), egy ágát erre fogja és épen a' déli oldala mellett átnyujtani. — Ugyanis, előbbeni időkbén két ilyen hajózható csatorna iránti terv közzétett a' haza Rendeivel, t. i. egyik Balla ur' terve, mely szerint a' Dunából Pestnél kijöhető csatorna Czeglédén, Abanyon által Szolnoknál egyesülne a' Tiszával; másik pedig Vedres ur' terve, mely szerint a' hasonlóul felvett Pesti csatorna Kecskemét és Fülegházán által Szegednek tartott volna.

Az újabb módosítások szerint azonban a' már említett csatorna jóval is lejjebb t. i. Kecskemét városától délre fekvő Ákosegyháza nevű púsztán húzatlék keresz-

túl. Majd pedig a' határ czövekek Bugyi, Szűnyog, Apaj mellett Adacson felyül le a' *Szék Tó* vagy csalányos oldalainál jövendöltetnek alávezettetni. — Mellyre nézve értesítetésemnél fogva maga a' Kecskeméti közönség száz ezer napi számos munkásokat ajánlott. — No hiszem így is amúgy is jó lenne, mert ama szerint Kecskemét alsó táján, mint már érintettem Ákosegyházán, hol a' régibb időkben derekas verekedés harczok történtek, csakugyan kétségen kívül egy csínos kereskedési ültetvény-városka épülendene, és ez alkalmasint úgy tekintethetnék mint az ó Kecskemét' ifjú leánya, mellynek neve legméltábban *új Kecskemét* lehetend; ha ugyan a' hely' ősi neve iránti kegyelet az Ákosegyháza nevével maradást ki nem kívándja. —

E' város több jeles vitézeket mutat,
 Kik tettek szárazon és tengeren útát *a)*,
 Szembe néztek bármelly ellenség fiának,
 Mint illik Bellona és Märs rokonának.
 Hajdan rá járt itt' is a' rúd a' Magyarra,
 Szükség volt a' küzdben edzett erős karra.
 E' városunk gyakran ellentől lepetett
 Sőt biztos békében csak ritkán lehetett;
 Bár nézzük el sorral megtelepítését,
 Az ős időkben lett első építését,
 A' *Metanasztáktól* a' történet' sötét
 Hajaala népétől hozzák le kezdetét *b)*,
 Kiknek tartományuk volt osztva öt részre
Szarmaták, Piczének, és Gazdák földére
 És az *Amiczének* lapályos térére,
 Végül a' *Szolgáknak* legalsó helyére *c)*,
 'S a' mint már több régi iroknál olvassuk,
 Ezeknek *Partiscum* volt köz fő várossuk.

De az név talám már csak később adatott *d)*

E' helynek, midőn itt Róma hódoltatott.

a) Alább a' tulajdonképen Kecskemétnek közelebbi századokban történt köz változásairól szolló sorokban számos olly' férfiaknak neveik fognak olvastatni, kik a' tisztes vitéz czímet kétség kívül megérdemlik: de jelen napjainkban is több tisztes neveiket számolhatnánk fel oly jeles férfiaknak, kik részint még most is vitezlő seregeink' tisztei között díszellegnek, részint pedig már meg érdemlett borostyánaikon nyugodván, itten közöttünk köz tiszteletben élnek.

b) *Metanasztáknak*, azaz lakó helyeiket változtatóknak, idők szerint előbb odább vándorlóknak vagy kóboroknak neveztettek a' görög földírók vagy is geografusok által. Ezen *Jászok* vagy *Ijjászok* tudniillik nyilakkal ívekkel és tegzekkel fegyverzett hadazó népek (*Iazyges Metanastae*) kik Scythiából több szittyá véreiktől külön válva még az *ötödik században* nagygyára megindult köz nép-vándorlások előtt, talám még Krisztus születése előtt, észak keletről, a' mostani magyar föld' határra átvándorlottak: és *Pártos* azaz: külön másfelet kepező (járós) Szittyáknak is neveztettek. — Talám magok is adhatták magoknak e' nevet? és Fő városukat *Pártoshonnak* vagy a' Görögös és latinósírók' kiejtéseik szerint *Partiscumnak* magok nevezték. Valóba kell lenni valaminek a' dologban; de a' történetek vezető lelkére figyelmező elme is hihetőnek találja, hogy itt' még magyar, sőt avar és hun, vagy kún őseink' ide érkezte előtt már szittyá poroktól és szittyá vérektől kövérült föld termett olly' ízes füveket, melyek marasztalást susogtak fel a' később ide érkezett vándor-onokáknak; szittyá hő-ök' lelkeik lebegtek e' táj fölött, kik édes lelki kapcsolattal itten maradásra, itten meghonosodásra varázsolták az utóbb belépett Szittyá vért.

Azért vagy te minden igaz magyarnak olly' kedves

oh Hon! 's azért vonja olly' erősen magához őseink' vé-
rökkel ázott földed szíveinket, annyira, hogy kételkednünk
kell igaz magyar vérű és lelkű voltokról mind azoknak,
kik szent kötelesség parancsolatja nélkül képesek határid-
don kívül nyílt virágokat színesebbeknek, illatosabbaknak
szóval kellemesebbeknek találni, mint azon rózsákat, mel-
lyek szittya vérrel táplált gyökérről költsönözik élteket
és színöket, mint olly liliomokat, mellyek hős csatákon
vitézül hunyt szittya leventéket gyászolva hív szíveik'
megszakadásában elhalt szittya nők és arák vagy jegye-
sek hó kebleiknek tiszta hamvából emelik föl fehér halvány
fejeiket; vagy a' kik képesek a' szittya erőteljes hangej-
tésnél bájjólóbbnak találni a' föld' bármely népe nyelvén-
nek saját zengzetét; azért lángol minden igaz magyar ke-
bel olly forró hévvel éretted, óh kedves Hon! hogyha mi-
vel lehetne növelje, előmozdítsa jólléted' és dicsősséged,
azért áldozom én is a' legnagyobb készséggel tehetségem
szegény tárából szent oltárodon, és ha bár parányi az
áldozat, tudom hogy kedves leend előtted, mert ez nem
egyéb mint keblemet elemésztő hon-szerelmem' tüzének
föllobogása. Fölemelt fővel járjon e' földön, és égi
kéj-érzettel tekintse ennek virányait mind az, valaki hi-
vatást érez lelkében testi lelki tehetségeit kifejtteni és
azok által e' kedves hon' köz jóllétét eszközölni; de pi-
ruljon és hunyázkodjék meg a' gyalázatos, ki csak gyom-
rát tölteni, bőrét fényesre hizlalni, csak saját erszényét
eldugdosott mammonnal tölteni, vagy bármi más magá-
nyos érdeknek önzőleg áldozni kész hajlamot érez magában,
nem magyar az, czudar az, ki így érez; de még czuda-
rabb ki így él! — Ne ítéljen meg tehát senki bennünket
ha mi még most is csak ama régi nótát daloljuk:

Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita!

Nincs élte magyarnak magyar honon kívül

Minden élete csak ez egyért hevül.

'S ha őt' növénykint más földbe átülteted

Elcsenevész, — 's ezéled' vele nem érheted.

Igen! A' magyar csak, honáért élhet és halhat, és ezért

szent tiszte élni és halni. Így értjük mi a' főlebb idézett verset, nem pedig úgy, mintha már honunk olly' tökély fokára hágott volna, mellyen fölül nem emelkedhetnék, sőt tökélyesülni kell nékie naponkint, időnkint, és hogy tökélyesüljön, arra törekedni minékünk szülöttjeinek mel-
lőzhetlen kötelességünk.

Hogy visszatérjünk a' Páris Hunokra, Szittyákra, vagy is a' kőbor Jászokra, ezeket *Ptolemaeus Nuncupatoria* azaz: *Nevező* című könyvében a' 2-dik század' elsőbb felére teszi K. u. lehet hogy talám ekkor voltak legnagyobb virágzásban, *Trajan*, *Hadrián* és *Antonin* római császárok' idejében. De hogy ezen Jászok e' földön már az előtt jóval megtelepedtek: az megtetszik *Svetonius* és *Strábo* latin íróknál találtató töredékekből, mellyekben említés tétetik arról, hogy a' Duna és Tisza mellyékit *Börebisza* Chám vagy is fejedelem bírta K. előtt 44 táján t. i. *Julius'* meggyilkoltatásakor ezen Chám úgy említették mint *Daciának* igen hatalmas királya, ki a' romai birodalom' meghódítására tört, és az ellene viselendő hadhoz már *Julius* császár is készülteket tett. Azomban *Julius* megöletett és *Börebisza* megindítá hadait Róma ellen: de mint *Strabó* mondja (*Geogr. L. VII.*) az ekkortáiban ide bevándorlott Jászokkal megakadt, mert ezek némelly föllázzadt nép főnökökkel megtámadák és megtörék. Ekkor foglalták el ezen Jászok a' Duna és Tisza mellyékét K. e' mintegy 33 évvel. Azomban magok közt a' Jászok között is ez időben szakadás lőn, t. i. némellyek az említett főnökök közül magoknak fejedelmet választottak, és ezentúl királyok alatt éltek; (*Engel* szerint *Jazyges Basiili seu Regii* = királyos Jászok) mások pedig idegenkedtek az egy fejedelem vagy király választástól annyira, hogy talám ezek adhatták az említett *Dacus* Chámnak a' gyűlöletes *Börebisza* nevet is, mintha ezt mondanák: nagyon bízott a' bőribe, (ma is mondatik; *nem fér a' bőribe*, — *bizik* vagy *nem bizik a' bőribe*, *bőriről van a' szó*; *elbizta* vagy *elmeríte a' farkát 's a' t.*) Ámbár úgy tartja a' hagyomány, hogy a' Tisza partján jobbról *Kecskemétnek* irányában

emelkedett halmok' egyikén Alpárnál, régi ejtés szerint *Alpártos*, *Alpartos*, Árpádvár (Dugonics Etelkájában) egy határ kövön illy' felmetszés tűnik elő: *Beör Cham. Dac. Meta. Tifiz*; ez, iratután a' naphold és egy lángaló oltár képe szemléltetett. Én idáig már ez eránt bővebb levélbéli tudósításra várahoztam eme jelességnek egész felfedezésére nézve, melly mind eddig késik, mindazáltal hogy tovább haladhassunk tárgyunkban, ez a' határ-kő, mellyen a' fölírás arra mutatni látszik, hogy itt maga Börebiszta Cham határt mért 's tartott, így maga e' néven nevezte magát; de az is hihető hogy a' pártos Jászok vagy Szittyák mérték ki nékie a' *Tifiz* vagy *Tisza* vizét határu. A' jelképekből is hihető hogy a' Persákkal és Cháldeusokkal atyafias és rokon vallási szertartással a' napot, holdat és tüzet imádó Szittyák vagy azoktól szakadt és talám római vitézekkel egyesülve e' föliratban latin nyelvet használó Jászok tetették e' követ. Annyi tehát csakugyan történeti adatokból vett bizonyos tudománynak látszik, hogy a' Szittyák vagy Jászok e' tájat már Krisztus születése előtt megülték. — A' Chám névre nézve meg kell jegyezni, hogy a' Chám utódiból az özönvíz után leghamarább álván elő rendszerezett birodalom, és a' fölött egyedül uralkodó fejedelem, tehát némelly népeknél sok időkön által is mind saját fejedelmöket, mind más népek' fejedelmét *Chám* névvel nevezték.

c) A' Jászok vagy Jazyk különféle nevekkal nevezetnek a' történet-íróknál, legközönségesebb nevök ez: *Sarmaták*, melly cserenév volt ezzel *Scythák* vagy *Szittyák* (egy tudós férfitól azt hallottam, hogy a' régi népek egymástól származását vizsgáló tudósok köz értelme szerint *Sarmata* vagy *Searmadaí* annyit tesz mint *Medusok* vagy *Persák* maradékai —) azonban a' honunk földén először megtelepedett Jászok elosztott birtokaik szerint különféle nevekkal jeleltettek; nevezetesen a' legfölső északi részen lakók mondattak jelesen *Sarmatáknak*, a' lejjebb ezek' szomszédjában Tisza és Zagyva melyékén lakók *Piczéneknek*, a' fölsőbb Dunai partokon laktak a' föbb ranggal bíró

Arcaraganlák vagy *Gazdák*, Partiscum körül az *Amiczcének*, és végül a' mai Bácskaságban a' *Limigansok* vagy határ-örző és nyájakat legeltető *Szolgák*. Meg kell ezekről különböztetni a' nagy Sarmatákat, kik mai orosz birodalom' helyén laktak. A' Jászok mi hadakban forgottak a' rómaikkal és más szomszéd népekkel a' Dákokkal, Decebal királyok' idejében előbb a' Dákus király Kotizó' utóbb a' Drusás által a' mai nyugot-északi magyar föld-tájakra szállított Svevusok vagy vezérökről úgy nevezett Quadusok' társaságában, végre mikint jöttek Vespasiánnal később Traján, Hadrian és Antonin császárokkal szövetséges viszonyokba? ezekről nemi adatokat találhatni Svetonius, Dio Cassius, Strabo, Ammianus Marcellinus, Florus, Tacitus, Aelius Spartianus, és Plinius Latin, nemkülömben Flavius Josephus zsidó, Sommer, Pölicz, Engel, Lebrecht, Schöning, Grisellini és Gebhard német, végül Schönuisner, Timon (*imago antiquae Hungariae*) és Bél honfaink' irataikban. Midőn Trajan Decebal (a' mai Tordánál Erdélyben) végképen legyőzte, és Daciát egészen elfoglalta 's oda új lakosokat t. i. a' valachusokat vagy oláhokat szállítá, a' Jászok nagy részben független szabad szövetségesei maradtak romának 's így maradtak egész Marcus Antonius Philosophusig, t. i. a' 2-dik század' közepén túl, midőn Antonin a' mai cseh földön lakott *Marcomannokkal* hadakozván, a' Jászok is túl a' Dunán eső Pannoniába berontottak, és ottan *Aquincum* vagy *Acincum* (ó Buda) városát is földig pusztították, de később őket Antonin visszaüzte, Acincum helyett pedig *Sicambriát* építette. (Ó Budánál talált kövek' fölíratából bizonyos hogy e' várost hajdan Sicambriának is hívták.) K. u. 200 év táján kezdettek a' Gothusok Daciába özönlenni és ezentúl a' Jászok is ezen Gothusokkal egyesülve harczoltak Róma ellen, p. o. Probus császár idejében K. u. 280 táján, midőn ezen császár hadaival Szerem (*Sirmium*) melyéken sokáig időzván, legelőször ültetetté be katonái által szőlő vesszőkkel a' Szeremi helyeket; innen terjedt el a' szőlőmivelés honnuk' több tájaira. Nem külö-

ben a' Gothusok' tarsaságában harczoltak nagy *Constantin* császár idejében K. u. 300 táján. Nagy *Constantin* fiának *Constantiusnak* uralkodása alatt meghasonlottak a' Gazda és Szolga Jászok egymás között, és a' császár a' Gazdáknak pártját fogván, harczolt a' Szolgák ellen: de a' durva erkölcsű Gazda Jászok a' tartozó háláról megfélelkezvén, *Valentinianus* idejében K. u. 370 táján a' Quádokkal, és *Marcomannokkal* ismét felkeltek. Ekkor alapíták *Czech* és *Lech* testvérek *Cseh* és *Lengyel* országokat. *Valentinianus* Bregetióba (Ó Szőny Komárom megyében, hol egy koporsókövön ezen fölmetszés van: *Hic iacet Tullia Ciceronis filia*) magához hivatta a' Jászok' fő embereit, hadd látná milly' emberek okoznak Rómának olly nagy nyugtalanságot, és látván milly szennyes és durva külsejű emberek ezek, kik nékie legtöbb aggodalmakat szereznek, boszszúságában a' guta megütötte. Ez után t. i. 380 táján K. u. Nagy *Theodosius* császár vette félelmes hadai által üzőbe mind a' Gothusokat, mind ezek legyőzése után az ezekkel együtt zavargó *Vandalusokat*, és a' Jászokat is, és alkalmasint teljesen leverte volna őket is, ha ugyanakkor egy hatalmas új költöző szittyá csapat t. i. a' Hunnuszok nem tolakodtak volna e' tájakra *Asziából*; de ezekkel az ősíleg rokon vándor hősökkel összeolvadtak a' *Metanasta* Jászok, vagy is azon Szittyá szállítvány, melyről mint legelsőben e' helyre megtelepedttről találunk néminemű történetíráti adatokat, és a' kiknek általános vitézségökről a' történetírók azon jegyzettel tesznek bizonyosságot, hogy ezeknek nemcsak szolgálk de még aszszonyaik is a' férfakkal versenyezve viselték és vitézül használták hadazásaikban az öldöklő fegyvereket. Ezek voltak a' görög nyelven festett *Amazonok*, kik más munkákban fordulnak elő.

d) *Partiscum* vagy *Parthiscum*, nevét e' városnak némellyek épen szó származtatás okáért azon időből hozzák le, melyben *Daciát* már rómaiak bírták, és itten jártak át *Pannoniából* a' *Dunán* és *Tiszán* *Alpárnál* át *Daciába*, és a' várost *Tiszától* kölcsönözött névvel *Pathiscum* vagy

Parthiscumnak nevezték; ugyan is a' Tisza azon időben a' következő nevekkal vegyesen vagy is fölváltva neveztetett: *Parthiscus*, *Pathiscus*, *Pathissus*, *Thissus*, *Thiscus*, *Thicia*, *Ticza*, *Tisza*. Nagyon hihetőnek láttzik előttem, hogy a' Tiszának tartott az e' tájon fekvő erdők között egy ekkor talám gazdagabb vizű erecske, mellynek neve lehetett a' *Pathissus*, vagy későbbi Góth ejtéssel a' *Pathisso* vagy *Pithisso*, és ebből származott ezen érnek, mely még ma is Kecskeméten át tart, és víz áradáskor egész zuhogással fut a' Tiszának, magyarok' ide jöttével magyaros kiejtéssel a' neve *Picsó*, melly nevet az öregebb Kecskemétiektől még ma is hallhatni, ámbár származásáról csak kevesen is alig álmodoznak. Fenn forgott szóbeli hagyomány szerint a' régi előjárók csak azért is elfojtották annak kibuzgását (igy okoskodván) hogy ellenséges időkben itatásul más idegeneknek ne szolgálhasson.

Egyébiránt *Hofmann* nagy Lexiconában ezt lehetőleg jegyezze találni latin nyelven: „Partiscum metanaszta Jászok fő városa a' mai magyar földön Duna mellyékén Egerhez (Agria) közel délkeletre, mellyet *Niger* (híres velencei geografus a' 15-dik században kevésel Amerika föl találtatása előtt) egynek tart a' mai *Cechomet*-tel, *Kecskemét*, *Laxius* pedig azt állítja, hogy ez a' mai *Parooczló* (azaz *Poroszló*).“ Ebből csak az látszik, milly' kevés isméretök volt még a' nem legrégibb századokbeli legtudósabb férfiaknak is honunk' határiról és városiról. Az eddig tett jegyzeteket és az ezekben foglalt történeti adatokat röviden versekben így foglalám:

A' Pártosok a' mint hajdan Azsiából

Európa' számos népe' ős honából

Új honot keresni útnak indulának,

Megáltak mellyékén a' szőke Tiszának,

Az ősz Duna medrét is közel találták

'S e' tájat állandó lakhelyül foglalták.

Vándor útavassal mi alatt futának

Illy' derék folyókhoz elsőben jutának ;

Láták miképpen a' Duna és Tisza itt

Dél keletnek viszi futó hullámaít,

Könnyet hullatának a' folyam' vizébe

Kiki mély keservét e' sírba önté be,

Kebleiket honvágy' sohaji szaggatták,

'S a' futó hullámnak ezeket át adták:

„Menjetek! — így szólltak Tiszának, Dunának —

Menjetek a' kelet' dicső fény honának

Kedves határira, óh a' rokon vérnek

Ős hónába keblünk' sohaji kísérnek;

Ha majd eléritek Azsia' partjait,

Öntsétek rá nyögő ajkaink' csókjait,

Vérünk' a' hon maradt Szittyát köszöntsétek,

Hogy a' vándor nép itt' honol jelentsétek,

Hogy Pártoshon' népe a' Duna és Tisza

Testvér folyamoktól sohajt hozzá viszsza;

Ha majd egykor késő onokák nyomunkat

Keresik, itt' lelik véren vett sirunkat!“

A' vándor Jászok hát ide honolának,

'S az Augusztussal tündöklő Rómának

Hol frigyesei voltak, hol vitéz elleni,

A' kis nép nagy erőt tudott kifejteni a),

Mert akkor nem fajult még el a' tiszta vér,

Ezért diszlett fején a' győzelmi babér,

Még akkor köz érdek kapcsolá ezeket

Az ezer veszélyek közt próbált szíveket.

Később elegyültek Jászok a' Quadokkal,

A' Dákkal, Vandallal és Markomannokkal,

Sokszor Rómával is együtt harczolának,

Sok szomszéd népeket irtának, fosztának,

'S már 330 esztendő szak körül

Nagy hatalmas fegyvert Metanaszt köszörül;
Mert nyolczezer főből állott sereget ad

A' frigyes Rómanak hogy rá ne legyen vád,
És százezer hadi foglyot bocsát viszsza,

'S így a' boldog béke' szent poharát iszsza.
Volt hát ész, volt erő a' Metanasztába,

Ki nem hagyta vásznát szövetlen bordába.
Majd Probus császár a' dicső szőlő-plántát

Forminianumból *b)* Szerembe hozta át.
Álma nevű hegyet ezzel beültette,

A' heverő Mársot *c)* illy munkára vette,
Hogy oltárt építsen Bachus ur öcscsének *d)*

Hol Márs ajkáról zeng ma is legtöbb ének.
Őseink hát ekkor ismerték már a' bort,

És ezzel locsolták le a' beszívott port
Öblös gégeikről; 's ezért a' magyar bor

Olly harezra tüzelő ha fölesap a' mámor;
'S míg másutt thea *e)*, puncs *f)*, kávé *g)* és ser
járja,

Vagy a' martír bendőt *h)* a' pálinka marja,
Nálunk magyaroknál még ma is a' konok

Márs és Bachus urak válhatlan rokonok,
'S útszáinkon sokszor haljuk hogy a' borzó

Csoportok közt tánczol a' pajkos toborzó *i)*.

a) Michael a' SSS. Trinitate kegyes Atyák' szerzeteli pap és oktató a' Kecskeméti nemes Tanácshoz intézett ajánló levelében (melyet Mátyás király leveleinek 1745-ben készült újabb kiadása eleibe bocsátott) így ír: „Ante primum ex Scythia in Panoniam Hungarorum adventum, Augustus Caesar primus Romanorum Imperator,

Tiberio sui exercitus duce, Bathonem Panoniorum Regem imperio subiecit; universamque devicti populi regionem in romanam provinciam redegit. Dein vero succedentes sibi invicem imperatores deductis ex ipso Latio romanorum coloniis, totam per Proconsules Pannoniam gubernaverunt; quam aevo suo Marcus Aurelius Antoninus imperator, cognomento Philosophus, iure Latii et libertate donavit. Ex veteribus hisce romanorum municipiis fuit etiam olim *Partiscum* ab romanis; nunc vero Kecskemethinum ab hungaris nominatum: religione in Deum, fidelitate in Regem, pietate in Patriam, ipsa denique antiquitate sua, Oppidum illustre multisque nominibus commendatum a Serenissimis Eugenio Sabaudiae, et Francisco Lotharingiae Ducibus, quos semel atque iterum victricia Caroli VI. R. I. et Hungariae Regis III. castra ductantes cum aliis Principibus viris meruit hospites habere.“

Azaz: Mielőtt a' magyarok Scythiából ide jöttek volna, Augustus első Római császár, Tiberius hadi fővezére által Bathó Pannoniai királyt meghódítá, és az egész földet római birtok-tartománynyá változtatá. Az ezután következő császárok Latiumból hozván ide római polgárokat gyarmatosítás végett, az egész Pannoniát alkormányzók által igazgatták, és M. A. Antonin császár, ki bölcsésznek mondatott, Pannonia lakosait római polgárjoggal ruházta fel. A' rómaik' itteni szabad városi közül való volt az, melyet a' romaiak *Partiscumnak*, a' magyarok pedig *Kecskemétnek* neveznek, melly város vallásosságánál, királya iránti hűségénél, buzgó honfi érzeténél, de már magánál ősi régiségénél fogva is neveztes, és sokképen dicséretet érdemelt a' fennséges Szabaudiai Eugén, és Lotharingiai Ferencz hercegektől, kik VI. Károly római császár vagy is III. Károly magyar király' győzedelmes táborait e' tájon több ízben átvezetvén, több nagy nevű férfiakkal ezen várost beszállásokkal szerencséltették.

— Csak azt adjuk tiszt. Mihály atya' előadásához, hogy Parthiscum nem a' tulajdonképeni Panoniában, és nem is római birtok-tartománybeli város volt, hanem a' római császárokkal több ízben frigyeket kötött Metanaszta Jászok?

fő városa, mint fölebb idézett számos római historikusokból világos.

b) *Formianum* olaszföldön a' Cajetai foknál gyönyörű szőlőhegyein igen híres bort termett, ama világszerre híres nagy szónoknak vagy oratornak *Ciceron*nak is volt formianumi hegyeken egy igen nagy kiterjedésű szőlője, melly egész falut formált; — *Probus* császár ezen szőlő hegyekről szállíttatta a' Szeremi hegyek' beültetésére szükséges szőlő vesszőket. Ugyan onnan szállítának később a' Tokajihegy beültetésére is szőlő vesszőket, és ezért különösen nevezetes Tokajban azon szőlőfaj, melyet *Formin*nak vagy köz kiejtés szerint *Furmin*nek neveznek. A' Falernumi híres szőlőshegyek is ugyan csak az olaszföldön, de távolabb délre esnek.

c) *Mars*, a' pogányoknál volt a' hadak' istene, költőknél vagy poétáknál rendszerint tetetni szokott a' hadi seregek vagy katonák helyett. *Probus* császár sokáig minden hadi foglalkozás nélkül lévén, nagy sereggel Szerem mellyékén, jónak látta ezen tömérdek népnek dolgot adni, jól tudván, hogy a' dologtalan henyeség átalában az emberi erkölcsnek megvesztegető sőt megölő mérge; azért ültettette be a' katonák által szőlő vesszőkkel Szerem *Álma* nevű hegyét. Még ma is köz meggyőződés az a' népkormányzás felett bölcsekedőknél, hogy a' sok erőteljes embernek béke idején minden munka nélkül hevertetése többszörös kár; nevezetesen 1-ször sok erő elvonatik az országban a' köz jóra munkálástól, 2-szor a' munkátlan ifjú erős emberek hasznos foglalkozással el nem lévén foglalta, roszsza törik fejüket, 3-szor a' capitulatioi évek' letöltével, a' dologtól elszokott katonák vagy mind össze is iszákos éjjeli öröknek, 's kukoricza és szőlő csöszöknek, többször pedig koldúsoknak térnek vissza születésük' földére, mert a' munkatétel már czigánykint komájokká lett. Innen valóba bölcseken gondolkodnak azok, kik béke idején a' katonákat jó ország utak, avagy hajózható csatornák készítésére használtatni ajánlják, vagy pedig országos köz nagy épületek' 's várak körül bizonyos mel-

lék-zsoldi fizetés mellett dologra szoríttatva használtatják. Majd később maga a katonaság meggyőződésből is áldani fogná a hasznos intézkedést. Tudnivaló hogy a fegyvergyakorlás végett bizonyos napokat a téli hónapokon kívül szabadon kellene hagyni: de a téli napok is valjon egy két fegyverben gyakoroltatásra fordítandó órán kívül teljesen elhevernivalók lennének-e?

d) *Bachus* volt a pogányoknál bor istene; Márs' öcsének nevezem, mert fájdalom! előbb származtak emberek között az öldöklő háborúk és ellenségeskedések, mint a földművelés, szőlőplántálás és egyéb szelid foglalkozások.

Azonban tagadhatatlan, hogy a kedvrederítő és harcra tüzelő bachus adományával a borral, eleitől fogva főkiváltságként márs' fiai éltek. Közmonda ez, hogy Nőé apánk, ama legelső tisztos vinczellér, midőn a szőlőt plántálta, három állatot áldozott a plántált szőlőtőkénél, munkájára áldást kérvén a mindenek hatalmas urától, t. i. egy bárányt vagy talám némellyek szerint galambot először: innen a bornak első mértékben használása szelidekké, nyájasabbakká, ártatlan jó kedvűekké és szerelmesekké teszi az embereket. Egy oroszlánt vagy talám más ragadozó állatot, másodsor. Innen a bort kettős mértékben fölöntők harciasokká, czivakodókká lesznek, míg a túlságos fölhevülés el nem gözölög, és a poéták' öreg apja *Ennius* is midőn jól fölöntött a garatra, harci nőtákat énekelt vagy készített; végül áldozott Nőé egy disznót; innen a bort hármassal mértékben szörpölők végül galád disznókként tisztátalan állatokká teszik magokat.

e) *Thea*, keleti, nevezetesen Khinai és Japáni növény, mellynek megszáritott leveleit a hollandusok hozták legelőször Európába. A Khinaiak és Japánbeliek a theát szent és minden nyavalyát orvosló növénynek tartják, mellynek megfőtt levelei' levét fölvidámító, erősítő és gyógyító erővel bírni vélik, szintűgy mint sok magyar ember a szőlőlevét. A theának leveleit a Chinaiak és az Europaiak közt a hollandusok és angolok némelly néme-

tekkel és francziákkal, különösen pedig a' gazdag Amerikaiak tiszta vízben fölforralván, ezen fű-lévben czukrot és néha tejet vegyítnek, 's úgy nyalánk inyöknek ezzel keresik kedvét. A' Japáni lakosok pedig porráőrlik a' megszáritott thea leveleket, és úgy főzik azt meg. A' theafának leveleit egy évben 4-szer 5-ször is leszedik, legfáinabbak t. i. legerősebbek és legillatosabbak az első tavaszi jövés levelek, melyeket el sem adnak, hanem magoknak orvosságul megtartanak, és ezt ön nyelvökön *Congó theának* azaz: *Császári theának* nevezik.

f) *Puncs*, nálunk néhol *pancs* a' neve, igen erős szesz ital, pálinka, víz, czúkor, narancs vagy citrom nedv, és muskatál-dió fűszeres vegyületéből készült, és leginkább a' sűrű ködös levegőjű Angolok, főként pedig az angol hajósok élnek vele.

g) *Kávé*, vagy *Caffée*, más néven *Arábiai bab*, tüzelő és különösen hizlaló természetű növény, terem leginkább *Boldog Arábiának* *Semen* nevű tartományában, hol a' sertések igen meghízhatnak tőle. Főtt levét már ma a' föld minden részén a' nagyobb módúak széltibe iszszák czúkorral és néha téjjel. Az Europaiak azt tapasztalták, hogy az ezen italt nagyobb mértékben használó aszszonyságoknak igen sebesen forgókká és élesebbekké lesznek nyelveik; a' honnan a' körbeülő és embertársaik becsületét sorba ezibáló asszonyságokat *Kávé nénikéknek* szokták nevezni.

h) *Mártírnak* nevezik az olly embert, ki másért méltatlanul szenved. Így mártírok vagy vértanúk voltak azon kegyes férfiak, kik az üdvözítő tudomány mellett vérökkel vagy halálokkal tettek tanúbizonyságot, vagyis a' legszentebb igazságokért méltatlanul halálra kínoztattak. Én itten mártírnak mondom a' bendőt vagy gyomrot, mert ő szegény némellyeknél a' nyalánk és csiklandó gége miatt, bódulást, tompa részegséget kereső ostoba üres koponya botor kívánsága miatt, másoknál ismét dőre kuruzsoló vén aszszonyok esztelen tanácsából, a' nyavalyáktól menekedés végett amaz legnyilvánosb méreggel a' pálinkával halálra maratik, égettetik, kínoztatik. Némely kortyondik

ezt *appetitoriumnak* nevezik, mintha étvágyat csinálna; ezt pedig csak a' dologhoz nem értők hihetik el; igenis ét- vagy inkább isz-vágyat csinál ez, mert a' ki étel-előtt jó portzio pálinkát iszik, annak az étel által hamarább fölhevül bendője; és aztán annál több bort kíván az előre öntött korcsója maga után leküldetni. Így aztán a' sok égető szesz annál hamarább elpusztítja a' szegény gyomrot. Némely ravasz gazdák azért adnak étel előtt pálinkát a' napszámosnak, hogy az annál kevesebb bortól is megbódulván, dicsérje a' gazdát, ki őt ezen méreggel mentül hamarább megbolondítja. A' tót és oláh legények ezen drága italt ingválaikra locsolják, hogy tánczolás közben ennek hatalmas illatjával éleszsűk az egyre ugrálás közben lankadni kezdő inaikat. Honunk' némelly tájain nevezik *papramorgónak* is, ezen névnek eredete ez: hogy a' boldog emlékezetű papmarasztás dicső korszakában a' falusi nagy érdemű és bölcs előljárók csak azért is elmentek szent György nap felé reggelenként a' templomba, hogy a' templomból kijöttükkor a' czinteremben ácsorogjanak mind addig, míg az eszes pap beszólítja őket, és jó erős rézelejével megtraktálta, mellyből a' mellyik ivott, midőn kékülő ajkától elvette a' poharát, úgy morgott hasogató maratással gyötrött géégéből, a' szalmás üveggel vagy butykossal előtte álló tiszteletes uramra, mint a' hűséges eb, gazdájának vagyonáért az azt elorozó zsványra.

i) *Toborzó* vagy *Táborozó* névvel nevezték ős apáink a' hadra menő vitézek tánczát. Ma így nevezik a' németesen úgy mondatott *Werbungost*, t. i. azon nyalka sinóros ruhás, csörgő sarkantyús, lobogó sárgaveres tarka zseb-kendő s gyaloghuszárt, ki egyik markában félig kiivott boros butelliával, másikon a' cifra káromkodásokhoz és rakoncátlan versekhez pattogtatásra szorított újjakkal ujjongatja a' bámész pimaszok szőrös füleikbe a' katonai gyöngy élet' hangos dicséretét. Így kerül lépre az ostoba madár, mellyet nem érett megfontolás, nem kellő hon szeretet, és nem dicséretesen föllobbant hősi hevület: de a' madarász' édesen hangicsáló sípja visz pompás fog-

ságra. Én azt óhajtanám, hogy először ne bódulás és ámulás csalná, utóbb ne kényszerítés hajtáná honért viselendő fegyverhez a' hon gyermekeit; hanem szíveikben lángoló honszeretet, és annak megértése hogy kedves honunkat védeni éltünk föláldozásával is tartozunk. —

Mielőtt az e' földre bejött Hunnusokról vagy Kunokról szóllanánk, megjegyezzük azt még e' helyen, hogy az *Alpár* vagy *Árpád-lakja* körüli homokbuczkákban két nevezetes régiség találtatott, mellyek közül mind egyik még a' Metanaszta Jászok' korára vitetik:

Egyik azon vörös rézre metszett pecsét, melly mostan T. Vadassi Jankovics Miklós ur' gyűjteményében helyet nyere, és a' mellyre *Arnó Jászvezér'* és neje *Lifesztra'* neveik vannak kitetszően felvésetve, szép munkának kell lenni.

Másik egy fejedelmi sírhely, mellyben bizonyosszegény ember arany koronát, lándzsát, nyilakat, 'sa't. talált volna, de a' melly régiségek mielőtt ahhoz értő által megvizsgálthattak volna, mint mondatik, nagy körösi zsidók' kezére jutottak.

A' Metanaszta Jászok vagy Jazyk tisztelték a' napot *Jázen* név alatt (talán nevök is ettől jött?) a' földet *Herta* név alatt, amannak szabad mezőkön, ennek erdők' közepén áldoztak; tisztelték pedig a' holdat és csillagokat is.

Az ujj testamentom immár korosoda,

A' tudomány több több néppel párosoda,

'S már háromszáz hetven kilenczet jegyzének

A' multa 's jövőre számot tartó vénnek,

Midőn Bendegúznak fia hős *Attila a)*

Született, ez az ég' ostora és nyila,

Ki harminczkét éves korában király lett

Hunnusai *b)* fölött, és nagy dolgokat tett.

De élte folyását és vitéz tetteit

Hogy bővön leirjam annak nincs helye itt;

Elég hogy Attila míg e' földet bírta,

Számos nemzeteket e' honból kiirta.

Ezen mi városunk **Kecskemét** akkor már

Nagy lakhely lehetett, 's ezt érte legtöbb kár:

Midőn itt minden a' Hunnusoké leve,

Kezdett felejtetni a' **Partiscum** neve.

Szokásuk volt hajdan a' hódoltatóknak

Neveket adni a' bevett városoknak,

Vagy annak, a' mellyet magok építének,

Mint erre sok példák följegyeztetének.

Igy **Romulus** Romát nevéről nevezte *c*),

'S ezzel nevét örök emlékre helyezte.

Constantin' nevére **Constantinopolis**

Lett ezen példára **Bizantziumból** is *d*).

Attilának testvér bátyja **Buda** vala:

Szemendria leve **Budává** általa *e*),

Mivel tehát **Keve** 's **Keme** kapitánok *f*)

Itt laktanak, a' hol mi lakunk utánok.

A' két nevet végül öszveolvastották

Keve 's **Keme** laknak e' várost mondták

Végül **Kecskemét** lett könnyebb kimondással,

A' **Partiscum** név így cseréltett mással *g*),

Azomban **Attila** halálával megszűnt

A' Hun birodalom, 's a' Goth is már föltűnt.

a) *Attila* vagy *Etele* már itt földünkön született, és testvér bátyjával *Bledával* vagy *Budával* együtt *Ruáz* és *Oktár* fő emberek Gothok által neveltettek, mivelhogy Atyoknak *Bendegúznak* vagy *Mundsuknak* korán elhunytai miatt árvaságra maradtak. A' rómaiaktól számüzött *Aëtius* volt mind *Attilának*, mind általában a' Hunnusoknak a' hadi

tudományokban jeles tanítómesterek; még ezelőtt pedig Bendeguz már az európai polgárosodásra, csinosulásra és szelidülésre vezető atyai jeles fejedelmök' volt. De mind e' mellett is részint a' Hunnusoknak bejövetelekkori borzasztó hatalommal föllépésök, kiméretlen dúlásaik és pusztításaik, részint pedig az ő származásukról a' Gothok által koholt, és Jornandesnél olvasható mese okozta, hogy az európai népek a' Hunnusokat úgy tekinték, mint az emberiségre büntetésül bocsátott ostort. Az említett mese röviden ebből áll: volt a' Gothoknál hajdan egy *Aliorunka* nevű becstelen életű boszorkány, kit a' Gothok közül kiűztek, és ez magát a' Kaspium teger mellyékére vonván, ottan bizonyos erdei gonosz lelkekkel vagy is ördögökkel közösködött, és így születtek osztán tőle a' Hunnusok, kik ős anyyoktól örökségül vett gyűlölségnél fogva jöttek nyugotra, ugyancsak ős annyokért a' Gothokon boszszút állani. Attila is, ama legyőzhetlen hős, a' nyúgoti népek' történetíróik által *Isten ostorának* neveztetik. Allitják némelyek hogy e' nevet ő maga mint találos eszű maga adta volna ön magának, és ez azért hihető, mert csak ugyan igaznak tartatik róla azon hagyomány, miszerint alattvalóival azt hitette el, hogy nékie álmában *Odin* a' hadak Istene megjelent és a' földre levetett 's ugyancsak egy Hun által megtaláltatandó kardját nékie ajándécul ígérte; az álom igaz lett, mert csakugyan az idő tájon valami pásztor ember jelenté magát egy talált igen jeles karddal, melyet mint *Odin* kardját Attila kezébe vett, és ez által legyőzhetetlenségét akarta alattvalóival elhíttetni. Hihető tehát az is, hogy ő magát vagy önkint nevezte *Isten ostorának*, vagy örömet engedte annak neveztetni magát, avagy csak azért is, hogy a' esupa névtől is elremült népeket annál könnyebben legyőzhesse.

b) Hunnusok vagy *Hunok*, máskint *Kúnok*, Azsiából *Balamber* vagy *Keve* első vezérjök alatt indultak el, szomszédaiktól nyugtalanítatva, boldogabb hazát keresni. Elszánt vitéz föllépésök annyira elrémitette mind az *Ostrogothusokat* vagyis keleti Gothokat, mind a' *Tizigothusokat*

vagyis nyugoti Gothokat, hogy ezek harczot sem mervén kezdeni, hanyatt homlok rohantak a' bejövő Hunnusok előtt, 's azokat borzasztó színekkel festették a' több népeknek is. Innen származott a' köz rémültség. Balamberen kívül vezérök volt még *Kadika* (Kadicha) ki Balamberrel együtt Pannoniában a' csata közben esett el. Ezután volt fővezér *Keme* vagy *Uldin*, és ezt követte *Bendegúz* vagy *Bendagucz*, Attilának fiai *Ellák* vagy *Csaba* és *Dengezics* Attila halála után ellenök fölindult népekkeli hadban elesetek. *Irnák* pedig a' harmadik fi-testvér ismét Azsia határára, és Volga vize mellé vonta egy csapattal viszsza magát, és maradéki később a' bevándorló magyarokkal, mint rokonokkal egyesültek. Így lett vége a' Hunnusok Enrópai birtokának, mintegy 80 évi fennállása után.

c) *Rómát* Romulus és Remus testvérek közösen építék, Krisztus előtt 759 évvel, de köztök az elsőbség fölött vetekedés támadván, Romulus testvérét Rémust valami csekély ürügy alatt megtámadta és agyon ütötte. Ily formán történt a' dolog Attila és testvér bátyja Bleda vagy is Buda között is, a' mint alább látandjuk.

d) *Nagy Constantin* észre vévén hogy ellene Romában igen elterjedt és hatalmas öszveszövetkezés van: uralkodó székét a' Marmora tenger partján lévő *Byzantium*-ba tette át, — és ezen várost saját nevérol *Constantinopolis*nak azaz Constantin városának nevezte, e' történt Krisztus után 330-dik évben.

e) *Buda* vagy *Bleda*, Attila bátyja, engedelmes és kevés önállással bíró ember volt, *Sicambiát* hogy saját nevérol Budának nevezze, azt nékie a' keresztény papok ajánlották, t. i. ez által akarták a' gyávácska lelküt arra tüzelni, hogy a' nyugoti keresztény népeknek igen rettenetessé lett Attila ellen saját népe között szakadást kezdjen. Azt beszelték a' jámbor ferfiúnak, hogy az egész világ igazságtalannak látja Budának mint idősebb testvérnek és sokkal jelesebb lelki tulajdonokkal bírónak éltében egy szilaj természetű vadonez keze által kormányoztatni a' derék Hunnusokat. Ezen ének arra vette a' megszé-

dült ferfiút hogy vitéz testvére ellen hadat kezdjen, melly hadban Buda csak hamar megöletett.

f) *Keve*, mint főlebb mondánk, más néven *Balamber* volt első vezérök a' Hunnoknak e' földre jöttökkor, ezzel együtt *Kadicha*, ezeknek holta után *Keme* vagy *Uldin*. E' szerint *Keve* 's *Keme* kapitányok vagy vezérek egymás után következtek.

g) *Kecskemét* városa nevének többféle származtatásai vannak; így például a' már említett tiszt. Mihály atya ezt mondja: „*Veterum opinio. fert ea de causa nominari Kecskemethinum, quod Kecske adsitus flumini Tibisco locus (etiamnum vetusta ostentans rudera) communi inre eosdem omnino fundos, limites et metas habuerit quas Methinum nempe isthoc oppidum; atque ita ex utriusque nomine unum coalluit vocabulum Kecskemethinum.*“ azaz: A' régiek úgy vélekednek *Kecskemét* városa nevének származásáról, hogy mivel a' szomszédban *Tisza* partján eső *Kecske* nevű helység (hol még ma is régi omladékok mutatkoznak) minden birtokaiban határ szomszéd volt *Méth* városával, t. i. ezen mi városunkkal; innen a' két név összeolvadva lett belőlle *Kecskeméth'* neve. Néhai *Katona Jozsef* hazánkfia ezen véleményhez még azt adja, hogy ezen vidéken általában sok kecske nyájak legeltettek a' *Pícsó* forrása mellékén zöldellett nagy erdőkben, mellyek *gemelzse* vagyis kecskés erdőknek neveztettek, ennél fogva az ezen tájon eső város *Kecskemégának* vagyis *Kecskemegyének*, más néven *Kecskemetának* neveztetett. — Részemről bár mikint szeretném kiokoskodni, hogy városunk mostani neve törzsökös magyar név, mint főlebb mondám (*keve* 's *keme*) vagy a' legközelebb említett származtatás szerint mindazáltal örömet hódolok az igazságnak, és megvallom, hogy a' mostani nevet *Tótoktól* kölcsönöztük. Ugyanis, mint alább látandjuk, még az *Avarok'* bejövetele előtt *Tótok* lepték el e' vidéket, és ők látván az itt legelő számos kecskét (kocza, vagy a' tóthnál igen kedves kicsinyítő módon, *koczitska*) ezen vidéket *kecskés-bokornak* vagy *kecske-ligetnek* — (*Mella* vagy *Melloue-*

bokor sűrű veszszős hely), azaz: *Koczitskamettowe*-nek nevezték, mely névből alakítható magyar a' Kecskemét nevet. Még azt is gyaníthatom alaposan, hogy *Koczicskamisztónak* azaz *kecske állásnak* vagy *kecskés helynek* is mondhatták ezt a' tótok, szintúgy mint *Körös* városát *Jeszen-Misztónak* azaz: *körösfa helynek* (*Jeszen*, -*fraxinus*, *körösfa*) nevezték és nevezik, és alkalmasint innen vehette a' jeles *Jeszenszky* nemes uri család ősi nevét.

Azon nép, melly Hunnok előtt itten lakott

A' Scandianávi fél szigetből kikölt Goth,
Velek atyafias Longobárdusokkal

Tunya Gépíákkal és Vandalusokkal,
Már a' Hunnok' jötte előtt itten éle

'S a' Metanaszta Jász sokszor harczott véle.

E' nép közül egy rész kelet felé lakott;

'S keleti vagy *Osztrogothus* nevet kapott,
A' vitéz *Valamir* e' részt vezérlette

Midőn a' Hunnokat a' sors sirba tette.

Kevesen maradtak a' Hunnusok magok

E' földön csak az úgy nevezett *Szatagok a)*;

De ezek is végül Erdélybe költöztek

'S mai Székelyeknek ős apáik lettek *b)*.

Valamir hunytával *Theodemir* vette

Kezébe a' kormányt, 's vezérlé mellette

Tüzes vitéz fia *Theodorik* népét,

Kivel keresni ment *Utópia*' képét *c)*,

Igy az olasz földre ment Gothok itt hagyák

E' földet, 's bejöttek a' lomha *Gépíák d)*,

Mig a' Gothok innen odább vándorlottak,

A' görög seregek be-betolakodtak,

Számos városokat itten építének,
 Mint mutatja számos helységek' nevének
 A' Görög nyelvből lett ősi származása *e*)
 Ámbár homályt vont rá az idők' folyása.
 Azonban ha sokat szenvedett is *e'* kor:
 Kecskemét városa virágzott már ekkor,
 'S uj nevet nem adtak a' Görögök erre,
 A' készet fordíták nemzetjek' nyelvére.
 Így lett *Aegopolis* városunknak neve *f*),
 Diákos apáink így írták eleve,
 Sőt mult században is sok diák levélbe
 Ekkép' tétetett föl a' datum *g*) elébe.

a) Honnan vehették az *e'* földön meghagyatott maradék Hunnok a' *Szatag* nevet? ezt semmi régebbi történeti adatokból sem lehet fölvilágosítani, azonban *e'* néven csakugyan számos íróknál előfordulnak; nevezetesen Bel Mátyás azt írja róllok (*Notitia rerum Hung.*) hogy a' Kecskeméthez közel eső *Czepléd* vagy *Czigléd* városát ekkor ezek építették, mert alkalmasint ezen főbb városból akkor a' győztes Gothok által kiszorítottának.

b) *Engel* nevű német történetíró kétségtelen adatokból bebizonyított dolognak tartja azt, a' mit csakugyan több nevezetes íróknál is föltalálhatni, hogy t. i. a' végül *e'* földről csakugyan kizaklatott Hunn maradékok Erdélybe vonultak, ottan türelmesebb és békeszeretőbb népek' körébe vonúlhatván meg, és ezen vitéz ős maradékból származtak a' mai székelyek.

c) Ez a' név *Utopia*, költött tartománynak neve, és éppen olyan formát tett a' régiek' fölfogása szerint, mint a' híres *János Pap országa* keleten, vagy a' maiaknál is igen nevezetes mesés *Eldorado*, hol a' mese szerint czukros kásából állanak a' hegyek, kolbászokból készítenek sövény helyett kerítéseket, a' sült lúd ugorkát tartván szájában, a' sültsertés az orzába ütött éles késsel utczá-

kon sétálnak, egyik folyó tej, a' másik bor, a' harmadik ismét más jeles italok hullámaait hempelygeti, ott az a' legény a' ki legkevesebb köz terhet visel, és annak virul érdemkoszorú mámoros homlokán 's a' t. 's a' t. Utópia tehát valami képzelt igen boldog országot jelent, illet keresni indultak Theodemir és vitéz fia Theodorik. Ugyan is Zeno görög császár, látván hogy ezen szüntelenül nyugtalanokdo szomszédoktól máskint meg nem menekszik, és ezeknek feszelgő természetét is jól esmervén, hozzájuk küldött emberei által azt hitette el a' Gothokkal, hogy most az egész olaszföld sőt Rómának minden dél nyúgot felé eső birodalmi, kész ragadományul csak arra várnak, hogy mellyik oda menő nemzetnek tetszik őket elfoglalni; a' ki oda menne, bezzeg foglalhatna ám kincset, és birtokot a' mint szemének és szájának tetszenék.

Mivel pedig köztudomány lett hogy éppen ez idő tájon *Odoacer* a' római árnyék császárkát legyőzte, 's azon vidéken kedvére zsákmányolt, innen a' Gothok is hittek a' biztató szép szónak, és a' Duna Tisza mellyékét ide hagyván, az álmodott boldog haza felé útnak indultak; hogy milly' szerencsével jártak? annak előadása már ide nem tartozik.

d) *Gepidák*, egy ága voltak azon ős német vagy Goth fajnak, melly a' Scandínávi fél szigetből t. i. északnyúgotról mindjárt a' 2-dik század' elején Európa déli térére özönlött. Ezek a' Visztula torkolatjánál a' többiektől elmaradtak, és az előre haladottaktól csúfos névvel így *Gebandele*eknek azaz: renyhe hátul kullogóknak neveztettek, ezen név' módosított ejtéséből származott a' *Gepida* név. A' Gepidák a' Markomann hadak alkalmával 160. táján kiebb jöttek, a' 4-dik század' végén pedig Goth rokonaik' innen elvonulásaik után ide telepedtek. A' Gothok voltak e' földön 455. tájától 490 tájáig, és így mintegy 45 éven át, ekkor jöttek be a' Gepidák, és a' föléledt Szarmatákkal (északkeleti népekkel) vagy Szlávokkal, más néven tótokkal, itten fő szerepet játszottak szinte 60 év elforgása alatt, a' mikor, mint alább látandjuk, a' fölül kerekedett

Longobardusok (hasonlóan Scandínávi német származék) lettek osztán e' föld' uraivá.

e) Az ez idő tajon e' vidékre betolakodó Görögök az akkori idő szellemében mindenütt mindenek előtt egyházakat vagy templomokat építének, és mivel 'a' templom neve görög nyelven *Ojkia* vagy is Goth ejtés szerint *Ócsa*, innen igen alaposon gyaníthatni, hogy e' vidékenn akkor építették következő helyek vagyis egyházkörűli gyülekezetek:

1. *Ócsa*, Pesten alul, melynek neve csak annyit jelent mint *Egyház*, és valóban az ott még most a' késő ivadéknak bámulás tárgyául álló patriarkai kettős kereszt alakban épült gyöngyörű templom, mint nagy böcsű maradványa azős kornak, a' dél keleti oldalon kitűnő nagy festett (molók) bálványával szemlélve, ezen nevét a' helységnek teljes joggal igényli. Ha az ottan eredeti fresco festményeket éretlen hamarkodással bemeszeltető értetlen együgyűek, a' falakon bizonyosan találtatott feliratokat is olvashatatlanokká nem tették volna, igen jeles adatait találhatnánk e' templomban az 5-dik század eseményeinek, és polgári 's egyházi jellemének. Így azon déli segrestye alakú kis templom déli oldalán látható egy félig leporlott colossalis alaknak jelentése nem tudathatik. (Van egy ezen néven még Komárom vármegyében, mely régiségéről és birtoklatáról *Nemes Ócsának* neveztetik; van még ugyan ott Kamócsa most *Kamocsa*).

2. *Kalocsa* Solthoz közel, mely annyit tesz mint *szép templom*, mai időben második székes érseki város.

3. *Madocsa* a' Duna jobb partján Tolnában, mely annyit tesz mint *tetőtlen templom*.

4. *Ramocsa* Zalában közel Zala-Egerszeghez, mely annyit tesz mint *magas templom*.

Az illy' elnevezés későbbben a' keresztyén vallásra tért magyaroknál is igen divatosá lőn, p. o. Fehér templom, Kerekegyház, Akosegyház, Dombegyház, Főlegyház, Nyáregyház, Nyíregyház 's a' t.

Régibb kor' nemzetit rajzolgató írók;
 Kiknek nyomán mi is e' sorokat írók.
 A' tótok fenn hagyták itt' nevöket, mert a'
 Tótok kezök mive volt a' híres *Herta e)*,
 Egy földből hordott vár; minden építésnek
 De mindenek fölött a' föld mivélésnek
 Barátja volt e' nép, mint ma is szorgalma'
 Köz megismerése legméltóbb jutalma.
 Ez újabb Szláv gyarmat *f)* csak húsz évet töltött
 Itten a' Gepidák' sujtolása között.
 Ekkor uj útra kelt le dél-kelet felé
 Hol az *Illír* 's Bolgár *g)* föld őket elnyelé.
 'S itt ismét Gepidák emelék fejöket
 Mig a' a' Longobardok ki nem nyomák őket.
 Észak felé eső Kárpát tájaira
 'S így tett szert Szepesség első fiaira *h)*.

a) Főlebb már emlitém hogy még a' Metanaszta Jászok közül is az északra fölül lakókat Szarmatáknak nevezték, de e' névvel jelölték átalában az Európa északi részeire bevándorlott Medusákat (Searmadai = Madai ivadéki) és úgy e' névvel legméltóbb jusson neveztetettek *Gothok'* vagyis a' németek' ős apjaik, mert több tudósok' észrevétele 's bizonyítása szerint a' Mediabelivel rokon Persa nyelv még ma is sokban atyafias a' német nyelvvel. Azonban Szarmatáknak mondattak átalában minden észak európai és észak ázsiai népek, és így a' Szláv vagy Tóth népek is. A' Szlávok' legrégibb nevök ez, t. i. *Szarmata* a' *Szerb* névvel együtt.

b) *Tóth*, magyar neve a' Szlávnak, melly nevet a' magyar alkalmasint a' Szláv nyelvben igen gyakran előforduló *totó* vagy *tato*, ez az, nemszócskáktól is (articulustól) vehette.

c) *Scythia* névvel szintúgy mint Szarmata névvel közsön neveztettek északi Európa és Azsia lakosai, ámbár

dél-nyugoti Azslából különféle nép szakadékokkint, 's különböző időben költöztek e' tájakra; nevezetesen a' nyugot északi Scythák t. i. ős apáink Jáfet' *Máyóg* nevű onokájától, az európai Szarmaták pedig mint már mondtam Jáfet' *Madai* nevű utódjától származtanak, és így alább sorozva.

d) *Szláv és Géta.* A' *Szláv* nevet e' nemzet' költői ruháztak előbb öseikre; utóbb örökségképen a' maradékra is. *Szláva* annyit tesz mint *dicsőséges*. *Géta*, fölcserélt ejtéssel ugyan ez a' mi *Goth* vagy *Gothus*.

e) *Herta*, mint oda főlebb megjegyeznék, már a' Metanaszta Jászok nyelvén *földet* vagy is *föld' Istenét* jelentett, kit a' Jászok vagy Jazyk tiszteltek, imádtak. Azonban a' népek' származása egy törzsökről jöven, a' nyelvek is, egymással tagadhatatlan eredeti rokonságban voltak: innen a' Slávok is a' földet *Hertának* és a' föld' Istenének védelme alatt állandó, vagyis annak ajánlott földből épített várat *Földvárnak* vagy *Hertának* nevezték. Egyébiránt már ma nem lehet teljes bizonyosságra jöni, hogy ezen *Herta* mellyik lehetett, a' mai *Tisza-földvár*-e vagy talám a' Kecskeméthez nyugotra fekvő *Harta* helységgel határos régi sólti szőlős domb, vagy talám a' Duna' jobb partján magasra emelkedett *Duna Földvár*-e? — Annyi bizonyos kétségtelen adatokból, hogy *Herta* nevű erősséget a' Tótok földből hordva építették.

f) Ujabb Szláv gyarmatnak vagy is szálitványnak az ide áthozott 's itten megtelepített lakos' seregnek mondom a' Szlávokat azért; mert már azelőtt kisebb csoportokban jóval előbb szállingóztak, még a' Gothok ide jövetelök előtt tótok a' Duna' és Tisza' mellékére, mint mondtánk, már azelőtt is sok idővel a' tótoktól származott a' Kecskemét név a' régi Partiscum név helyett: de azok a' bevándorló apró csoportok semmi a' népek' köz éltére ható nevezetes nagy változást vagy úgy nevezett political revolutiot nem okoztak. Ellenben ezen idő tájon t. i. 505-dik év táján K. u. oly nagy tömegben ömlöttek a' szláv népek a' mai magyar földre, hogy ezt a' népek' vándorlása egy nevezetes idő pontjának (Epochájának) kelletik vennünk.

Ezen Szláv nemzedék' e' földöni uradalma ekkor nem tovább mint 20. évig tartott.

g) *Illiria, Bolgária, Sclavonia, Szerbia, Bosznia, Dalmatia* 's a' t. magyar honnak dél-keletre, mind olly gyarmat népek' lakhelyei, kik az európai Szarmatia kebeléből különböző időkben szakadtak ki és telepedtek meg ezen földtájakon; szóval mind Szláv ivadékok' tartományai.

h) Vannak nagy nevű történet írók, kik úgy vélekednek, hogy a' Szepesség latin nyelven *Scepusium* egyet jelentő ezzel *Gepudium* azaz: a' Gepidák' végső menedékhelye. Hogy ezen tájakra később német gyarmatok szállítottak, annyi bizonyos: de a' történeti adatokból úgy jó ki, hogy a' törzsök ősi lakosok csakugyan ezen Szláv és Goth vegyes és kétes származású Gépidák voltak. Innen van a' Szepesi németeknek különös hajlamuk a' Szláv nyelvhez, és Szláv nemzeti jellemhez; ismét a' szepesi Tótoknak minden a' magyar-földön honoló más Szláv eredeti népek fölötti hajlamuk a' németes szellembeli miveltség' minden ágazataira és fokozataira.

Midőn az üdvösség' hatodik százada

Európa ege felett fölvirrada: —

Északrol délkelet felé egy nagy csoport

Vitt uj hont kereső és hódító táborát,

E' volt a' Lombárdok' a) harczos vitéz raja,

A' Scandinávból b) jött Gothok' egyik faja.

Ezek a' Don vize partján megállottak,

'S mivel hon-földünkről ott sok jót hallottak,

Ázsiának tartott útjokrol a' Tisza

Forrásira nyúgot felé tértek vissza,

Mai Galliczián által Osztriának

Panon' határin föl egyenest tartának.

Fél század felettök itten már lefuta,

Midőn osztály részül nekik Pannón' juta,

Szép honunk' határin előbb 's tovább dúltak.

'S városunk' táján is hiszem megfordultak,

A' Lombárd e' földön húsz évig marada,

Ekkor Alboinnak győzedelmes hada c),

'S népe uj hódítás végett letartának

A' végképp fölzavart ős Itáliának d).

a) Lombardok vagy Longobardok a' Gothokkal együtt rajzottak ki északi Európa' scandinaviai fél szigetéből; nevöket onnan vették, hogy a' hosszú szakálban, bajuszban 's a' fül oldali tömött szőrökben különösen gyönyörködtek és férfiak illy' diszszel ellátott arczokat viseltek.

b) Különösnek látszhatik a' gondolkodó ember előtt, hogy ámbár minden historiai adatok szerint az emberi nem' első bölcsője Azsia volt, a' honnan származtak szét e' föld kerekiségének minden határra a' különféle neveket viselő nemzetek: mindazáltal a' Scandínávi fél sziget egy hasonlóul gazdag népforráskint tűnik föl a' népek' vándorlási szakában. Valóban kérdezhetné az ember, hogy hol vette Scandinavia vagyis az európai száraz föld' észak nyugoti csücske azon sok népeket, mellyek belőlle illo-köz-kint mintegy kiforrottak? Erre háromféle módon szoktak felelni az emberi nemzet történetei fölött bölcselkedő tudósok; ugyan is:

1-ször. Azt mondják némelleyek — vagy inkább azt gyanítják, hogy mivel a' nemzetek különböző testalkatját, bőr színét és főként a' kaponya', arcz' színe különböző alakját szemesen vizsgáló előtt (physiognomista) szinte hihetetlennek látszik, hogy illy' különféle nemzetek mind egy ugyanazon törzsökből származtak volna: tehát az emberiségnek nem csak az egyetlen Ádám, hanem több törzsök ős apjaik lehettek. Nevezetesen öt főbb vagy törzsök ember fajokat különböztetnek meg a' természetvizsgálók, u. m. 1. *Kaukázusi faj*, ebből valók Európa' északi és dél nyugoti Azsia népei, az Afrika felső partjain lakókkal. 2. *Mongol faj* Azsia' délkeleti és némely

északi részein kívül északi Európában és Amérikában. 3. *Szerecsen faj*. Afrika déli részeiben. 4. *Amerikai faj* közép és alsó vagy déli Amerika ősi lakosai; — és az 5. *Malaji faj*, a' déli és kelet Indiai szigeteken. Ezek mind saját külön test és arcz alkatúak, 's külön saját színűek. Azonban ha illy külön több törzsököket vennénk is föl, ezzel a' fölebbi kérdésen nem könnyítünk; mert az északi Európa Scandinavi fél szigetéből déli Európába leszármazott Gothok, Szlávok, Lombardok 's a' t. az Azsiából jött népekkel ugyanazon egy Kaukazusi fajból valóknak; és így nyugoti Azsiából a' Kaukazushegy melyékéről származottaknak lenni látszanak. Lássuk tehát a' másik véleményt.

2-szor. Némely tudósok úgy vélekednek, hogy a' Kaukazus mellyékén Azsiában igen elszaporodott és egymással versengő, tolakodó csoportokra oszlottak, és ezek közül némelyek helyben maradtak (mint a' mai Georgia és Czirkaszszia beliek) mások dél felé, mások észak felé, ismét mások észak-kelet felé nyomultak. Az északkeleti Azsiában odább nyomatott vagy talám önkint vándorlott népek végül azon helyre értek, hol azt északi Amerikától az ugynevezett *Béhring-szorossa* csak egy kis tengerrel választja el. Innen némelyek a' tulsó partra szálván, ezek északi Amerika' felső részein megtelepedtek; azonban lehet hogy az itteni ős vad természetű lakosokkal össze nem férhetvén, onnan tovább kelet felé a' Grönlandi partokra, onnan Izlandia szigetébe, onnan ismét Európa északnyugoti részébe t. i. a' Scandinavi fél szigetbe (a' mai Svéczia és Norvégia tájára) átszállottak, és így ezek a' Kaukazus' mellyékéről észak kelet felé körül kerülve jöttek Európa' északi, onnan utóbb megsokasodásuk után délkeleti és délnyugoti tájékira, mások végül:

3-szor. Nem akarván e' népekkel illy hosszszas, mesterseges, és több tengereken át vezető utat tetetni, azt állítják, hogy a' Kaukazus melyékéről már Krisztus urunk születése előtt jóval, számos nép csoportok vándorlottak északi Európába egész a' Scandinavi fél szigetig meggyarmatosítván az ottani pusztá tájakat.

c) A' Lombardok vagy Longobardok' vezére és fejedelme akkor midőn ők Pannoniába bejöttek volt *Audoïn*; ezután vezér fejedelemmé lön a' vitéz *Alboïn* és ennek vezérlete alatt hagyták a' Lombardok ide Pannoniát, épen azon időtájban midőn az Avarok észak keletről ugyan e' tájakra tolakodtak t. i. 570-dik év körül K. után.

d) Az ős vagy régi Italia vagy is olaszföld különösen nagy Theodosius császár után t. i. 400-tól fogva számtalan oda beütő barbar népek' nyugtalanító hadazásaiknak volt színtérévé változtatva; egymást fölváltva és egymást kiszorítva dúltak 's pusztítottak ezek itten, és ha valamelyik már Európában meghonosult hadazó nép újabb hódításokról álmodozott, vagy újabb ragadományokra ásitott; azonnal a' hajdan felette dús gazdag római birodalom' még fenn maradt düledékeire rohant, 's az így szünteleni harczok' mezejévé vált Itáliában dúlt és pusztított.

Ötszáz hatvan nyolczat irtak Krisztus után,

Midőn Jászok 's Kunok' már egyszer törtt után

Új nép jött Azsia fölső hatáiról

Szittya ős apáink' lakta síkjairól, —

A' Tisza és Duna kövér melyékire

A' Lombárd üresen hagyatott fészkeire.

E' népet Avarok' a) nevével jelelték

Azok, kik hadaik' sorát elbeszélték;

Az Avar fejedelmet czímeztek völt *Chámmnak b)*,

Vagy ős nem szócskával előzván *Chágan*-nak;

Illy' első Chámja az Avarnak *Kris* vala

De főkint fénylett az Avarok' nappala —

Bájan Chámjok alatt, ki *Móricz c)* hadait

Priscustól vezérlett vitéz csapatait

Furesán kiolvasta vég szorultságában,
 Priscus győzelmei így dőltek dongában.
 Később Rómának is és a' Frankusoknak d)
 'S ezekkel frigyessült még számosb másoknak
 Olly' vitézül ellent áltak az Avarok,
 Hogy nekik hasznukra váltak a' zavarok;
 'S harmadfél száz alatt bár sokszor nőtt 's áradt
 Hatalmuk' tengere soha ki nem száradt: —
 Végre kilenczedik század' kezdetével
 A' Bolgár nép lépett föl hős jellemével.

a) *Avarok'* nemzete iránt annyiban megegyeznek a' történetírók, hogy ezek ázsiai Scythiából jöttek, de hogy milyen lehete ottan ősi állapotjuk? milly' tájakról indultak ki? és mikor léptek át Európa határra? már ezen kérdésekre hasztalanul keresünk kielégítő 's meghatározott feleletet; még kevésbé lehet tisztába jöni az eránt, hogy mellyik lehetett az Avaroknak ősi saját nevök, mert különböző történetíróknál egészen különböző nevek alatt látjuk őket említettetni. — Annyi azomban bizonyos, hogy ezen említett nevöket *Var* vagy *Havar* nevű vezéröktől vették.

b) *Chagán* sihegő keleti kiejtéssel így mondatik *Csákán*. Így nevezik még mai időben is az Avarokkal rokon származású és szellemű magyarok az ököl jog századaiból fenn maradt azon eszközét az erővel kivívandó felsőbbségnek, mellyet a' Tisza és Duna mellyéki megyék közül számosokban tisztujítások' vagy diákosan restauratiok' alkalmavál legnagyobb hatású szerepet jádzeni tapasztalunk: de letűnt a' csákányoknak is hajdan fénylett aranykora, ámbár az igaz ősi szittya vérű Szathmár megye teljes magyar szellem lobogással vívott a' dicső csákány nagy reményű utódjainak az ölmos botoknak lovagias jogaik mellett. Az ököljog verontó és kék foltos telkeken uralkodó zsarnoki hatalma, a' berzenkedő Adriai tenger föl-tornyosuló hullámaikint, egy rendíthetlen 's e' hullámokat

megtörő köszálba ütődött, midőn Zala megye' Forintossai a' magyar hon' szép — mert derülő — egén hajnal csillagkint tündöklő *Deáknak* sugárait akarák honfi vérből fölpárolgó felleg által elhomályosítani; de győzött a' XIX. század' szellemi sujt érezni és méltánylani kész jelleme, 's így egy *Deákon* történt méltatlanság, kit az öszves Hon' egybesereglett képviselői diszkoszorújában könnyes szemekkel keres és vérző kebelrel nélkülöz a' Hon szebb jövődökről jósló véd anygala, egy *Deákon* történt méltatlanság alapján megrendíté a' csákányok' és ölmosbotok' aviticitását vagy is ősi jogosságát, és a' szeszélyes *Tháliának* t. i. színművészetnek föl ugyan nem szentelt, de a' Hon' kívánnati szerint hivatalos papjai és papnéi, — a' fő színházban, már az undorodásig nevetséges színekben gúnyolják bunkokratziai modorban gyakorlott csákányos és botos dorongológiankat. Tisztujítási lakomák hajh!! borszagú 's mámoros hangolatú vivátok hajh! —! — — két száz akós vörös, fehér boros hordókból ömlött csapozással rabított szabad-corteszi conferentziák, fölöklendező tennapi dús lakomák, öklökkel és könyök hegyekkel zöld asztalra föl sarkanyúzott hősi honfi buzgalmak kítörő morgadalmas rivadalmazásai hajh!! sinórokat és vitézkötéseket szaggató szorongva tolakodások izzadalmi: hajh!! titkon teremtetézve, nyilván farkcsóválva, mosolygó gangos leereszkedések, fő-tiszti barátkozások, restauratio végéig szíveket lépező czimezések — hazug zsidozó ígéretekkel tele bérlett pofák' ámitó szó özönlési hajh!! Botokkal fegyverzett öklök között vérbe csapzott üstökkel jajgató arany szabadság: hajh!! hajh!! hajh!!!

c) *Mauritius* vagy *Moritz* keleti császár *Priscus* nevű fővezért küldötte az Avarok ellen, és ezen fővezére szerencsésen is harczott annyira, hogy *Baján* Chám magának és népének e' földön lehető megmaradhatásáról kétségbe is esett; azonban a' gyakori hadi veszély sok ravaszságot fejtett ki ezen időben élt férfiak' fejében; *Baján* is megértvén, hogy *Móricz* császár csak mint divat vész jó formán úgy ül a' keleti császári uralkodó széken, és

hogy Priscus a' hadak' mikint folyásáról a' császárnak még mind ez ideig tudósítást nem küldött: sebes követséget küld Konstantinápolyba, és a' félénk császárt azon izenettel ámtá és rettenté el, hogy a' milly pusztítást már eddig tettek az Avar vitézek a' görög római seregekben, elégelje meg a' császár, szállítsa vissza az Avarok ellen küldött hadi erőt, különben ő teljes erővel a' dunánalul fekvő császári tartományokba be fog ütni és ottan hallatlan kegyetlenséggel fog mindenütt dúlni és pusztítani. — Az el-
rémült császár tüstént teljes erejű parancsot adatott Priscusnak, hogy seregeit húzza vissza. Ez alatt Baján is minden erejét ismét rendbe szedte, és az ellene ujjant beszállongó keleti hadi erőnek már kívánsága szerint ellene állhatott.

d) A' nyugoti római birodalom hanyatlása után a' *Frankusok*' népe emelkedett föl nyugoti Európában, és a' nyugoti római birodalom azontúl Frankus birodalomnak neveztetett.

Krisztus után nyolczszáz tizennégy évvel

Egy sirnál a' halál angyala énekel;

Nagy a' sir melly temet egy egész nemzetet,

És vele együtt az Avar nevezetet. —

Ekkor keletről a' Volga partjairul

Honnunknak egy század uj kormánya virul.

Mivel a' Bolgárok a) vitéz vezérökkel

Krum, Kreán, vagy Reán, b) hős Fejedelmökkel

Bejöttek Dacia' pusztult mezeire,

Velök hajdan frigyos Avarok' helyére;

'S mivelhogy Daciát c) magoknak foglalták

Több hely nyerés végett szükségesnek látták,

Hogy az ottan talált népeknek egy fele

Tiszán errül Bánát földére jönne le. —

Ez volt Bánátusi oláhok' gyarmatja
 Melly ottan lakását maig is folytatja ;
 Ezután *Ortemég* vagyis *Mórag d)* Bolgár
 Hódító sergével Pannoniába jár *e)*
 Ottan foglal 's épít' mignem a' Frank' csele
 Örök hallgatag sírt vájattatott vele *f)*.
 Ekkor *Baldemir* 's majd a' lelkes *Bogor* lett
 Fejdelem a' vitéz Bolgár nemzet felett.
 Bogor is hódított, 's egy részét Pannonnak
 Gyarmatává tette ő a' Bolgár honnak ;
 De a' hódoltató koszorú fénnýére
 Még szebb fény sugárkint szált Bogor' fejére,
 Hogy kelet' akkori szép császárnéjának
 Az erénnyel fénylett jó *Theodorának*
 Apostoli hévvel tett ajánlatára
 Átlépett a' Jézus' igaz vallására.
 Ennek fia *Mihály* jó atyát követte
 'S népével e' vallást teljesen fölvette.
 Sokat tett ez arra hogy mind a' császártól,
 Mind Morva *g)* föld 's Pannon' egy része urától
Zvatoplugtól csendes békében lakhatott
 Mig *Arpád* apánk rá vég veszélyt juttatott.

a) A' *Bolgárok* nevöket vették a' *Volga* vizétől és tulajdonképen *Volgároknak* modathatnának, de a' Goth népeknél, kiknek maradványi e' föld tájon elszórva maradtak, és a' kiknél volt ez időben némi nemű műszorgalmi, művészeti és tudományos kiműveltség, a' *b.* és *v.* betűk egymással gyakran fölcseréltettek: és így *Volgár* vagy *Bolgár* ugyan azon egy nép ; így például: *Valens* vagy *Valentinből* lett *Bálint* 's a' *t.*

b) *Krum*, *Kreán*, *Reán*, ugyan azon egy vitéz királynak nevei és erre főként az időbeli népek fő emberi neveik-

nél igen számos példák vannak, hogy ugyan azon egy ember számos különböző ejtésű nevekkal neveztetett, 's a' történetíróknál is ilyen különféle nevek alatt maradt fenn emlékük. Ennek oka az, hogy a' sok különféle nyelvű és szó ejtésű népek, ezen népvándorlás szakában itt érintkezésbe jöven, ugyan azon egy nevet egyik egy, másik másképen éjtette. Ennek nevezetes példáját lehet találni még későbbi időkből is p. o. a' *Geiza* vagy *Gyéza* vagy *Győző* név ily változatban olvastatik a' régi külföldi íróknál, sőt honi pénzekben és más emlékeken is: *Gieuz*a, *Gai*az, *Geiza* (magyar koronánkon *Geobicza*) *Gaitika*, *Geusa*, *Cieusa*, *Kautse*, *Jessen*, *Glymika Dey*sa 's a' t.

c) *Dacia* neve alatt volt ismeretes a' magyarok' bejötté előtt *Erdély* és a' magyar föld' túl a' Tiszai része. Ennek főként keleti részébe szállítá Trajan római császár az olaszgyarmatot, t. i. a' *Vlakhokat* vagy az *Oláhokat*, innen pedig a' Volgárok szálítának ezekből ismét egy gyarmatot a' régi *Jazygia* t. i. Duna Tisza közti föld' alsó tájaira, és mivel azon tájakon már akkor számos Tót maradték csoportok voltak elszórva, alább pedig a' szomszéd Horvát, Szerb, Sclav, 's a' t. népek laktak, kik mindnyájan fejedelmeiket *Pan* azaz: *Ur!* (*Despotu*) névvel czímeztek: tehát ezeknek példájára a' különben is igen eltótosult Bolgárok a' Duna alsóbb vidékeire szállított Oláh gyarmat' igazgatóját *Pánnak*, vagy *Bánnak*, a' gyarmatot pedig *Bánságnak* (*Pansztuj* = *Banatus*) nevezték.

d) *Mórág* Bolgár fejedelem Pannonia határin át'menvén: Somogy, Tolna és Fejér vagy Fehér megyék' táját elfoglalta, és számos lakhelyeket építvén, azokat saját szállítványaival rakta 's népesíté meg; így például tölte vette nevét *Morágy* falu Tolnában, mellyet *Möcsénnek* is neveznek, ugyan ez a' 18-dik században új német gyarmat által megnépesített.

e) *Pannonia* név alatt jött a' mai magyar föld' túl a' Dunai része és Osztriának (*Styria*) egy darabja.

f) *Morágtól* az elfajult Frankusok nagyon féltek, 's mivel nyilvános csatával őt' megtámadni nem bátorkodtak,

bérben fogadott or-gyilkos által végezték ki ezen félelmes ellenségekét.

g) *Moravia* vagy *Morva ország* annyit tesz mint a' Morva folyó mellyéke, mellytől a' tartomány nevét, vagy a' folyó attól költsönözhet; elég az hogy nyugotrol Ausztria' határán Árva, Trencsin és Posony megyéket elválasztja, és ama híres Dévén vára romjai' alján a' Dunába ömlik; 's a' mellyet Plinius, Mórus, Tacitus pedig *Márus* néven említnek; a' Németek *Marknak*, a' Tótok pedig *Moravának* nevezték, ettől is vehette nevét osztán *Moravia*.

Midőn a' tizedik századnak reggele

Fölvirrada, — Arpád együtt tűnt föl vele!

Egy erős vérű nép jött ki Scythiából

Már főlebb idézett több népek' honából

Majd kevés pihenés után a' Karpati a)

Bérczeken áttörtek szaguldó csapati. —

Munkátsnál a' munkás várat építették b)

Ungvárra hős nevők' emlékét helyhették c)

Beözönlött e' nép 's a' Duna és Tisza

Magyaroktól leverte népek' vérének iszsza, —

Sok apróbb és nagyobb országot feldúltak:

A' német földön is többször megfordultak: —

A' merre csak mentek, minden szedte vette

Sátorát — 's Arpádot győzelem követte.

Kecskemét őssinknek hogy mint szolgálhatott?

Jegyzésem adatot föl nem találhatott.

Elég hogy közösen folyván a' háború —

Ennek is hol víg volt napja, hol szomorú.

Mert míg a' szerencse szolgálja a' serget

Addig aggodalom győztest nem kesergtet;

De ha fordul gyorsan haladó kereke,
 Porba tiportatik a' földnek gyermeke.
 Bár előbb győzelem trombitája kürtöl,
 Majd romba dült remény-várunk gyászszal füstöl;
 Az ős tárogató sip' hangja siketül
 Komor éjre borult napunk besetétül,
 Nem szegődött senki fiához annyira
 A' sors hogy ne térne szokott játékira; —
 Így lett sorsuk minden világ nagygyainak,
 Bőv részük volt ebben honunk' atyainak.
 Nékik is hol fénylett a' sors' ábrázata,
 Hol bús éjjelre dőlt sötét fordulatja.
 Főkint a' vér csaták' vészes korszakában
 Gyors volt a' szerencse elváltozásában;
 Egy kevés örömért sokszor vérét ontá
 Az, ki iránt a' sors jó kedvét fölbontá;
 Már mai életünk kényünkre folydogál,
 Béke, öröm minket szinte ingyen szolgál.
 Hajh! nem így volt hajdan, be sokszor az árva
 Magyar' lába előtt mély sir volt föltárva.
 Egy viselt vén-levél elég őrt áll nekünk,
 'S nem mindenkor érdemtartalmon áll székünk:
 Apáinknál ki a' polgár jógot birta,
 Kiváltságát drága önvérével irta;
 És ezt meggondolván mi is résen áljunk,
 A' Hon köz javára kész szívvel szolgáljunk.

*a) A' magyar földet északról és keletről körítő karpati
 bérczeken léptek át a' honba magyar ős apáink. Nagy Is-
 ten! milly' leirhatlan égi ihletés lelkesíthette ős apáin-
 kat midőn a' magas bérczekről e' hon rónáira alá tekintettek.
 Láthatták-e lelkökben némi töretlen bőrű kaczagánnyal
 mezeitelenségöket fedezni alig tudó hősök, mikint leendének*

enokái Európa' legmiveltebb népeinek is jeles vetély-társai az élet' kényelmére szolgáló minden műszorgalmi és művészi foglalkozásokban? Midőn Árpád a' nagy, a' dicső ősatyja, uralkodói sas szemekkel végig tekintett a' meghódítandó népeknek lábai alatt elterülő csoportján, látta-e lelkében a' szólni bölcs törvényhozó István apostoli királyt, a' Mózsési lelkületű és jellemű sz. Lászlót, a' korra nehezült elfogult keblűség, és buta lelkűség sűrű sötétségű ködein átható lelkű és éles elméjű könyves Kálmánt? 's a' magyar föld határait nagyszerű birodalmak' mássává növelő Nagy Lajos-nak neveztetett királyt? a' pogány ellenség ezreinek érz véd-falul, élő bástyául állott Hunyadyt? a' köznemesi állásról országok' uralkodó székébe emelkedett és abban valódi érdemeivel tündöklött igaz lelkű Mátyást? Zrínyit a' szigeti hőst? a' szörnyű erejű vezér Kinizsit? a' szép lelkű második Leopoldot? a' szelid szívű es megtörhetlen szilárd jellemű I. Ferenczet? ki szinte fél századon át nemzeteket elsűlyesztő, királyi székeket rombadöntő, uralkodó pálczákat pozdorjává törő viharok között mindenkor úgy állott, hogy a' *nagy fejedelem* czímet magának a' legméltábban ki vivta? — Látta-e ezek mellett számos dicső királyainkat és fő Hőseinket? Midőn ott egy szittya táltos (t. i. pogány szittya pap) komoj arczal e' földre tekintett, látta-e lelkében mikint fog az embert égi lakossá varázsló tudomány e' hon' földén meghonosulni, 's a' magyarok között fölvirágzani, 's boldogító gyümölcsöket' teremni? mikint fog itten az üdvözítő vallás a' külső alakiságokban megoszlott különböző felekezetek költsönös szeretetők és békes együtt lakozások közben a' por' fiait mennyei rendeltetésök' fölvilágosítása által lelkeikben égi üdv' éledeletére emelni.

Midőn az ős vezér az ép hangzású magyar nyelvet, mellyen adá parancsait, viszhangozni hallotta Karpát' bércein, élt-e a' remény szívében hogy ezen ép nedvű egészséges ázsiai ültetvény meggyökerezik Európában, 's bár e' föld' minden tájain hallatszó nyelvektől elszigetelten, magános rokonatlanságban, daczol a' nagy változásokat és

nevezetes átalakulásokat előidéző idő viszontagságaival? hogy egy évezred lefolyta után még élő sőt fainodott, sokban szépült 's még folytonos tökéletesedés útján levő magyar nyelv leendő az e' földön lakó számos nemzetek' egybefoglaló köz kapcsa? Midőn a' Duna partjaira döcögtek őseink csikorgó kerekű fakó szekereiken, álmodtak-e szép álmot, melly elbájolt képzeleteik előtt tündérkép gyanánt mutatta volna az ősz Duna hullámaait nagy zörejjel hasító gőzösöket, a' mint azok honunk nagy fiának a' tényező-dús gr. Szecsényinek parancsoló intésére előlebbentek, és a' vas kapunál tágasabb és biztosabb nyílásúvá tett résen át kelet városának Istambulnak (Konstantinápolynak) röpülnek? Igért-e a' jövőkre figyelő remény' angyala biztosítékot ős apáinknak, hogy a' magyar, Krisztus utáni XIX-dik század közepén még élni fog, büszkén említve dicső őseit, büszke lévén a' magyar névre, büszke nemzeti jellemén alapuló érdemére, büszke ön keblében boldog jövődökre zálogkezesül dobogo valódi erejére? Illyesmi jóslatnak kellett feszíteni ős apáink' kebelét; mert különben megfoghatlan csoda lenne az, hogy ők bércz hegyekké tornyosuló és soha nem tágitó akadályok' daczára, e' földön meghonosultak.

b) Munkácsnál jöttek át a' Karpati bérczeken magyar dédapáink, és az átjövétel' terhes voltát jelelék azzal, hogy az ott épített várost *Munkásnak* vagy *Munkácsnak* nevezték.

c) *Magar* vagy *Magyar*, *Hungar* és *Ungár*, ugyan azon jelentésű nevek; és innen vette nevezetét a' bejött magyarok által építetett *Ungvár*.

Jegyzet. Ekkorig sorral megemliténk azon népeket, mellyek egymást fölváltva e' föld tájon (mellyen Kecskemét fekszik) lakhelyet találtak; és így az egymást előző népek megemlítése végett több olly' tárgyakra is kiereszkedtünk előadásunkban, mellyek szorosan véve és tulajdonképen Kecskemétet vagy igen kevésbé, vagy éppen nem érdeklették: de már ezen időtől kezdve, midőn a' még mai napig is e' föld tájon lakó magyarok ide telepedtek, csak azon tárgyakra szorítkozunk előadásunkban, mellyek Kec-

kemét városa történeteit, viszontagságait közelebbről érdeklik. Azonban mivel tagadhatatlan az, hogy népek' köz dolgaikban történt nevezetes változások is befolyással vannak az egyes tartomány részek sőt egyes városok különállapotjára : tehát a' magyar nemzet egyetemi történetirátának fő pontjaira következő előadásinkban is még gyakran fogunk útalni, vagy is ujjal mutatni. —

A' magyar századok' elsőbb folyamain

Eldődinket sodró árvész hullámain

Halad az esetek' örökös hajója, —

'S máig sincs megoldva a' jövők' csomója.

Nemzedékek a' mult' nagy sírjába dültek —

'S utóbbak elsőknél alig eszesbültek ;

Mert a' tapasztalt ősz fejek' tudománya

Az őket elnyelő sírnak lett zsákmánya.

Egy egész nemzetben alig találkozott,

Ki emlékiratok körül foglalkozott ;

Hős eldődeink is csak fegyvert forgattak,

Az író tollakra igen kicsit adtak.

Az írás tudományt idegen nép bírta,

Ennek jegyzetiből is sokat kiírta —

Hadúr a) mindenfelé dúló csapattal

Semmit nem kimélő pusztítgatásával.

Ha maradt is néhol egy két sor iratka,

Mellyet nem pusztíta el a' nemzet' átka:

Vagy tudatlanságból, vagy más csekély okból

Ki nem vergődhetett a' penészes tokból.

Sok, olly' irathan, melly a' hont érdeketle

Ön saját érdekét őrizte 's féltette.

'S ha illy irat egy Grand b) körme közzé szorult,

Örök vak sötétben veszett a' nyomorult.

Így bár eldődeink a' vészek közt fogytak
 'S a' sírok' medrébe ezenekint rogytak:
 Alig találhatunk egy egy kis emlékre,
 Melly világot vetne egyes telepekre,
 Kecskemétről is, bár nagy népű város volt,
 A' régi krónika *c)* igen keveset szolt.
 Akadtam én még is egy darab adatra,
 Melly ha bár keveset még is vet a' latra.
 Sajó szent Péteren *d)* azon jegyzést vettem,
 Midőn a' hazában útazásom' tettem:
 Hogy midőn negyedik Bélával a' Sajó
 Mellyékén hanyatott a' nemzeti hajó,
 Hol veszélyben forgott maga a' királyi
 Személy, ha őt meg nem szabadítja Fáy *e)*.
 A' Tatárok ellen Kecskemét két ezret
 Küldé a' csatára, — melly mind oda veszett.
 Annak csakugyan van valami emléke,
 Hogy ekkor Kecskemét volt már Kúnok' széke *f)*
 De majd később midőn Zsigmond uralkodott,
 Kecskemét a' Kúnok ellen hanyakodott *g)*.
 És így megváltozott polgári állása,
 Mint ezt bizonyítja Mihály pap' írása *h)*;
 Mert negyedik László tette Jász-Berénynyel
 Egyenlő rangúvá a' Jászok' székével.
 Így volt hát Kecskemét Kúnok' birtokában
 Több mint egy fél század' vészes lefolytában.

a) Őseink más pogány népek' példájára több Istenc-
 ket imádtak, neveztesen mivel a' Persákkal közel érintke-
 zésbe voltak, 's talám szövetségben is éltek, azoknál pe-
 dig a' nap volt a' fő Isten, kit tűznél, a' nap, másolatá-
 nál tiszteltek, és nékie mint igen serény sőt fáradhatlan
 valóságnak lovakat szoktak áldozni; innen őseink is imád-

ták a' napot, még pedig többnyire tiszta fehér lovak' áldozásával tisztelték őt. De ezen fő Istenen kívül tisztelték a' Persák a' hadak' és hódoltatások' Istenét, mint minden más hadazó népek. Ezen Istent a' rómaiak *Mársnak* a' Görögök pedig *Áresznek* nevezték. Mi nevet adtak neki a' Persák és a' Scythák? azt a' tudósok meg nem határozzák; annyit azomban bizonyosnak állítanak, hogy a' Scythák vagy Szittya őseink Mársot egy kard' jelképében is imádták és nékie is lovakat áldoztak, későbbben hadra buzditásul véres kardokat hordoztanak honunkban is. Az újabb magyar írok *Mársnak* illy' magyarított nevet adtak: *Had-ur*, melly név elég keményen hangzik, annyira hogy egy *Botondnak* is szájába illenék.

b) *Grandoknak* nevezik Spanyolok a' fő nemeseiket, kik különös göggel tekintenek a' polgárookra, és hatalmas önkényök által mind az egész nemzetnek, mind a' polgártársaság' egyes tagjainak sokszor sok károkat, és hátramaradást okoznak.

c) *Kronikának* neveztetik az olly' írat vagy könyv, melyben egyes helységnek vagy városnak, háznak történetei, viszontagságai adatnak elő tudományképen.

d) *Sajó Szentpéter* mező város Borsod vármegyében, a' sz. Péteri járásban közel a' Sajó folyóhoz, melly ezen megyének határán ömlik a' Tiszába, első forrása e' víznek van Gömör megyében, azon említett jegyzést közlöttem velem tiszt. Sz. H. I. ref. pred. 96 éves korában.

e) A' felhozott jeles Fáy családnak törzsök ős apja, ki a' Fáy nevet legelőször nyerte, az előtt Rugatsi nevet viselt, ott volt 1241-ben IV. Béla királylyal Sajó vizénél a' Tatárok elleni szerencsétlen hadban, és midőn a' király alól lovát elnyilazták's a' királyi gyalog maradt, az ezredes Rugacsi hős elszántsággal a' maga lovát a' királynak ezen szavakkal általadta: „Menj uram király! viseld gondodat magadnak, mert te egy országot teszel, de én csak egy közönséges bajnok lévén nem vagyok olly' kár, mint te!“ így osztán a' király megszabadult, a' hős pedig sok sebekkel rakva gyalog maradván, a' holt testek

közzé rejteztve tarthatta meg más többekkel együtt életét. Béla király Horvát országból a' tatárok' elköltöztök után haza jövéen, Rugátsinak, szép jószággal együtt a' Fáy érdemes nevet ajándékozta. Czimjelök ma is egy haragos nagy ágaskodó fehér ló, alul pedig egy pánczélos gyalog vitéz, féken tartva egy szép jobbra fordult nyerges lovat.

f) *Horvát Péter* ily' czimű iratában: „*Commentatio de initiis ac maioribus Jazygum et Cumanorum*“ a' 63-dik lapon ez olvasható: „*Post Tartarorum ex Hungaria discessum Rex Béla instaurando regno intentus, Cumanis denuo Regis fidei se permittentibus — — filium suum Stephanum, ut Dominum praefecit. Hinc designatio maioris et minoris Cumanae originem duxisse videtur, non secus distinctio regionis Jazonum postea Philistaeorum ac tandem Jazygum compellatorum. — — — In antiquioribus Privilegiis Cumani maiores seu trans Tibiscum locati, ad sedem Kolbász pertinentes nominantur, intra Danubium et Tibiscum positi vero ad sedem Halas, Kecskeméth et Mizse spectantes. Interim — — regio Jazonum — — Sedem in Berény (nunc Oppido Jász-Berény) habuit.*“ — azaz: A' tatárok' magyar országból kivonulta után Béla király az ország' újant rendezésével foglalkozván, a' királynak ismét hodoló kúnok' kormányozójokká és urokká fiát Istvánt rendelé. Ugy látszik hogy ekkor kezdődött a' nagy és kis Kúnok' nem különben a' Jászok' máskint Filisteusok vagy Jazygesek' külön tartományaiknak és lakó földeiknek elkülönözése. A' régi hivatalos iratokban a' nagy vagy is tiszántúl lakó Kúnok székének vagy is középponti városának Kolbász nevű város tétetik, a' Duna és Tisza között lakó Kúnok székeikkint pedig Halas, Kecskemét, és Mizse említetnek; míg azonban a' Jászok' középponti városa Berény, később ugy nevezett Jász-Berény volt.

g) Ugyan csak Horvát Péter' idézett irata 129-dik és 130-dik lapján ezt olvassuk: „*Sigismundus Rex anno 1423. — — — Comiti Zoliensi nec non — — filiis De-*

sero de Gerke summo edicto Regio demandat, ne — Cumanos — in usu terrarum foenilium, rubetorum, et coeterarum utilitatum intra terminos avitorum eorum descensuum — — — per ullum turbari, molestari arestari, ac damnificari faciant, neve eosdem contra libertatem et consuetudinem ipsorum, in Possessione Kevvres, et oppido Kecskeméth alieni iudicatu adstare compellant etc. etc.“ azaz: Zsigmond Király 1423-dik évben a' Zolyomifő Ispánnak nem különben Gerkei Dezső fiainak legfölsőbb királyi parancsával meghagyja, hogy a' Kúnokat ősi föld birtokaik határin eső kaszálóiknak, csipkebokros ligeteiknek és egyéb javaiknak használásában senki által se zavartassák, se akadályozzák, őket foglyokul le ne tartóztassák, és ne károsítsák, sem őket szabadalmaik és saját rendtartásaik ellenére Kőrösön és Kecskeméten idegen bírák elébe állani ne kényszerítsék 's a' t. Ebből világos hogy már Zsigmond király idejében Kecskemét megszűnt a' Kún helyek közé számláltatni, mert azoktól egészen elkülönöztetik. Mikor szakasztatott pedig külön a' Kúnságtól, azt a' következő jegyzetben láthatni.

h) Mihály tisztelendő atya a' fölebbi idézet szerint a' Kecskeméti t. cz. tanácshoz intézett ajánló levelében ezt írja: „Id reipsa mihi compertum est Civitatem hanc amplissimam a' Ladislao IV. Rege Hungariae Cumanorum omnium locorum Metropolim fuisse constitutam: iisdem potissimum iuribus, quibus Berinium est caput Jazygum universorum. Qui deinde ne (uti coeperant) infesti essent Regibus Hungariae: et Partiscum seu Kecskemethinum Cumanorum possessionibus ademptum, iuris alieni fecit, atque ita primum benemeritae Genti Bosnyákyanae, postea Vesselenyianae nunc vero Koharyanae aliqua sui parte obnoxium esse coepit. Hac tamen exceptione, ut delectus arbitrio civium Magistratus, omne ius secundum leges Patrias ibidem administraret“ azaz: Bizonyos adatokból tudom hogy ezen igen népes várost IV-dik László magyar király az egész Kúnság fő városául rendelte: szintoly kiváltságokkal, mellyekkel bír Jász-Berény a' Jászok' fő városa. Nehogy

azomban később — mint elkezdték — a' magyar királyoknak ellenszegülőkkel terhőkre legyenek: I. Lajos magyar király a' Kúnok' erejét azzal csökkentette, hogy Partiscum vagy is Kecskemét városát a' kúnok birtokától elszakasztván, előbb a' sok honfi érdemekkel diszló Bosnyák családnak fölügyelésére bizta e' várost, utóbb a' Vesselényi, végül pedig a' Koháry család bizonyos nézetekbeni (de nem általános) birtokává lőn, mindazáltal olly szabálylyal, hogy a' lakosok szabad köz választásával állított Tanács a' várost a' honi törvények szerint igazgassa.

Mielőtt Kecskemet Kúnság lenni megszűnt

És a' Kún szabadság hatáiról eltűnt,

Mondják: büntetésül e' várost az érte,

Hogy zálogosító pénzt vettek fel érte,

Mert Robert Károlytól hogy jegyül adatott,

Erzsébet nejének vitte a' robatot.

'S ekkép a' királyné birtokává vála,

De kevés ideig maradhatott nála,

Mivelhogy Erzsébet reá zálog pénzt vett

Igy elzálogított idegen birtok lett a).

Midőn az inség így legfőbb polczra hága

Békövetkezett Nagy Lajos' királysága.

Ősünk minden jóra magokat ígérték,

'S a' király kegyelmét ujobban megnyerték,

Kénytelenek voltak magok megvallani

Hibáikat, — 's a' jó rend mellé állani.

'S midőn ezernégyszáz huszonhármak irtak

Ujabb szabadsággal már eleink bírtak;

Ugyanis: bár Lajos Bosnyáknak átadta aa)

E' várost, de sok szép jogait meghagyta.

Királyi városok' alakjához jutott b)

Mert itt kiváltságolt tanács igazgatólt.

'S később midőn Zsigmond király uralkodék

Kecskemét javáról ő is gondoskodék;

E' király akképp irt ide az apákhoz

Az akkori előkelő férfiakhoz, —

Mint a' kik egy szabad városnak fejei

Itélő birái és hős vezérei.

Tehát mint szabados város úgy nézetett

Lakunk, 's hozzá király-levél intéztetett c).

a) Robert Károlynak magyar királyunk, ki 1308-tól 1342-ig uralkodott három felesége volt egymásután, hamar meghalt a' két első, ugyanis: Első néje volt Mária Kázmér lengyel herczeg' leánya, 2-dik volt Beatrix római király 7-dik Henriknek leánya, az akkori Cseh királynak nő-vére. Ezekkel csak egy egy évet is alig töltött Robert Károly, az aszszonyok' ékességeikkel pedig kincstára tellett. Végül — 1320-ban nőül vette Erzsébetet László lengyel király' leányát. Ezen Erzsébetnek többek között adott jegyajándék birtok' egy része volt Kecskemét városa is. Erzsébet királyné többféle orvos szerekekkel segített a' szenvedő embereken, de ön magán is; nevezetesen ő találta föl az úgynevezett *Királyné vizét*, melly a' lábfájásban (podagra) eleinte csudatevő nagy hasznúnak találtatott, melly Franczia országban máig is *L' Eau de la Reine à Hongrie*, Aqua Reg. Hungariae, Magyar királyné vizének iratik. Magáról Erzsébet Királynéről ezen hagyomány virul, hogy ő 80-dik éves korában is nem csak frissen 's könnyen járt, de táncolni is képes volt; így olvassuk *Veszprémi István M. Dr.* emlékedése 2-dik része 69-dik levelén. Robert Károlynak Erzsébettől több gyermekei születtek, u. m. 1321-ben Károly, 1324-ben László fiai, kik még kis korunkban elhaltak, 1326-ban Martiusban született Lajos, később attyának t. i. halála után lett a' magyaroknak dicső királya *Nagy Lajos* nevet

nyervén, uralkodott 40. években át, t. i. 1342-től fogva 1382-ig. Kissebb fiai voltak még Robert Károlynak ugyan azon Erzsébettől András és István. — Hogy ezen királyné hozzánk is kegyességgel viseltetett, fenn maradt emlékezete azon általa építtetett szent Erzsébet kápolnában Kecskeméten, mely az 1796-diki tűz veszélykor leégett, a' kerítésében tartott megyei tűzifákkal együtt, mely fundust Harag Mihály örökön megvette. Nevezetes kincscsel bíró tehetsége látható 1380-ban Apr. 6-kán Budán készített végrendeletéből, melyben mondatik hogy a' drága gyöngyös gyémántos, és egyébképp' ékesített szerföltti sok ruhákon kívül, és a' drága kövekkel 's gyémántokkal ékesített számos nagy aranyas kelyheken kívül a' tiszta ezüst edények kincstárában 715. Márkát, vagy is 357 fontot nyomtak. — Azonban ugyan azon Testamentómban maga említi, hogy köz tudomány szerint készpénz dolgában sokszor nagy szükségét látott, és ezen vég hagyományban is számos még ki nem fizetett adósságairól emlékezik (lásd Katona Hist. Crit. Regum. Hung. Tom. III. ord X. p. 671.) Illy' okokból adathatott általa menyaszszonyi jegyül birt Kecskemét is zálogba, még pedig mind öszve is 250 forintok erejéig.

aa) Én reszemről az alább előadandó okoknál fogva azt tartom, hogy Kecskemétet a' Bosnyák vagy Bosznyák családnak nem nagy Lajos, hanem II. Lajos adta légyen.

b) Kecskemét úgy látszik különös figyelemmel kegyeltetett az ez időbeli uralkodóktól, mert ámbár mint jövedelmező birtok bizonyos nagy érdemekkel diszlő családoknak idő közönként ajándékoztatott: mindazáltal belső igazgatása kiváltságolt és rendszerezett városi alkatú Tanácsra bízott, és erre nézve a' kinevezett birtokosnak szabad kényszerinti rendelkezés nem engedtetett.

c) Több királyi levelek intéztettek egyenesen Kecskemét városa tanácsához t. i. fő bírájához és ennek esküdt társaihoz, a' mi hasonlóul feltűnő királyi legmagasabb kegyelemmel megkülönböztetésre mutat.

Midőn ezer négyszáz hatvan hármat irtak

Minden hív magyarok öröm könyet sirtak,

Mivel Fridrik császár a' zálog koronát

Kiadta és hozták magyar Honunkba át *a*).

Ekkor valakiben lángolt hon' szerelme

Nem lehete itthon semmi késedelme,

Dunántúl Budai hegyek felé tartott,

Boldog volt ki előbb érte a' túl partot,

Még boldogabb volt ki a' kocsit érthette,

Mellyben a' korona hozatott mellette;

Az ilyennek minden nyavalyája gyógyult,

Az öröm szivére, szemébe köny tódult.

'S midőn így derült a' nemzet' köz élete,

- Kecskemét' sok ezre távol nem lehete,

Városunkból annyi karavános *b*) elment,

Hogy alig foghatta be a' tág element *c*).

Más felől hogy Mátyás Boszniába jöve

Ezen kedves hírre sok ágyúkból löve,

Kecskemétről a' kik e' táborban voltak

Igen szembetűnő nagy kedvvel tomboltak.

Volt is e' fölhevült érzetnek láttatja,

Mert vérbe fult a' tar' *d*) levágott csapatja,

'S mivel a' hősi sziv igazi dicsőség:

Ősünket említni itten illendőség,

Mert sok Kecskeméti kar' villámló vasa

Menyő csapásától dőlt le számos Basa —,

'S így hogy ezer négyszáz és hetvenhármat ért,

Kecskemét királyi uj pártfogáshoz fért,

Ugyanis újlag Kún jogokkal bíra,

De benne tenyésztett a' veszélyes csíra;

Mert hol egy hol másik pártfogásnak fekütt,

'S hajh sok felé húzott a' süveges Eskütt.

Már Corvinus Mátyás Király a' Kúnoknak
 Kapitányához irt, parancsolván annak
 Hogy Keckemétet mint Kúnság' egyik fejét
 Hiven védelmezze e' szabad nép' helyét.
 De mit használt e' nagy királynak jóvolta,
 Ha ez áldást később a' sors elrabolta,
 Mert az akkoron élt fehér mentés tagok
 Sok visszszás dolgokat támasztottak magok;
 Pedig hol egyenes útat nem követe
 Az ős, ott az utód elő nem mehete:
 Ősünk is tekergős ösvényeken jártak
 Sokszor fejedelmi ajtókat is tártak,
 A' tőlök válókra önkény nehezede:
 Fáj még most is e' seb, bár rég behegede.
 Tudjuk hogy Keckemét mi volt hajdanába,
 Harminczhárom puszták voltak birtokába e),
 Mellyeket későbbben redemptio névvel f)
 Tőlünk elszedének 's így oszlatott szélylyel.

a) Albert királynak özvegye Erzsébet, férjének 1439-
 dik évben történt halála után szülte fiát Lászlót, de már
 ekkor az ő megegyezésével magyar királynak a' lengyel
 Jagello Ulászló elválasztatott, és a' követek éppen Ulászló
 meghívására oda voltak. Hogy tehát Erzsébet ez alatt szü-
 letett fiának a' királyságot megtarthassa, örömet vissza-
 huzta volna az Ulászló meghívattatásához adott egyezését;
 azonban ezen megbánt nyilatkozását már csakugyan meg
 nem semmisíthetvén, fiával és a' magyar koronával Frid-
 rik Német császárhoz vonta magát, ott meghalt, és fija a'
 császár' gyámsága alatt maradt. Ulászló a' Várnai szeren-
 csétlen csatában 1444-eleesett, és Albert kisdied fia V.
 László névalatt magyar királynak kiáltatott, és míg e' kis
 korú király felnövelkednék, az ország kormányzása Hu-
 nyady Jánosra, a' hasonlíthatlan magyar Hősre bízott.

V. László, miután a' feledhetlen nagy reményű Hunyady László méltatlan lenyakaztatásával letörölhetetlen mocs-
kot vona ifjui gondatlan vagy is megfontolatlan kormány-
nyára, királykodása 12-dik évében ifjantan elhalt, királyi
szavát meg nem tartva.

Ekkor a' dicső Mátyás (Corvinus vagy Hollós Hu-
nyady János fia) lett magyar királylyá, de a' korona még
mindig Fridrik Német csaszárnál volt, kitől aztán csak-
ugyan azt 1463-ban Mátyás megnyeré, hogy ez ifju vitéz
király roppant számra növelt hadi seregeitől megijedében
is elég kedvező föltételek alatt a' koronát Bécsből kiadta,
's így hozatott ez nagy pompával le Budára.

Atalában Mátyás uralkodásának és viselt dolgainak
emléke még most is igen eleven hagyományi forgásban hal-
latszik a' Kecskemétek' száján. Több hagyományi (tra-
ditioi) előadásokat hallottam magam előbbi időkben tisz-
tes öreg lakos társaimtól, mellyek arra vonatkoztak, hogy
mikint vettek élénk részt a' Kecskemétek e' nagy király
idejében történt nevezetes dolgokból és mikint nyertek ez
által kegyelmes királyi pártfogolást.

b) *Karavánnak* hivatik keleten, nevezetesen az Ará-
boknál, az olyan utazó társaság mellyben számosabb tagok
férfiak és nők egyesülve mennek egy bizonyos célba vett
helyre.

c) *Elementnek* vagy *Elementomnak*, mai nevenn *Elem-
nek* neveztetik az olyan egyszerű test vagy anyag (mate-
ria) melly más elemekkel egyesülve különféle testeknek
ádlételt. A' régiek úgy vélekedtek hogy 4 ilyen element
van, u. m. a' föld, a' víz, a' tűz, és a' levegő. Ez utóbbi
a' legnagyobb kiterjedésű, azért neveztetik *tág elementnek*.
Azonban az újabb időbeli természetvizsgálók, már tud-
ják, hogy ezen régen úgy nevezett Elementumok korán
sem egyszerű anyagok; hanem magok is más egysze-
rűbb még pedig számos anyagokból öszvetett testek.
Nevezetesen a' mai tudós természetvizsgálók azt állítják,
az eddigi sok próbatételek és vizsgálatok nyomán, hogy
az elemek' száma meg nem határozható, mert a' mi eddig

egyszerű alanynak t. i. elemnek látszott is, már ma fölfedeztetett hogy több alkotó részekből áll.

d) *Tar*, annyit tesz mint *hajattan*, *kopasz*; mivel pedig a' törökök fejüket szüntelen melegen betakarva tartják turbánjaik által: innen ők többnyire kopaszok vagy tarok, és a' magyar vitézek, a' török elleni háborúkban ezen neveket *Török* vagy *Tar* fölváltva egyesén és ugyan azon értelemben használták.

e) Nincsen reá bizonyos történeti adat, hogy a' Kecskemét körül közel fekvő helységek, melyeknek már ma csak nevök sem mind tudatik, annyival inkább régi épületeik mind elpusztultak, és csak két vagy három helyen látszanak a' régi templomok' omladékaik, — mikor és épen mi okon pusztultak el. — Vannak ezek közül olyak, melyek alkalmasint még az első tatárfutáskor, t. i. 1241 táján pusztítattak el, vannak ismét olyak, melyek ez előtt egypár századdal még fennállottak, mint p. o. szent Lőrincz, a' hol volt H. V. egyházi gyülekezet' ur asztalához való ezüst pohara (melly a' 17-dik század elején 1644-ben készült) még most is a' Kecskeméti h. v. egyház' szent edényei között látható (ezen pohár alján ez olvasható: *Pest vármegyében lévő szent Lőrinczi Ekkleziájának pohara Anno 1644*) sőt ugyanezen egyháznak egyik kisebb 8 mázsás harangja, melly még mostan is élő emberek' emlékezete szerint a' mostani nagy harangba öntetett, ugyancsak a' sz. Lőrinczi egyházé volt. — Ma azonban sz. Lőrincz teljesen pusztá, mint Sz. Király is. — Így tehát különböző időkben különféle vészek pusztiták el a' Kecskemét körül volt számos helységeket. Páka, Borbás-szállás, Lajos, Mizse, Vacs bizonyitják vég romlásaikat.

f) *Redemptio* néven nevezik a' Kúnságban azon pénz summát, mellyen hajdanában határaikat a' Kúnok minden uri adótól mentett szabad birtokokká megváltották. Elgondolhatni hogy a' régi pénz szűkivel küzdő időkben, az illy megváltások nem nagy pénz summákba kerülhettek, és ha később mások kezéből kelle ismét átváltani Kúnoknak bizonyos ősi kún birtokaikat; ilyenkor: mindig csak az

és redemtionalls tőkét vették sínór mértékül. Az adó ki-
osztásban is a' redemtionalis capitalis vétetik kulcsul.

Kecskemétnek az nagy becsületére vált,

Hogy midőn a' Székely Dózsa György rebellált
Öccsével és a' nagy botú Lőrincz pappal

'S pusztíták a' hazát egyre éjjelnappal — a).

Erre tolakodtak Czegléd városáig b)

Lett dúlás és fosztás vér áradásáig;

Városunknak azért semmit sem árthatott

A' gyűlevész pór nép hiába fáradott,

Itt' nem rabolhattak, társakat sem kaptak,

Sőt kik erre tértek, el alig futhattak;

Négyezer lakosink hirtelen felköltek,

A' gyűlevészekből nagy számmal leöltek.

Szomszédos Kőrös is derekasan vívott

'S győzedelmen közös billikomot ivott. —

Még az aszszonyok is férfiul öltözve,

Karcsú derekukra kardokat kötözve,

Üldözik a' paraszt aljas lázzongókat,

Az ápoló édes Honunk' támadókat.

Mert hiszem az igaz, illő 's jó fogalma

A' szép nőnemnek közvetlen birodalma.

'S míg a' ferfi hoszszas mély gonddal fontolgat

És minden körülményt szorossan latolgat:

Határoz a' nő-nem, rövid ránézése

A' valóig behat egyszer tekintése;

Tette is sok férfit hoszszas ész vita hív,

Míg az aszszony rohan, jó, lát 's győzelmet vív.

Így itt is a' haza' szent érdekét látva

Egy csoport buta pór' kényyére bocsátva:

A' lelkes szittya nők tetre hevületnek,
 Mint megannyi földön harczoló istenek,
 Fölkelt nemesekkel egy célra olvadva
 'S gyengéb' érzelmöket áldozatul adva,
 A' dúló pór hadat vágták, szét zavarták
 A' hon' napjára gyúlt felhőt szétoszlatiák.

a) Azon lázzongást, mely 1514-ben Ulászló király alatt dúlt főként a' Duna és Tisza közötti lapály téren Honunknak, nevezik némellyek *új keresztes háborúnak*, mivelhogy a' cél ezen gyűlevész dúló nép' összecsődítésében csakugyan a' volt, hogy a' keleti szent tartományok t. i. a' szent föld vagy Palestina elfoglalására, vagy legalább töröknek az európai keresztyén tartományok' pusztításától való tartóztatására, sőt ha lehetne Európából teljes kiűzésére olly sereg állíttassék föl, melyben a' törökök, mint az akkori fölvétel szerint úgy nevezett *pogányok* elleni harczra a' nép épen az által tüzeltesék, a' mi tüzelte a' hajdani keresztes vitézeket, t. i. azon remény 's bizalom, hogy ezen szent vallásunknak vitt véráldozat, vagy is saját éltök' áldozatul adása által a' római szent széktől teljes bűcsut azaz minden bűneiknek bocsánatját nyerendik. De ez az Ulászló alatt kiűtött lázzongás, színlett szent céljától eltérvén, helyeschben *paraszt* vagy is *pór háborúnak* vagy *pór lázadásnak* nevezhető.

A' tulajdonképi *keresztes hadak* azok voltak, melyeket a' nyugoti keresztyén népek a' 10-dik század végétől a' 13-dik század' végéig, Palestinának a' török hatalom alóli fölszabadítása végett viseltek. Keresztes hadaknak azért neveztettek, mivel ezen szent célú ütközetre menő harczosok, mint a' keresztyén vallásnak kifejelet önkintos áldozatai, a' szent kereszt jelét hátokon viselék. A' vörös kelméből készült kereszt alak, ezen harczosoknak fölső köntösére volt fölvarva.

A' feljebb érintett *pór háború* így keletkezett: Ama dicső Hunyady Mátyás halála után, az addig szoros regula

alatt tartott és egymással viszázkodni nem merő fő emberek tüstint vér szemet kaptak, veszekedtek, rendetlenkedtek, és különösen jobbágyaikon kegyetlenkedtek. Ezen belső romlást nevelte azon külső baj, hogy a' török hadak magyar honunk' alsó tartományait szüntelen háborgaták, és mintha a' Hunyadi család' elhalásával lecsett volna nyugoti Európa védkapujáról azon erős zár, melly azt a' keleti hatalmas törökök előtt addig zárva tartotta, mindig beljebb beljebb terjedtek a' török foglalások. Pénz, a' megkívántató zsoldos hadak' fogadására nem volt, a' nemesség és a' főrendek pedig egymás közötti viszázkodás által megoszlott csekély erejűekké lettek. Ekkor tehát Bakacs Tamás esztergami érsek a' római szent székhöz segedelemért folyamodott, hol csakugyan azon engedelmet nyerte, hogy a' törökök ellen hadra kelőknek teljes búcsút hirdethetett, mert a' szent székh Magyar ország' ügyét úgy tekintette, mint az egész keresztyénség' és az egész keresztyén szent egyház' köz ügyét. Ezen hirdetés következtében főként a' sanyarú sorsú szegény parasztok közül, kiknek különben is egyetlen vigasztalódásul a' kegyes vallásosság, és buzgóság volt, tömérdek számmal gyűltek a' Pest alatt kitett keresztes zászló alá. Ennek a' hirtelen összevgyűlt és nagy részint parasztokból álló seregnek fővezérévé Bakacs Tamás, a' székely földről Erdélyből származott, és ezért *Székely* előnevet nyert *Dózsa Györgyöt* nevezte ki. Ez a' Dózsa György ugyanis az előtti évben nagy hírre kapott az által, hogy Szendrő alatt egy *Ali* nevű híres török vitézzel ő mérészlett párviadalra kiállani, és azt csakugyan meg is ölte. György negyvenezerre gyűlt keresztes katonáit (mert ezek is fölső ruháikra vörös kereszt alakot vartak) rendbe szedte, és derekasan is gyakorlotta. A' földesurak ide sereglett jobbágyaikat erővel is vissza kívánták tartóztatni. Ezt meghallván György, szélyel fölszóllító leveleket bocsájt leginkább a' Pest és Szolnok megyékben eső adózó helységekre, és az adózókat a' földesurak és nemesek, mint a' keresztyén vallás' és a' magyar hon közös szent ügyének ellenségei ellen visclendő hadra illyképen szollítja föl: „Georgius Zechel

strenuus Miles, benedictae Gentis Cruciferorum Princeps et Supremus Capitaneus Regis Hungariae tantummodo subditus et non Dominorum, Civitatibus, Öppidis et Villis — — salutem. Noveritis quod infideles nobiles — — — contra nos — — violenta manu insurrexerunt. — Quocirca vobis, sub excommunicationis et aeternae damnationis poena mandamus, — quatenus statim — — volare — — in Oppidum Czegléd debeatis, — — — alias — vos in furca — — ante aedes vestras suspendi — — — et ad cuspides trahi faciemus, et bona vestra vertemus — — ad uxorum et puerorum interemtionem etc Czegléd“. az- az: Székely György vitézlő hős, a' keresztesek megszentelt seregének fejedelme és fő vezére, ki csak a' magyar király alattvalója nem pedig az Urak' jobbágya, a' szabad városok' mező városok' és faluk' lakosait üdvözli. Tudjátok meg, hogy a' hon és nemzet' köz érdeke ellen törő nemesek mi ellenünk erőszakkal vívni törekednek, készülnek. Mire nézve néktek, az egyház kebeléből ki-rekesztés' 's örök kárhozatra átkozás büntetése alatt parancsoljuk, hogy tüstént röpülve Czeglédre gyülekezzetek — különben házaitek előtt ákasztófákra köttetlek, nyársba húzatlak és vagyonaitokat arra fordítom, hogy nőiteket és gyermekeiteket halálra kinoztassam, — költ Czegléd- den 's a' t. Ezután elkezdett pnsztítani, és Szegednek, onnan alá Szigetnek tartott, innét Csanádnak fordult, és a' Csanádi Püspököt Csáki Miklost, számtalan nemeseket és fő urakat, különösen pedig Dóczy Györgyöt, Ravaszdy Pétert, és Telegdi István a' legkegyetlenebb kinzások között végeztette ki. Így a' jó célra össze sereglett had, rabló és zsványkodó csoporttá aljasult. Temesvárnál azonban *Bátori István*ban legyőzhetlen ellenre talált, — midőn pedig ennek *Zápolya János* Erdélyi vajda segedelmére jött, az épen félrészegen talált Dózsa Györgyöt, elszánt harczolása daczára is teljesen legyőzték a' Zápolya katonái, 's így magát Dózsát is Petrovics Péter elfogván, mind őt', mind a' vele volt harczó jelesebb vitézeket Zápolya a' magával hozott czigányok által (kik ez időben

született hóhérok voltak) iszonyd kínok között végeztette ki. — Dózsa leirhatlan rendületlenséggel állotta ki a' borzasztó kínokat, és kétséssé tette ha valjon nem egy olly' hős vérezett-e el benne, kit csak az akkori idők szel-leme és a' mindenütt divatozó földesuri viszszaélések' ingerlései tüzeltek arra, hogy borzasztó fenevaddá alakuljon át; — annyi bizonyos hogy az adózó nép' sorsa honunkban ezentúl még sokkal sanyarúbbá lett. Ezen kívül ezen szerencsétlen lázzadási merénynnek két nevezetes következményei lettek. Egyik az, hogy a' célját tévesztett kereszties hadi vakbuzgóság' szomorú sorsa, általában nagyon csökkentette honunkban a' római szent szék' tekintetét, és a' vallásos buzgóság értékét. Innen magyarázható, hogy a' reformatzio honunkban, korán sem azért mintha annak valódi becsét és alaposságát átlátták volna, hanem a' nagyobb hatással bíró Egyházi fenyték, és a' papi rend iránti idegenkedésből, nyílt karokkal fogadtatott. Második nevezetes és siralmas következés lön az, hogy önkintes zsoldosokat már most a' parasztok közöl nem könnyen lehetne kapni, a' kényszerítettek kevés erőt fejtének ki, a' fő nemesség pedig továbbra is a' belső viszálykodásokra szentelte idejét, és ez ásott sírt Mohácsnál a' magyar nép nemzeti köz életének. Általában igen óhajtandó az minden nemzetnek, hogy minden felsőbb és alsóbb rangú polgárok valami közös érdek' által szívben lélekben egybeolvasztassanak, és így állhat fen a' nemzeti köz-élet.

b) Czegléd városában több adatok szerezhethők lehetnének a' Dózsa hadának vagy is kuruczainak ottani dulongásáról. A' kurucz névre nézve meg kell jegyezni, hogy a' keresztieseket, vagyis latin nyelven úgy nevezett cruciger-eket vagyis cruci-fereket a' magyarok elferdítve magyárosított névvel *Kuruczoknak* nevezték. Mivel pedig a' Dózsa kuruczai lázzadó csoportá alakultak: innen minden rebellist, vagy is a' törvényes felsőbbség ellen szegülő föllázzadó embert a' magyarok ezentúl *Kurucz*nak nevezték.

Ekkor tájban hervadt az ország' virága
 'S ezt szülte Ulászló bárgyú gyávasága,
 Viszszálkodó zavar dúlta a' kedves Hont,
 Mi tarthatta volna ilyenkor fenn a' thrónt?
 Még gyászosabb felhő jött honunk fölibe,
 Mert gyenge gyermek ült királyi székibe;
 Így a' visszszavonás, e' veszélyes féreg,
 Dúlta nemzetünket mint emésztő méreg.
 Alig ügyelt kevés a' király' szavára,
 Midőn ez szollitá a' hon' oltalmára.
 Így midőn a' török a' bús Mohácsra a) száll
 Borzasztó pusztítást tesz itten a' halál.
 Ezer jaj viszhangzik széllyel a' hazára
 A' dülő *Szolimán b)* vést hozó szavára,
 Kisded magyar csoport kíséri királyát,
 Ki be nem várható *Frangepánt 's Zápolyát c)*
 Türrhetlenül rohant vakmerő csatába
 A' hon virágával a' halál' torkába.
 Huszonhárom ezer maradt Mohács' téréen,
 Kiknek vérök csordult a' török' fegyverén.
 Mohács! magyaroknak gyászos temetője,
 Légy ezen nemzetnek hatalmas intője, —
 A' mi városunk is tömérdeket vesztett
 Bár hogy a' csatába hány ezret eresztett?
 Ezt tökélyesen meg nem határozhatja
 Senki, mivel erre nincs' biztos adatja;
 De a' *Bosznják* család ez uradalmából
 Mit második Lajos' kegyadományából
 Nyert, leghihetőbben d) bizonyosan sokat
 Vive király mellé zsoldos harczosokat.
 Azonban ezt velünk az is gyaníttatja,
 Mert bizonyos adat azt nyilván mutatja,

Hogy ennek lakosi ekkoron megfogytak
 'S ide igen sok uj lakosok hozattak,
 Még pedig többnyire a' tótok' nemzete
 Volt mit pótlékul a' sors ide vezete.
 Vagy közvetlen Mohács tette hát kárunkat,
 Vagy utóbb a' török lepvén határunkat,
 A' hon szive felé midőn hadát hozta,
 Városunk pusztultát lehet ez okozta e).
 Mert csak e' tájakon a' Dunán innen 's túl
 Kétszáz ezer ember esett áldozatul.

a) *Mohácsnál* Baranya vármegyében történt 1526-ban Augustus 29-dikén azon siralmas csata, melyben magyar ország legjelesbjei csaknem egy lábíg leölettek, és ezután 200. év alatt csupa nyomorúság és gyász volt a' magyar nemzet élete. Erről keletkezett későbbben a' *Mohácsi veszedelem* nevű munka. Talám helyet érdemel itten az, hogy a' vész napjára viradóra a' királynak festett fenn függő ábrázatja minden illetés nélkül lerogyott, melly jelensége lehetett halálának.

b) *Szolimán* volt ekkor a' Török császár, ki mintegy kétszáz ezer (200,000) főből álló seregével rohant be magyar országra, hogy a' Hunyadiak fényes korában a' Töröknek okozott sok veszteségért, szinte halálos sebet döfvén a' nemzet szívébe, borzasztó bosszút áljon.

c) Második Lajosnak segedelme jöttek ugyan a' Csehek, de ezek a' Mohácsi csata napján még csak Győr-ig jöhettek. Horvát országból Frangepán Kristóf sietett 15 ezer emberrel, de őt a' királlyal be nem várták; Zápolya János Temesvárnál volt ugyan 40 ezerből álló seregével; de ő felette késedelmesen ment a' király vezérlete alatt levő sereg felé, mert a' maga fontosságát akarta bebizonyítani, 's úgy látszik mintha maga azt óhajtotta volna: hogy a' nála nélkül csatát próbáló király csúfot valljon.

d) Oda feljebb már említettük hogy többen úgy vélekednek, mikint a' Bosznyák vagy is Bosnyák családnak még nagy Lajos király adta volna ajándék-birtokul Kecskemétet, de mi azon véleményen vagyunk, miat már oda-feljebb is megjegyeztük, hogy ezen Donatio vagyis királyi ajándékuladás nem Nagy vagy első, hanem második Lajos idejében történt. Véleményünk következő okalapokon épül:

1-szor. Még Zsigmond, sőt I. Ulászló, de a' mi több még 1-ső vagy Hunyadi Mátyás király' idejéből is vannak hiteles adatok arra, hogy Kecskemét szabad, földes uraságtól független, és nevezetes kiváltságokkal bíró város volt, nevezetesen pedig mind egyik az említett királyok közül úgy emlékezik Kecskemétről, mint szabad és privilegiált, 's a' kúnokkal ugyan azon jogokban élő városról. De különösen említést érdemel I. Ulászlónak *Csontos András*hoz a' Kúnok kapitányához írott parancsoló levele, mellyben Kecskemétet mint a' Kúnok' egyik Sedsét vagyis törvényszék helyét oltalma és védelme alá ajánlja. — Ezen *Csontos András*ról neveztetik a' *Csontos-Halom* melly van a' Kecskemétről szikrai birtokok felé eső úton; hol nékie nagy majorsága volt azon időben, nem pedig csontokból emelkedett az.

2-szor. A' *Bosznyák* familia — mint Budai Ferencz polgári Lexiconából láthatni, nem előbb mint II. Lajos alatt kezdett feltűnő polgári érdemekkel díszleni; hihető tehát ugyan csak ekkor koszorúztatott érdeme illy nevezetes város' ajándékul adásával.

e) A' következő pontból láthatni hogy ekkor tájba ide számos lutheranus tótok származtak csehekkel vegyesen, és az itten talált katolikus magyarokkal mindjárt eleinten egyenlő jogú polgárokká lettek.

Ekkor Kecskeméten csak egy templom vala

Mellynek részint ma is fenn áll mohos fala,

Ez az, mellyben a' szent Ferencz szerzetének
 Buzgó ajkairól zeng a' kegyes ének,
 'S ezernyolczszáz negyven háromig tornyának
 Diszei *szent Miklós a)* 's egy kakas *b)* valának:
 De ekkor hogy az uj zsindel ráverete,
 A' keresztről a' szél-kakas levétete.
 Katholikusok már kevés számmal voltak
 A' nagy veszélyek közt ezrenként kiholtak;
 Biztos adatokban vagyon annak nyoma
 Luthránusoké volt a' város temploma,
 Építették 's birták cseh luthránusok *c)*
 Mignem szaporodtak a' katholikusok.
 Szinte ezer ötszáz végéig csendesen
 Egy helyen imádták az Urat kegyesen.
 Ez' egyesség a' míg tartott, bár szenvedett
 Gyakorta városunk; de boldog lehetett.
 Sok kárát vallotta Kecskemét a' pártnak,
 Nem álmodták hogy az utókornak ártnak,
 Míg a' szép egyesség Kecskeméten tartott,
 Sok üldözött vándor talált itt' révpartot.
 Egyesség volt pedig minden tárgyra nézve,
 Vallási békére áldás volt tetézve;
 A' katholikus rész a' templomot délig
 Gyakorlá, és a' cseh luthránus estvélig;
 A' képek állandón függtek magok helyén,
 'S füstölgött anyagi és szellemi tömjén.
 Húzomosan tartott így az egyetértés,
 Nem volt sem vallásos sem személyes sértés.
 Ez egyetértés volt sok jónak forrása,
 Meglátszott a' népen az égnek áldása.
 A' város' batára kinyúlt a' Tiszáig —
 Mind ide tartozott Ujfalu tájáig.

De mivel e' földön semmi sem állandó,

E' jó állapot is leve változandó.

a) *Szent Miklós*, Püspök volt Myrában a' régi kis Azsia, vagy is mai *Natolia* déli partján. Ezen Püspök különösen nevezetessé tette magát minden vagyonainak a' szegények titkon felsegélésére áldozásával. Ezen szent-egyházi főnök' neve alatt van szentelve Istennek a' Keeskeméten létező sz. Ferencz rende szerinti tisztelendő zárda' temploma. Innen az torony fedelezete tetején látható forgón sz. Miklós alakja áll Püspöki ornatusban. E' fölött még egy

b) *Kakas* alakú szélvitorla is állott a' kereszt felett egész az 1843-dik év nyaráig. Ezen kakas alakú vitorlát, mint az Évangéliomban parancsolt szunnyadás nélküli szüntelen vigyázás' és ébrenlét' jelképét a' Protestánsok szokták tornyaik és templomaik, utóbb aztán házaik fölibe is ékességgül, egyszersmind serkentő példaképül helyhetni. Mivel már ez időben, mellyről itten szó van, ugyan ezen egy templomot használták mind a' katholikuskok, mind pedig a' protestánsok: ezért mind a' kereszt, és ezen a' szent Miklós alakját viselő vitorla, mind ismét e' felett a' kakas alakú másik vitorla láttatott az ezen templom mellett emelkedő tornyon egy csillaggal együtt.

c) Mondám oda fellyebb hogy a' segítségre fől-szó-lított Csehek a' Mohácsi szerencsétlen ütközet napján Győrig jöttek. Ezen kész segélyre sietés okozhatta azt, hogy a' csehek, kik közül az úgy nevezett Calixtinus Huszsziták már egyszer nagyon elterjedtek magyar országban, a' Mátyás idejében közbe jött kedvetlenségek daczára is újra kedves vendégekkint fogadtattak, és szabad lakást nyertek honunkban. A' Calixtinusok vagy magyarul: *Poharasok*, azért neveztettek így, mert az uri szent Vacsorában nem csak ostyát, hanem bort is adattak az áldozóknak. Ezen Calixtinus csehek Mátyás uralkodása elején sok rablásokat vittek véghez főként magyar ország felső vidékein: de Mátyás őket nem csak meg

zablázta, hanem nagy részint magyar földről a' cseheket ki is tiltá, mint ezt Báró József Miklós' csehekről írott jeles regényében teljes gyönyörűséggel olvashatni. Többé a' Huss János tudományát követő vagy is Husszita csehek nem is találak magyar országban menedéket; de azok, kik Luther tanításait követték, a' Mohácsi csatavész után nagy számmal jöttek honunkba, és Kecskemét is lakosainak ez időbeni újra felszaporodását ezekből nyerte. Azonban ezen ide szállított csehek az idő folytával annyira álmagyarosultak, hogyha bár még mai napig is ezeknek számos maradékaik lakoznak közöttünk: mindazáltal már ma cseh nyelven nem beszélnek, sőt cseh országbul lett származásukat is elfelejtették. Ataljában megjegyzést érdemlő, hogy a' Kecskemét' földje és levegője felette nagy erővel bír az álmagyarosításban. Ugyan is még magunk is emlékezünk, hogy számos, itten lakó családoknak atyáik csak a' múlt században származtak ide a' felső tót megyékből, és már ez ideig is utódaik nem csak teljesen elfelejtették a' tót nyelvet: de magokat egész honfi gögérzettel tős gyökeres magyaroknak tartják. Csak ide tehát ama hatalmas Panszláv uraimékkal, hadd jöjjenek csak pusztáinkra kaszálni, hadd legyenek csak itten tanya-lakosokká, vagy is úgy nevezett kertészekké, juhászokká, és öreg béresekké; vagy hadd telepedjenek meg itten mint ezébe állott, de utóbb rendesen szőlő kapásokká leendő mesteremberek, hadd vegyék csak szittya vérű hölgyeinket magok mellé magas bőbitájú magyar menyecske nőkül: fogadom hogy megismerendik a' magyarok' Istenét, és nékie csakugyan magyarul fognak könyörögni.

Ezer ötszáz ötven esztendő nyomába

Meghasonlás jött a' két fél' szent nyájába,
 A' csehek csinálta kő szentegyház felett
 Lecsendesíthetlen czivódás és pör lett,

Mert hogy mind két félnek volt közös temploma ,
 Mindenik úgy tartá hogy aviticuma a).
 Így tehát egymással meg nem egyezhetvén
 'S Bandzsál a' felszeműt többé nem türhetvén,
 Egyik oltárral és képpel szépíteni
 Akarta 's mindenképp fölékesíteni ,
 Másik ellenkezett képpel, oltárokkal,
 Minthogy nem egyezett a' Graduálokkal.
 Környül volt a' templom falakkal körítve,
 Mellyek támaszokkal voltak elkészítve,
 A' Goth alakoknál b) látható modorban
 Oszlopok épülvén falak mellé sorban;
 Ott belől a' vallás' angyala sohajta,
 Látta a' bajt de nem segíthetett rajta,
 Dictum factum sokszor úgy szünik el a' per,
 Hogy a' ki erősebb végre is csak a' nyer:
 Itt is a' csekélyebb népű egyház' serge
 A' czinteriomba c) szorulva keserge,
 'S luthranus templomot itt a' kerítésben
 Csak fábol épített, — melly egy nagy égésben
 Hamuvá vált; ez állt északi rész felé,
 És a' luthránusok soká jártak belé.
 Ez uj templom tehát fábol készüle ott,
 Hol századok előtt egy kápolna állott;
 A' mellyet szent Mihály emlékezetének
 Még régenten buzgó ősök építének.
 E' helynek *Kápolna* több százados neve
 Volt; — mígnem most zsidó 's görög boltta leve d).

a) *Aviticum*, jelent ősökről maradott törzsökös birto-
 kot, illy aviticumnak tartotta mind két fél hitfelekezet-
 béli a' kő vagy is az úgy nevezett szent Miklós templa-

mát. A' katolikusok is azért, mert régenten ugyan ezen helyen egészen katolikusok imádták az Istent. Ámbár hihetőleg nem épen ezen falak között, hanem valamely régibb templomban, melly kétség kívül sz. Miklós püspök' nevére és szent védnöksége (patronatus) alá bízva ősi időkben — mint alább mondandókból kiviláglik, — legalább a' 13-dik században épülhetett. A' lutheranusok pedig azon építék ezen aviticumnak vagy ősi birtoknak nevezett újabb kő-templomhoz volt jussokat, mert mint fellyebb mondánk, ezen új kőtemplomot a' legnagyobb-hihetőség szerint cseh lutheranusok építették a' régi, talám kisebb vagy már romladozott templom helyén. Így látszik az hihetőnek mind abból, hogy a' 16-ik század elején Kecskeméten a' katolikusok szerfelett megfogytak, mind pedig az ezen újabb kő-templom felett katolikus és protestáns vitatkozó felek között készüli és az alább látható egyesség levélből, mellyben nyilván az mondatik, hogy a' luther keresztyének a' kő - templomot *megengedték*; tehát nem kezökön hagyták, hanem *megengedték*.

A' lutheranusoknak Kecskeméteni nagy elszaporodását bizonyítja tisz. Blahó Vincze szent Ferencz szerzetbeli atya, azon egyházi beszédében, mellyet tartott, midőn a' Kecskeméti katholika egyházban való parochialis lelki pásztorkodást, 1644 óta 1772-dik évig viselvén, azt a' szent Ferencz szerzetbeli atyák, a' Váci püspöki megyében lévő úgy nevezett *Secularis* vagy *világi* (azaz: nem szerzetbeli) papok kezére, legfelsőbb meghagyás következésében átbocsátotta. Azt mondja ugyanis ezen atya említett beszéde 5-dik lapján: „Nemes Kecskemét városának szentebb hitű népe, tégedet a' szent Ferencz rendin lévő üdvözítőnk Provinciájabeli szerzetnek papjai, az üdvözítő katholika hűtre vagy térítettek, vagy abban gyarapítottak, és mivel szakadást szerző tanítóknak Luthernek és Kálvinusnak ujitásaik között ez elfordulásnak veszedelmében valál, a' tévelygéstől hiven megőrzöttek.“ — Ebből látnivaló hogy a' protestánsok ez idő tájban annyira megszáporodtak, hogy a' helybeli katholika eklézsiát

szinte elnyomák. De meg is szűnt egy ideig teljesen a' plébánia a' 16-dik század elején, annak közepe felé pedig többnyire a' Jászberényi klostorból vagy zárdából jöttek ide időről időre Barátok. Azután is a' plebanusok' segítségére állandóul ezen zárdából küldettek szerzetesek. Végül az 1633-dik esztendő táján úgy megszűnt a' világi papok plebaniája, hogy egy századnál tovább a' szent Ferencz szerzetesbéli atyák pótolták itt a' katolikus lelkész' hivatalát. Mint az említett egyházi beszéd 8-dik és 9-dik lapjain olvasható ezen sorokból világos: „A' mennyire a' régi írások mutatnak, legelső szürke Barát volt Szeremujlaki Ferencz, ki 1548-dikban a' Jászberényi klostorból kezdett járni Kecskemétre tanító hivatallal. Utánna 38 esztendeig küldözött a' most említett klostrom októató barátokat e' városba; hihető, hogy akkori egyházi rendből való pásztoroknak, vagy mikint nevezzük magyarul T. T. világi papoknak segítségére. Kifogytak efféle tisztelessel nevezendő papok és pásztorok; Kecskeméten utolsó plébánusnak mondják Gyáffrás (vagy Gyárfás) nevű Gyöngyösi fiút 1633-dik tájban; ki e' templomban prédikálván, orra vérének hirtelen és megállíthatatlan folyásában életével tisztét is elvégezte. A' szerzeteseknek száma is megkevesedett azon egyenetlen időkben. — — A' hazabéli zenebonák között vastagodtak az új eretnekségek 's a' t. 's a' t.“ Szent Miklós püspökről lévén itt említés, nem mellőzhetem el azon nevezetes, t. i. városunkat nagyon érdeklő dolgot, hogy kis kún Halas városában 1810-dik évben valamelly gödörásása közben egy régi pecsét nyomója találtatott Kecskemét várossának, a' mellyen lévő körírás nyilván mutatja, hogy városunk az időben midőn ezen pecsétet használta, királyi szabad városi czimmal *Civitas* névvel élt. Ugyanis a' pecsétnyomón ezen körírás olvasható: *S. C. Sigillum Civitatis de Kecskemeth*; és szám ugyan nincsen reá föl téve, de a' tudós Horváth István urnak, a' régiségek nagy búvárjának az 1834-diki Tudományos Gyűjtemény' 10-dik kötetében nyilvánított véleménye szerint a' betűk' alakja a' 13-dik századra

mutat. A' pecsétnyomó mezején láttatik ezen Miklós püspök, a' városnak egykori védszentje, püspöki süveggel, előtte tartott könyvvel, és püspöki pálczával, mellynek alsó végénn, egy kecske fej látható. Ezen pecsétnyomó ábrázolásából mind az kivehető, hogy Kecskemét azon városok' sorába számolandó, mellyek őseinknek á' keresztyén vallásra térőkkor legelsőbb vették bé az üdvözítő egyház' tudományát; mert ámbár szent Miklós püspök rendszerint a' kezébe nyílt könyvvel ábrázoltatik, de a' püspöki pálczával ihletett kecske fő a' város lakosinak keresztyén vallásra térését jelenti; mind pedig az is kivehető a' pecsétnyomó fölírásából, hogy Kecskemét hajdan a' legelső rangú szabad t. i. a' királyi városok' sorába tartozott. Ez ugyan Zsigmond királynak oda főlebb említett és az 1423-ban költ kiváltságos leveléből is világos, mert saját törvényhatósággal bírónak mondatik e' város, illyennel pedig azon időben csak szabad királyi városok bírtak.

Nem is lehetne azt semmi hiteles adattal bebizonyítani, hogy Kecskemét valaha földesurnak robotozó hely lett volna; mindössze is bizonyos censust fizetett a' földesuraknak, kiket Erzsébet királyné 250 = kétszázötven v. forintig való elzálogosítása óta különböző időkben részt a' királyok' meghagyásából, részt a' zavaros idők' körülállásaitól kényszerítve mint védőket (Patronusokat = Protectorokat) tisztelhetett. Legujabban azt lehet állítani, hogy több illy földesura Kecskemétnek, a' ki tőle censust várna, már alig van; mert e' város magát szinte teljesen megváltotta. De a' földesuraknak idejökben is nemcsak héti és országos vásárokkal bíró hely volt Kecskemét, hanem ebben a' valóságos birtok mindenkor a' lakosok' sajátja volt.

Első Ferdinánd is az 1564-ben kiadott szabadság levelében úgy tekinti Kecskemét lakosait, mint teljes szabadsággal bíró városi polgárokat. Ugyanis meghagyja a' szomszéd törvényhatóságoknak, hogy a' magok ítélő széke eleibe a' Kecskeméti polgárokat vonni ne mérészeljék: *Si qui autem quidquam actionis vel quaestionis contra*

Olives et habitatores oppidi Kecskemeth habuerint in praesentiam Judicis eorum prosequantur etc. etc. azaz: Kecskeméti polgárokkal ha kinek baja van: a' Kecskeméti törvényhatóság előtt keresse.

b) A' Gothok európaszerte híres építő mesterek voltak, és az ő építési modoruk szinte minden miveltebb népeknél, egész a' legközelebb múlt 18-dik század' utolsó feléig elfogadtatott. Hegyes szögletre vonuló magas boltzatok, keskeny magas ablakok, és ajtók, általában nyúlánk magas alkat; és föl felé bekeskenyülő kőoszlopokat képző rakott faltámaszok jellemzik a' Goth építési stílt vagy modort.

c) *Czinteriumnak* vagy *Czinteremnek* mondatik a' templomokkörüli hely, a' görögös latin *Coemeterium*tol, melly temetkező helyet jelent. Ugyanis ilyen templomok körüli kerített helyekbe temetkeztek a' keresztyének magyar honunkban egész az újabb időkig, mígnem ez a' rossz szokás, királyi parancs által eltiltatott. Az itt szóban forgó fő templom kerítését már a' legméltábban lehet *czintérium*-nak nevezni, mert midőn ezelőtt a' zárda melletti boltok építtettek, az alap falnak készült gödrök ásása közben tömérdek nagy termetű csontokra találtak, a' melyek talám több sírokból össze fölszedetve rakattak ide rakásra. — Találtattak egyes sírok is, még pedig (az megjegyzést érdemel) olly szent keresztek és kapsok 's a' t. maradványival, melyek az ottan nyugovók' görög egyházhoz volt tartozásukat látszanak bizonyítani.

d) A' főlebbi jegyzésből igen következetesnek látszik, hogy görög boltok épültek a' régi czinterembeli sír boltok felett. Azonban ha az ottan aluvók föltekintenének, aligha meg nem botránkoznának a' zsidó boltok' ott létén. — De mi uj idő szülötti türedelmesebbek vagyunk a' pontosán és jól fizető izráeliták iránt.

Ezeröttszáz hatvan negyedikre jutva

Lett a' kegyes égnek karja reánk nyújtva,
Mert a' két vallásfél közti vetélkedés

'S az ebből eredett tartós perlekedés,
Melly káros háborgást minduntalan szüle,

Míg mind két fél saját hititül hevüle,
Végre kívánt véget ezuttal érének

'S a' felek költsönös békét ígérének,
A' békült felek közt barátságot szüle

Az egyesség-levél melly ekkor készülé a)
A' háború terem ekkép békességet,

Boldog sors váltja fel sokszor az inséget.
Fájdalom és öröm egymást sorral váltja,

E' tudományt egész életünk kiáltja.
Ki nem próbált soha gyötrő szegénységet,

Festeni sem tudná az a' reménységet.
Így virul a' tavasz a' tél fagyaira,

Melly rózsákat nevel a' sir' hantjaira.
Felhők távoztával felderül a' napfény,

Vigasztalást vehet ebből az eszes lény.
Kettős volt ekkoron Kecskemét' vigsága,

Mert első Ferdinánd királynak jósága
Városunknak adott újabb véd-íratot,

Melly a' belbékére még több jóval hatott b).
De mivel e' földön minden csak mulandó,

E' polgári jóllét sem leve állandó.
Mohácsrol, melly ázott a' magyar' vérével,

Pusztítva járt a' tar c) győztes fegyverével,
Mindenütt honunkban vér forrást árasztta,

Fegyverfoghatókat igen megfogyasztta.
Határinkra is a' török megérkeze,

Itt is dúlt pusztított irgalmatlan keze

És lakosink között tett vérengző zsákmányt,
 Lelkészing közúl is többet rabságra hányt.
 De nem egyenesen jött a' török erre,
 Hanem előbb rohant a' szegény Egerre,
 'S védői az egri megtámadott várnak
 Midőn segítséget mind híjába várnak,
 A' mint ezerhatszáz négy híján iraték
 'S a' segély mind addig hiába váraték,
 September huszadik napja hogy virrada
 Nyáry Pál és Thereska már mindent felada.
 Feladásuk után több fő emberekkel
 Rab szíjra fűzettek sok előkelőkkel,
 'S ezután a' pogány dúlt perzselt széltire,
 Vér patak folyt, füst szállt honunkban meszszire.
 Hogy ennek borzasztó híre futamodott,
 A' föld nép' szívében rémülés támadott;
 Így vont gyász felleget pusztított honunkra
 Harmadik Muhamed minden határunkra,
 És hogy ezen dühös császár boszszújának
 Tárgyul ne lennének 's égő haragjának,
 Mind falu, mind város, kitől mi telhete,
 Ajándékot küldött 's így menekedhete.
 A' kitől ajándék előre nem mene
 Rohant boszszú haddal a' török ellene;
 Így kötözve hurczolt sok ezernyi rabot,
 'S marhát, lovat hajtott számtalan darabot.
 Egertől felénk jött a' török' tábora
 Távol fellebbe kelt az út felvert pora,
 Midőn biráink is hallván jövetelét,
 Hogy megköthessék a' barátság' kötelét,
 Tanácsot tartának, tudván hogy mostoha
 Időben előre kell gondolni tova,

Szóllíták a' város' minden lakosait,
 Hogy kiki dézmálja meg önkint javait,
 És olly ajándékot gyűjtsenek rakásra,
 Melly a' török császárt birja távozásra.
 Hatszáz juhot, kövér göboly ökröt százat
 Hajtának hogy mentsék a' közös nagy házat.
 Tizennégy szekér volt megrakra kenyérrel,
 Így akartak szállni a' dülő vezérrel.
 'S a' már végére ért utó Septemberrel
 Megindultak feles városi emberrel;
 Vonult a' küldöttség az Egri út felé
 Hogy jusson a' jövő török tábor elé,
 'S ott udvaroljanak jókor a' Szultánnak,
 Előbb feleiknek minden jót kívánnak;
 Ki tudta millyen lesz a' Szultán hümora *d)*
 Nem leend-e ott a' kiküldöttek' tora?
 Így a' kimenetel ugyan bizonyos volt,
 A' vissza térhetés kétes színbe burkolt.
 Ha nézünk a' szájrol szájra kelt mondára,
 Nagyobb is lehet az ajándék' árra,
 Mert voltak még ágyas portékák e' mellett,
 Kikben a' töröknek egész kedve tellett.
 A' mint a' császárnak értek táborába
 'S magokat kérték Nagy úri *e)* fávorába *f)*
 Köntösét csókolván kértök' előadták,
 Ajándékaikat ezzel bemutatták,
 Bátran léptek elő a' császár elébe,
 Bús bátor magyarkint néztek a' szemébe,
 Igazán kellett itt Biróban a' nagy szív,
 Érzékeny de bátor, és honszerető hív.
 Ki elkeseredvén a' hon' nagy sebére,
 Kész áldozatkint ment annak védelmére;

Az, ki mint főbíró itt elől léptetett,
 Tiszatinek Magó Pál nyilván eleget tett;
 Mert a' török császár csbukját *g*) felejtve
 Egy két darab aprón rágott szavat ejtve,
 Helybehagyást inte kegyesen fejével
 Míg Biránk készen volt esdő kérelmével.
 Így végig eljárván Magó Pál tisztébe
 Választ várva nézett a' császár' szemébe;
 Ez pedig megértvén Biránk' bizottságát
 Törökös szokással megbólintá *h*) magát.
 Császári kegyelmét nyájasan jelentve
 Igérte Kecskemét hogy föl lészen mentve,
 Háromszáz aranyat ad a' követeknek,
 Hogy ajándékokat hálálja ezeknek;
 Egyszersmind egy drága kaftánt *i*) is átada,
 Mellyet tisztelettel néz a' török hada,
 Vont arannyal volt az borítva mint remek,
 Bámulva néztek rá a' halandó szemek,
 E' mellett ótalom-levelet irata,
 Mellyet a' birónak kezébe adata,
 Meghagyván hogy bár kik az ő táborának
 Vezérei közül erre fordulnának:
 A' biró vegye fel a' kaftányt magára
 'S az ótalom-levél' megmutatására
 Minden Muzulmán *k*) eltávoz városunktól,
 Kártétel nélkül elvonul határunktól;
 Mert ezen ereklye őt' arra késztetí
 Hogy lórol leszálván magát földre veti,
 Mély meghajolással hódol e' szentségnek,
 Nem tekinti magát többé ellenségnek,
 És ha ezen város határán maradna,
 Mint vendég a' biztos szállásért pénzt adna.

Egy gyászos századnak lefolytán **Kecskemét**

Érezte e' szentelt ereklye, érdemét,

Akkor a' kiüzött török ezt itt hagyta,

'S Kecskemét Leopold császárnak átadta;

De levéltárunkban ama leveleket

Látjuk ma is, ámbar nem értjük ezeket.

Mint emlék útnak a' század' sirjára

Melly éjjkint nehezült a' magyar hazára.

Sajnáljuk hogy nincs már ama másik kincsünk

A' kaftán, hogy reá könnyezve tekintsünk;

Mondják a' regények' érzelő baráti

Hogy midőn — öt éve — itt járt Literáti, *l)*

A' nemes Tanácsnak egy kaftányt mutatott,

'S azon latin nyelven följegyzett iratot,

Melly azt bizonyítná hogy e' köntös vala,

Melly által biztosult **Kecskemét'** nappala:

De mások azt mondják, a' tisztos zárdának *m)*

Kebliben sok illyes dolgok porhadának,

Hova az ősvilág utódok' hasznára

Sok illy emléket szent hit reménnyel zára *n)*.

a) Azonegység levél mellyről itten szó van, készült *Végh Mihály* akkori fő bíró házánál, hol a' két vallás Elöljárói egybegyültek. Ezen levélnek szavai így vannak: Mi kik vagyunk Kecskeméti esküdt bírák és polgárok pápista hiten valók, *Thamás Orbán*, *Végh Pál*, *Somogyi Demeter*, *Patz János*, *Ágoston János*, és mind a' Pápista keresztényekkel egyetemben, adgyuk tudtára mindeneknek a' mi levelünket kik látják és olvassák, hogy a' minémű dolgunk volt a' *Luther* keresztényekkel, az öregh kő templom felől, egyaránt így egyenesedtünk meg, mind az város képében, hogy az öregh kő templomott (eöreg h kő templom csak annyit tesz mint nagy templom) — nekünk

megengedték ilyen módon, hogy még helen két felé lészünk, és valaki eö közülök törvénnel keresnéje az templomot, annak ezer forint kötelet vetettünk egymásközött. Annak felette más szerzésünk ez, hogy az eddig való szó beszéd a' két féle népek között, szitok és egyéb egymáshoz való szó, az mind letétetett, hogy abból senki egymást ne keresse, se törvénnel se egyébképen. Ez szerzésnek és ez dolognak bizonyosságára adtuk az mi levelünket, kit is város pecsétével megerősítettünk. Ez levél Kecskeméten költ Végh Mihály főbíró házánál, húsvét nap után való első szerdán, tizenegy óra korán Anno Domini 1564.

b) Első Ferdinánd császár és magyar király azon kegyelmes védíratáról, melly ugyan ezen évben költ, szólnánk már fellyebb.

c) *Tar* neven, mint már fellyebb megjegyeztük, a' tar vagyis kopasz fejűek t. i. a' törökök értetnek.

d) *Humor* ez diák vagy is latin szó, jelenti az emberikedv bizonyos mérsékletét; ha tehát ez mondatik hogy *jó humorban* van valaki, ez épen annyit tesz mintha ezt mondanánk: *jó kedvében van*.

e) *Nagy Ur*, ezen név alatt értik a' Törökök az ő császárijkot; látnivaló, hogy ez igen föllátó kényes elnevezés, de az illyes szokás keleten. Így például a' császári udvart ugyan azon Törökök *Fényes Portának* vagyis *Udvarnak*, a' Chinaiak pedig tartományukat *mennyei Birodalomnak* nevezik. Ezen keleti gögből egy jó adag vagyis dósis mi magunknak is jutott, és mi is amúgy magyarokul meglehetős fennyen szoktuk magunkat kifejezni, a' mire példa lehet az, hogy a' magyarok is a' királyutáni országos első fő tisztet t. i. a' Palatinust vagy vicze királyt, hasonlóul *Nagy úrnak* vagy is régi kiejtés szerint *Nádornak* nevezték. Azonban a' sok inség, melly magyar honunkon átvonult, nagyon megálázta a' magyar kedélyt, annyira, hogy sokszor a' magyar visszszagondolván ősei' tenger vérébe került viszontagságira a' magyar földnek, nem állhatja meg hogy könnyekbe ne lábbadjanak szemei, és illyenkor a' hont *kis magyar országnak*, a' magyar nem-

zetet szegény magyar népnek szokta nevezgetni. Átalában a' magyarnak jelleme vagy karaktere a' búskomolyság olykor olykor föl-fölvillámló víg kedélylyel. Még a' tánca is ilyen a' magyarnak, bússassú léptetés-sel kezd, mintha vérmezőn hunyt ősei századok' mohától lepott sirja körül emlék-áldozatot szentelve járna, és ekkor t. i. a' lassú lépdelés közben nem ritkán mély fájdalmat kifejező mozdulatokat tesz, szeme akaratlanul könnyel telik, vagy legalább búskomolyság terül el arcán, és nagyot sejtető kifejezéssel pödri bajuszát; végül földerül, és olly sebesen pörög sarkantyúja, 's olly szaporán lépteket tesz serény lába, mintha a' jövő századokon röpülve átakarna futni, és azon várva várt, biztosan reményelt boldogabb időre jutni, mellyről a' nagy honfi gróf Szechenyi István nemzeti magas lekesedéstől ihletve azt joslá, hogy: *leszsz Magyarország!*

f) *Favor* latin vagy diák szó ezt teszi *kegyelem*, olly diákos kifejezésekkel gyakorta élni, szokása volt ezelőtt a' magyar betűs embereknek.

g) *Csubuk*, így nevezik a' törökök terebély pipáik hosszú szárán a' szájba tetetni szokott azon pompás szipókát, mellyet a' török nagy urak és fő emberek drága kövekből készíttetnek; az ollyen csbukokban különös fényezés divatozik a' török férfiaknál; fegyverei után ugyanis minden török főember csbukjait szokta mint fényzési fontos czikkelyeket nagy gonddal rendezni. Vannak nálok olly csbukok mellyek ezreket érnek. Harmadik Muhamed is, mint a' szó teljes értelmében harczias férfiú, — mint a' hagyományokból tudhatni, — nevezetes pipa-hős volt, és föl lehet tenni hogy csbukjára sokat tartott.

h) *Megbólintani magát*, annyit tesz mint kevéssé, és egész maga rátartással hajtani meg fejét.

i) *Kaftánnak* nevezik a' törökök a' fölső parádé köntöst, melly szegényeknél úgy van alkalmaztatva hogy minél melegebb légyen, a' gazdagoknál pedig ennek drága szövetségben szokott a' pompa és fény mutatkozni. Azomban

kell a' kaftányok formájában vagy alakjában is valami különségnek lenni, melyből csupa látás után az azt viselőnek rangja és egyházi méltósága is szembetűnő legyen. Innen lehet megmagyarázni hogy a' Kecskemét birájának ajándékozott kaftánt, mihelyt valamelyik török meglátta, az iránt azonnal vallásos tisztelettel és hódolattal viseltetett, lováról leszállott, a' köntös' szélét megcsókolta, és engedelmességet ajánlott. — Egyébiránt az itten leírt történetet láthatni *Schmith* nevű tudósnek illy czimű iratában: *Imperatores Ottomannici* Tom. I. a' 3-dik Muhametről szóló cikkelyben. De szinte így lehet ezt olvasni magyarul a' pater Káldi György' vizkereszt utáni 3-dik Vasárnapra készített második predikációjában. Ugyanis ottan ez olvasható: „Anno Domini 1596 Eger vételekor midőn az *Második* (t. i. Konstantinápoly megvétele után némelyek uj sorral számítják a' török császárokat, és illy számítás szerint ezen Mahumet császár másodiknak mondathatik külömben pedig 3-dik) Muhamet török császár magyarországra jött volna, a' Kecskeméti polgárok eleibe menvén ajándékot vittek néki 600 juhot, 100 ökröt és 14 szekér kenyeret, hogy egy csauzt küldene hozzájuk (azaz török alvezért) ki azon általmenő vitézekről megtaltalmazná őket; a' császár 300 aranyat adván nékik, és egy vont arany köntöst, meghagyá hogy haza menjenek, és ha valaki bántaná őket, az köntöst mutatnák meg néki; azokáért mihelyen valami török sereget láttak, az biró a' köntöst rávévén elejekbe ment; kit látván a' törökök lovaikról leugorván az köntöst megcsókolták és ha az biró megengedte, ott háltak magok költségén; és ha pedig meg nem engedte, elébb állottak.“

k) *Muzulmán* vagy *Moszleman* annyit tesz mint igaz hitű, így nevezik magokat a' törökök.

l) *Literáti Nemes Sámuel* igen nevezetes régiség bűvár, és régiség ismerő volt, régi ritkaságokból álló gyűjteményével ezelőtt mintegy 5 évvel Kecskeméten megszállott az arany Sashoz czimzett vendégfogadóban, és az ahhoz értéket 's illyesekben gyönyörködőket magához meg-

hivta. Volt ezen régiség búvárnál egy vékony háló forma szövetből készült felső bő ing, és hasonló szövetből lábravaló, mely köntös darabokon, elavult és megvörösült színű irat vala olvasható, mely azt tanúsítá, hogy e' lett volna a' főlebb említett kaftán. De lehet hogy a' tudós Literati maga is csalatkozott, mert e' köntösön semmi hajdani különös fénynek nyomai nem látszottak. Ezen tudós meghalt már szinte egy éve. A' köntöst innen tovább vitte magával.

m) *Zárda*, illy magyar névvel nevezik a' diák Claustrumot, mit némellyek magyaros éjtéssel kolostornak, monostornak neveznek.

n) Azon számtalan zavaros időkben, mellyek a' magyar hont mind egyetemileg, mind ennek egyes családait, és egyéneit veszélylyel fenyegették, föltűnő volt a' kegyesség, a' vallás iránti buzgóság, és annak szolgálai iránti tisztelet a' magyarokban. Ezen kegyességnek és tiszteletnek egy nevezetes jelensége volt az, hogy a' magyar legdrágább kincseit, kiváltságos leveleit nemzeti laistro-mait, örök fekvő birtokairol szolló bizonyítványit 's a' t. minden illy veszélyes körülmény' előfordultával a' lelkiatyákra, különösen pedig az élet csillogó haszontalanságiról épületes példájú elhatározottsággal lemondó szerzetes atyákra bizta. Így számos nagy értékű történeti adatok, és családi levelek hevernek szinte minden régibb zárdák' levelestáraikban, miket a' buzgó ősök azon szent hitből keletkezett reménnyel adtak oda át, hív megőrzés végett, hogy a' zivatoros idők' áthaladtával, majd a' késő onokák onnan nyerjék vissza ősi kincseiket. Ah de amaz írástudatlan idöben sem vevény (*Recepisse*) az illyes iremányokról nem vétetett, sem az átadó szentül őrzött titkát másra nem bizta, sem végül maga az átvevő szerzetes atya, az illyekről emlékeztető jegyzeteket írni szükségesnek nem látta. Így lett sok nagy becsű régiség a' későbbiek által nem is gyanítható értékének nem ismerése miatt moly és penész' martalékává; így hevernek számos gazdátlan ős hagyományok hív zárok alatt, az értelmiség tetemes kárával.

Beállott a' tizenhetedik *seculum a)*

Sértetlenül volt a' Végh Mihály *vinculum b)*

A' feljebb említett templom' tornáczába

Járt a' luthránus nép mint Isten' házába.

Búzás Mihály volt az első prédikátor

'S Ramocsai Gálos Benedek a' kántor.

Magyar honunkban is ekkor tájban már a'

Calvinus' tanának sok hely keblet tára:

A' szászok, németek, horvátok 's a' tótság

Lutherrel maradt, de maga a' magyarság

Calvinust kezdette a' hitben követni.

'S annak iratait magyarúl értetni.

Azonban a' honra több baj nehezedett,

Sokszor városunk is belé keveredett;

Báthory Gábornak Nagy Andrásza híve

Városunkból kétszáz vitézeket vive

Ezerhatszáz tizben Erdély' ótalmára,

Pénzsegélyt is tettek a' hon' oltárára.

Igy jöve városunk a' szomszéd Erdélylyel

Közös kapcsolatba minden köz vészélylyel,

De egyszersmind lelki vallás - rokonságba

És kivált protestans köz atyafiságba;

Mert fejedelmei a' szomszéd Erdélynek

A' reformálásnak mezőt engedének,

'S mind Luther' mind később a' Calvin' tanjai

Szerint imádkoztak Erdély' polgárjai,

Nálunk is már ekkor *c)* Kálvinista nevet

Vett minden protestans *d)* Lutheranus helyett.

Midőn Gyáfrás papnak lőn itten halála,

A' reformált vallás új védőt talála:

Rákóczy Györgyöt, ki forgott nagy dolgokban,

Ez lőn ezer hatszáz harmincz harmadikban.

Rákóczinak egyik kezében fegyvere

Villogott, mellyel sok bűsz ellent leveré,
Másikkal pedig a' bibliát forgatta,

És hogy ezt olvasná a' népet nógatta.

Védő jó atyakint hol egyházat épített,

Hol drága nagy pompás harangot öntetett;

Egyszersmind népeit kegyesen vezette,

Soha a' zsarolást segédül nem vette.

Istenifélelme vitézséggel vegyült,

Melly által fejére borostyán tekerült.

Ezen fejdelemnek városunk' lakói

Közt is sokan voltak igaz hódolói,

Miért az itt' lakó reformált feleket

Védte's közlött velel számos kegyelmeket *e*).

A' főlebb említett Gyáfrás' vég nappala

Katholicusoknak szomorító vala,

Mert hogy ezt elnyelte a' komor temető,

Nem volt az egyháznál már lelkivezető.

De illy nélkül még sem soká szűkölködtek,

Mert Pécsről ide két Jézsuiták jöttek *f*)

A' kiknek részökre lakhelyet fundáltak

A' buzgók, úgy de még bele sem rakodtak,

Midőn véletlenül tűz támadt mellette,

'S fundamentomostol hamuvá égette.

Kevés időbe telt hát itt maradásuk

A' Jézsuitáknak, de munkálkodásuk

Csakugyan nem esett egészen hijába

Mert tizennégy akadt Péter' hálójába *g*).

Hogy a' tisztas atyák innen eltávoztak

A' lélekben szomjús hívek gondolkoztak.

'S következett ezer hatszáz harminczhatba

Ujabb pásztort kérve irtak Nagy Szombatba

Az ott fundáltatott Jézus társasághoz,
 Mert biztak a' munkás és példás jóságához.
 De tagadó válasz jött ezen iratra
 E' rend eszmélkedett fölsőbb földatra *h*).
 Még is tanács nélkül ezeket sem hagyták,
 Ugyanis nékiek bölcsen tanácslották,
 Aszszizi szent Ferencz' buzgó szerzetére
 Nézzenek, 's a' hívek' lelki védletére
 Kecskemétnek ezen atyákból kérjenek
 'S lelki épületet azoktól vegyenek;
 Kik ámbár istenes gyűjteményből élnek,
 De a' szentség mellett azért nem henyélnek,
 'S bár a' vallás szülte adakozás' árja
 Javait nem mindig bő kezüleg tárja;
 Azért az éhező és a' gyámoltalan
 Talál nálók testit 's lelkit határtalan,
 És így nem uzsora 's haszon kívánata
 Bréviariomot *i*) mi velők fogata;
 Hanem óhajta a' közös jóllétnek
 Főként lelkiekben való épületnek,
 Durva fölső köntös szörből, de alatta
 Nemes szív melly a' por szennyeit lerakta,
 'S fölsőbb lelki hazát teremt ön magának
 'S e' föld' igaz hitű minden jó fiának.
 Még ma is ez atyák' példás buzgósága
 Felől kész minden hív lélek' bizonyossága.
 Tőkepénzecskeik mind széllyel hevernek,
 Mellyekből illendőn kamatot sem nyernek;
 Ez így szokott magyar honunkban megadni,
 Mellynek a' fő okát abban kell keresni,
 Mert a' mint ősökben a' buzgóság hevült,
 Úgy az onokákban ez apránként kihült.

'S bár a' lelkész magát halálra fárasztja,
 Kevés a' munkának kegyelmi malasztja;
 És kevés a' dijj is, mert sz. Lőrincz k) őket
 Dijzaná, de látnak meddő esztendőket.

a) *Seculum* vagy *század*, száz évből álló évsort jegyez.

b) *Vinculum* vagy magyarul *kötés*, másképen szerző-
 dés neve allatt itt' értetik azon szerződési levél, melly
 Végh Mikály fő bíró házánál a' kő templom felől keletke-
 zett 's készült.

c) Nem soká a' 17-dik század kezdetével csak azért
 is kedvesebb lett a' némelly országokban zaklatott Pro-
 testansok előtt a' Calvin tana, vagy tudománya, mert ez
 külső czeremoniákban is sokkal inkább eltért a' római
 katholika sz. egyház tanításaitól és szertartásaitól, mint
 Luther tudománya, melly legalább az oltárt, gyertyákat,
 képeket, a' szent keresztjel képét 's a' t. még¹ az Egy-
 házakban meghagyta.

d) *Protestans* nevet onnan vettek a' Luther és Cal-
 vin' tanításai szerint hívő keresztyének, hogy azon német
 birodalombeli felső határozatnak, melly szerint ők mint
 eretnekek tűzzel vassal az üdvözítő R. katholika sz. egy-
 ház kebelébe vissza térésre kényszerítendőknék jelentet-
 tek, köz néven költ tiltakozásukban ellene mondtak,
 vagy is az ellen protestáltak. Mivel pedig ezen protesta-
 tio mindjárt a' reformatio' kezdetével történt, t. i. 1529-
 ben: innen reformatusoknak és protestánsoknak egyen-
 lően mondtak.

e) Rákóczy György (1-ső) Zsigmond' fia Erdély fe-
 jedelme volt 1630-tól 1648-ig. Fejedelemsége előtt S.
 Patakon lakott nejével Lorándfi Susánnával. Már Bethlen
 Gábor fejedelem néki sok hasznát vette. Fejedelemségre
 nem vágyott; de miután arra Bethlen István által meghí-
 vatott, magát éppen nem vonogatta. Azonban e' miatt mind
 Bethlen Isvánal, mind II. Ferdinand német császárral,
 mind a' fenyés portával nagyon meggyült a' baja: de min-

denütt győzedelmeskedett. Ő kötötte 1645-ben III. Ferdinandal a' Linz-i békét, melly által a' Bécsi békekötést megerősíté, és a' protestáns vallásnak magyar földön polgári telljes szabadságot vívott ki. Igaz hogy ezen nagy férfit pénz- és birtokvágy sokszor kétes erkölcsi-értékű tettekre ingerlé: de még azt a' szenvedélyt is meggyőzte benne a' buzgóság és kegyesség. Szentegyházakra, iskolákra, és tanulókra felette sok és tetemes kiadásokat tett. A' *Nagy Gradual* nevű ivnyi tüzetű (foliant) helvét Hitvallásúak számára készített énekes könyvet kétszáz példányokban kinyomatta, és az egyházaknak szétajándékozta, mind egyikbe bele írván saját kezével nevét, és ezen latin jelmondatot: Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei; azaz: Nem a' fűtőé, sem nem a' küzdőé (t. i. a' győzelem dicsőssége) hanem az irgalmas Istené. Az ő szövetség könyveit 13-szor, az újéit 32-szer olvasta át. Udvari papja, később Erdélyi Superintendens, Geleji Katona István által egyházi-törvény pontokat (kánonokat) íratott. Számos előkelő egyházak' számára harangokat öntetett, és templomokat építtetett. Az általa öntetett és máig is meglévő nagy harangok láthatók Debreczenben, Kolosváron, és Sáros Patakon.

f) A' Pécsi Collegiumból ide jött két Jesuita atyák' egyike Gyöngyösre rendeltetett, hol új lakhely épült az iskolák tanítására meghívott Jesuitáknak; a' másik pedig azon munkás társaság' ama fölvetéléhez és fő céljához képest, hogy a' romai katholika szentegyház' minden más egyházak fölötti elsőbbségét és üdvöztető értékét fölvilágossítsák, és hirdessék, nem maradhatott az egyszerű és sokkal könnyebb terhű lelkipásztorkodásnál, tovább kellett nékie megbízatása szerint menni. Csak iskoláknál maradtak állandóul a' Jesuiták, hogy a' növendék szívekből a' r. kath. vallás' elveit folytonosan plántálhassák.

Míg a' Jesuita atyák itt munkálkodtak, a' háládatos hívek derék lakot építenek számokra a' mai plebániával által ellenben lévő házak helyén, mellynek hirtelen szerencsétlen gyűlés által leégéséről itten szó van.

g) Péter apostol halász volt. Péter követője a' római szent atya. Péter hálójába akadni tehát már ma annyit jelent, mint a' r. kathol. anyaszentegyházba vissza térni. A' Jézuita atyáknak ez is egy fő föladatjuk volt, hogy a' reformata vallásra sereglő együgyűeket, kik a' reformata vallás egyszerűségében és száraz lelkiségében lelki táplálékot úgy sem találhatnának, az együgyűeket is inkább nekik való eledellel táplálni kész és alkalmas romai katholicus egyház' kebelébe visszatérítsék.

h) Az előbbi jegyzetekben kifejtett okokból származott az, hogy a' Nagy Szombati Jézuiták' collegiumának rectora pater Forró György panaszkodván, hogy nagy és fontos az ő reájok bízott munka, és kevés a' munkás: azt tanácsolja a' Kecskemétieknek, hogy az eddig is Kecskeméten sokszor és jó sikerrel fáradozott pater Franciscanusoktól kérjenek lelkipásztort; kéri azonban hogy ha Jézuiták itt megfordulnának, szívesen fogadják. Így kértek a' Kecskemétiak 1664-ben a' Franciscanus atyák Gálgóczi capitulumához két ízben küldött leveleik által szent Ferencz szerzetén lévő atyákat állandó lelkipásztorul, kiket e' szolgálatban Lippai György esztergami Érsek megerősít. Nevezetes azonban ezen érseki levélben, hogy Kecskemétet Nográd megyében feküdni mondja; mivelhogy a' török idejében Füleken tartotta Pest megye is gyűléseit, mely város Nográdban vagyon. Itt tartatott nevezetesen 1671-ben Majus 26-dikán azon gyűlés, mely megtiltá hogy a' Nagy Kőrösön és Kecskeméten lakó nemesekre az helybeli tanács adót vethessen. Hasonlóul a' váczai akkori püspök Hoszszútóthi László is megerősíté a' Ferenczi atyákat a' parochialis szolgálatban, sőt megengedte hogy a' parochia helyén sz. Ferencziek zárdája épüljön. Ekkor már csak százhusz pár katholicus volt Kecskeméten.

i) *Breviariumnak* hivatik azon könyv, melyet a' r. katholicus lelkészek a' sz. Mise olvasására használnak, mellyben tehát a' sz. Mise szertartásai, az ezalatti énekek, imádságok, és fölolvassandó evangyéliomi szakaszok vannak megírva.

k) *Szent Lőrincz* hajdani helység' lakosai Kecskemétre vonultak és illy módon az elpusztult helység' határát is ez idő szerint még Kecskemétiék birják, és ottan mindenik egyház számára jeles darab földek szakittattak ki. Így például a' sz. Ferencz szerzetében lévő atyáknak a' legsanyarúbb időkben végzett lelki hív munkálkodásaik jutalmául (melly munkálkodásukrol még alább szollandunk) itten egy darab föld adatott. De a' ki a' jelen dolgok állását ismeri, könnyen megítélheti, hogy ez igen csekély jövedelmű jutalom.

Írva volt az örök végzés' tanácsában
 Hogy egyezer hatszáz hetvenhét folytában
 Inség nehezüljön a' magyar hon fölé,
 Melly sok polgárait kinosan megölé,
 Terméketlen évek után az éhség dúlt
 'S városunktól is e' csapas el nem fordult,
 Az éhes nép káka gyökereket evett,
 A' mi sok százakat a' sirba temetett.
 Fájdalmas lehetett, kinek látni kelle,
 Mint sir a' kisdéd mert üres anyja melle.
 Sok halálszín aszszony 's árva, táplálóját
 Siratva, fél holtan kísérte halottját.
 Az eléhezett nép még nem felejthette
 Inségét, ezt nyomban dög halál követte.
 A' mi az éhségnek ostromlása alatt
 Még ezen szenvedés' mezején megmaradt,
 Azt a' halálvérsznek ölö lehellete
 Elsöpré, 's százakat uj sirba temette.
 Ezt követé nyomban egy iszonyú tűzvész,
 Úgyhogy illy csapáson bámul az ember ész.
 Iskolák, paplakok, 's a' Miklós' temploma
 Földig égett, 's maradt csak a' tűzvész nyoma.

A' fa templom is, melly imaházul szolgált

A' kálvinistáknak, porrá hamuvá vált.

A' kalvinista rész bajánn segíteni

Akart, és templomot ujat építeni:

De a' katholika rész a' kereszt mellett

Buzogván e' czélnak terhes gátot vetett.

Ekkor a' Kálvin rész a' törököt kérte

Segélyért, 's a' segélyt ez meg is ígérte,

De az ellenkezés csak nem csillapodott,

Sőt ez által tüze inkább nagyobbodott,

Mignem Wessélenyi Pál' közbejártára

Lett a' czivódásnak ohajtott határa.

Mert Fülekvár ura gróf Koháry István

A' káros versengés' fő okát megtudván,

Mivel mint nagy ember azt bölcsen tudhatta

Milly' rossz a' czivódók' böszült indulata,

Vacsi 's szent Lőrinczi uri hatalmával

Itt is élvén, használt bölcs meghagyásával,

Atyafi békére inté a' feleket,

Mert az ékesíti a' keresztyéneket,

És hogy a' csendesség egyszer valahára

Megállapittassék Kecskemét javára,

Reformatusoknak szabadság adatott

Másutt építsenek magoknak templomot;

De a' Páristák is tartoznak segítni

Mig egy uj Czinterem *a)* föl fog építeni.

Melly munkát azonban ezek megváltottak

'S a' helyett kétezzer ezüst tallért adtak *b)*.

Szent Miklós templomát pediglen végtére

Bízták a' szent Atyák rendelkezésére *c)*.

a) Ekkor épült azon Czinterem kőfalkerítése, melly a' Kecskeméten lakó Helvét hit vállásuak' templomát még ma is körül veszi.

b) Ezen történet leírását lehet látni sok egyéb ezen idő tájra vonatkozó jegyzetekkel együtt tisz. pater Bláhó Vincze főlebb említett egyházi beszédében, és az ahhoz kapcsolt historiai bizonyítványokban (Documentum).

c) Az idézett egyházi beszéd' kapcsolmányai között találtatik egy irat a' 8-dik szám alatt, mellyből világosan megérthető, hogy a' Kecskemét városában lakó r. katholikusok az éhség 's az ezt követett dög halál, és az ezt nyomban fölváltó rettenetes égés után felette kevés számra olvadván, a' sz. Miklós püspök templomát a' residentiával, t. i. a' templom melletti pap lakkal, és az iskola házzal, a' kerttel együtt átal adták a' Ferenczi atyáknak örökösen és megváltozhatlanul, hogy azt áldással birják; és Istennek nagyobb dicsőségére gyarapítsák valameddig csak egy is marad tisz. pater Franciscanusok közül magyar országban. És ennek az oka, hogy midőn a' Váczi püspöki megyebeli secularis (azaz: nem szerzetes) papok, a' Kecskeméti romai katholika parochiát 1753-dik évben ismét lelkipásztori fölügyelésök alá vették, a' parochiához tartozó egyház vagy a' templom a' mostani helyen építettett.

Ezerhatszáz nyolczvan évnek lefolytában

Nagy rémülés támadt a' tisztelt zárdában,
Mert a' keresztyénség' kezdett diadalma

Által fölingerült a' török' hatalma,
'S a' mint birtokából egyik felől vesztett,

Úgy nyomta más felől reánk a' keresztet;
És ez folyvást tartott míg a' mord Tököli

Az osztriai félt egyre vágja őli.

Söt Vesselényi Pál' erős vitézei

Eláradtak mint a' nagy Nilus' vizei.

Csuda István kurucz egy dúló sereggel

Városunkba jött egy ködös őszi reggel,

A' midőn készülne minden a' szüretre

Épen akkor léptek ezek Kecskemétre.

A' mint a' zárdába betolakodának,

Ott egy György nevű ősz atyát találának,

Ezt egy nyérgetlen görcs ló' hátára tolják,

Hogy Erdélybe fogjul magokkal hurezolják.

Hogy ezt a' Praesidens a) látta majd elájult,

A' durva csoporthoz esdekelve járult,

Mondván: „Ez ősz elég bajt szenved azolta

Hogy itt a' hatalmat török bitorolta,

Nem illik bántatni magyartol magyarnak,

Lám idegen népek eléggé zavarnak.

Tekintsenek e' hív ősz szolgál' hajára,

Halál fia leszsz ez ugyis nem sokára,

Ha tehát kértemre még sem engednének,

Csúfságot e' helyett én rajtam tegyenek.“

Mig a' praesidens e' beszédét végezte,

A' vad csoport szemét reája szegezte,

Az öreg György helyett tehát megragadák,

'S bőre árrát sem ért sovány lóra tolták,

Alul őszvekötvé valának lábai,

Így hajták előttök kinzó hóhérjai.

Midőn szinte Erdély' szélére érének,

Városunk' birái utána menének,

Száznál több aranyat fizettek érette,

Hogy a' kurucz hadnagy vissza eresztette.

Még pedig mind a' két hitfelekezetek

Közöl vállalkoztak e' végre követek b).

Nem soká ezután egy más tisztelendő
 Pesti törököktől rabságra viendő
 Lett volna, a' kinek Letkesi vagy máskép
 Litkei János volt neve, de a' hív nép
 Mihelyt e' veszélynek hírét meghallotta,
 Ez atyát is drága árron megváltotta.
 Úgy ránk is kapott ám ekkor az ellenség
 Hogy ha fogyott nála a' pénz vagy eleség,
 Rohantak városunk' ezen zárdájára,
 Mint jövedelmüknek biztos forrására
 'S egy szerzetes atyát hogy ha megragadtak,
 Válsági költséget mindjárt csikarhattak.
 Így jöttek az atyák e' hely' birására
 Melly lett mártírságuk' igen csekély árra c).

a) *Praesidens* néven neveztetett a' zárdában főügyelő tisztviselő, ki más neveken *Guárdiánnak* és *Priornak* is szokott mondátni. Ezen itt említett nemes lelkű *Praesidensek* nevét méltó ismerni. Ez a' mint a' tisztelt zárda évkönyveiből kivehetni, *Kulcsár György* tiszt. pater lehetett, kit úgy lehet méltán tekinteni, mint egy részről az ősz pater György iránti kegyeletnek, más részről a' zárdát ezen vad csoport pusztító dühétől megóvni törekvő buzgóságának vértanúját vagy martirját; mert ha bár életben viszzahozatott is ő az utána ment előljárók által Erdély' széléről: de illy testi szerfölvotti törődéshez nem szokott külömben is éltes ember, lehetetlen hogy e' sanyargatásnak életére ható veszedelmes következéseit ne érzette volna.

Némelly jegyzetek ezen történetet 1677-re, t. i. azon évre teszik, mellyben Hadadi Wesselényi Pál pártos vitézeivel a' magyar hazára ütött, és itten szerte bocsatott hadnagyai által (kik közül egy volt Csuda István) pusztítatott és dúlatott. Mások pedig 1679-re teszik. Az

év tehát nem szorosan meghatározható: de a' történet e' mellett bizonyos. Némelly egyenletlenséget óhajtok azt állíták, hogy ezen hadnagy azért vadonczkodott a' zár-dában, mivel a' r. katolikusok nem akarták a' reformatu-soknak a' régi Imaházat fölépíteni a' tűz után, azon he-lyen, hol később a' sz. Mihály kápolnája (t. i. az oldal kis templom) épült; de ez nyilván költemény, mert a' tiszt. atya' megmentésére mind két hitfelekezet önkéntes áldozattal járult. Ezen kívül alkalmasint már ekkor meg-készült amaz egyesség, mellynek következtében a' refor-matusoknak külön helyeni templom építésre szabadság és pénzsegedelem is adatott.

b) A' tisztelendő praesidens pater Kulcsár György ki-szabadítására küldött követek valának a' r. kath. részről nemes Patay András, és Tóth György, reformátusok részé-ről pedig Kamarás János tisztos ősz, és a' jeles tudomá-nyos készületű Kalocsa István, mint a' küldöttség' szó-vivője.

c) Illyen, 's több ehhez hasonló vértanúi szenvedések-vel, és ezen kívül a' legbuzgóbb lelkipásztori hűséggel érdemelték a' sz. Ferencz rendén lévő tisztelendő atyák azt, hogy a' régi residentia mint zárda épület, és a' tem-plom nékiek örök sajátul engedtetett. Az azon időbeli igaz érdemmel tündöklött paterek közül még említendő a' ke-gyes ősz *Schutt Joakim*, ki a' pestis alatt a' klastromon kívül egy pusztá kápolnában (hihetően a' *homok* vagy *urak-útczája* nyugoti végén. Sz. Ersébet kápolnája vagy a' 12 Apostolok kápolnája helyin) tartózkodott, hogy a' lelki vigasztalást óhajtó haldoklókhöz éjjel és nappal min-den akadály nélkül hivattathassék. Hasonló buzgósággal hevültek ugyan ez idő tájban tiszt. Szenczi Gáspár és Spá-nik Sándor atyák. — Említést érdemel még itten azon előkelő férfiak névsora, kik a' zárdát átengedő levélbe neveiket beiratták, hogy az akkor itten élt és fő katholi-kus család neveket ismerjük. A' névsor ez: nemes Deák Pál fő bíró, nem. Patay András, Szentkirályi Pál, Tóth György, Bede Lukács, Nagy János, Herczegh Mihály,

Herczegh István, Pulyai István, Szabó Lőrincz, Szabó Máté, Borbála András, Komlóssi Ambrus, Markó Ferencz, Kovács István, Kovács Miklós, Császár Gergely, Varga Miklós, Szabó Bertalan, Szabó Bálint, Csizmadia Gergely, Kovács Pál, Vida István, Tóth Mihály, Kovács Gergely, Oláh István, Demeter Márton, és Benkő Mátyás.

Megégett városunk mint mondánk nagy részen

Es a' tisztelt zárda' mindene egészen.

A' templom' oltári, 's székei, diszei

'S a' szent sekrestyének minden kellékei

A' tűz nem kimélte ezen szent helyeket,

Az oltári arany 's ezüst edényeket;

Minden épületnek maradt csak kőfala,

Hol egykoron pompa és illő fény vala.

Sirt a' nép hogy Miklós' temploma leégett,

Bár saját lakán is látott veszteséget.

De idő folytával a' bánat enyhüle,

'S városunk új néppel ismét népesüle;

Mivel míg a' belső háború vésze dúlt,

Számos város, és még több falu elpusztult;

'S kiknek az ég ura még is irgalmaz,

Másutt nyílt számukra menekvés haza,

Maradékik népesb helyre vonultanak

Hozzánk is számosan betakarodtanak.

Szent Király, szent Lőrincz, Páka, Borbásszállás

'S Orgoványiaknak adatott itt' lakás.

Bár katolikus volt ezeknek egy fele

'S katolika egyház szaporodott vele,

Úgyhogy azok kik — mint mondák — *megfogytanak*,
 Ismét feles számra fölszaporodtanak:
 De még nem mehettek csakugyan annyira,
 Hogy fedélt tegyenek pusztult falaira
 A' tűzvész idején leégett templomnak
 'S uj diszes alakot adjanak a' romnak.
 Így hát a' tisztelt rend maga építtette,
 Föl az egyházat 's a' zárdát is mellette.
 A' hivek adtak mész- és fa-segedelmet
 Úgy az építőknek számokra élelmet.

Reformátusokat főlebb érintettük,
 A' midőn ő rólok azt is megjegyeztük,
 Templom építéshez hogy ők is kezdének
 Hol gyorsan dolgoztak mind ifjak mind vének.
 Aszszonyok és számos lányok kötényökbe
 Fővenyt mertek buzgó építéshevőkbe,
 Sőt a' gyermekek is híven segítettek,
 Mert ők is emeltek a' mint emelhettek.
 Az alap-követ letették ezerhatszáz
 Nyolczvannak tavaszán, a' mit így magyaráz
 A' templomban függő festett tábla-emlék,
 Mellyre e' dolognak folyását följegyezzék *a*).
 Négy szorgalmas évek' elfolyása alatt
 El is készítették, és nem csak a' falat,
 De a' födelet is, és a' torony alja'
 A' részét, melly magát alakjával vallja
 Legalább egy század' folytával idősbnek,
 Mint a' mi fölibe későbbben nőtt ennek *b*)
 Sőt a' most is álló kerekded kerítést
 Elkészíték, 's ekkép végzék az építést.

De a' mint munkájok előbbre halada,
 Irigység 's akadály megszűse nem marada,
 Sőt mihelyt az alap rakáshoz fogtanak
 Ellenkező részről már gáncoskodtanak,
 Mindenütt gátoltak a' hol csak leheté,
 Oh! ekkor a' párt-düh még sokra meheté.
 A' budai Basa még akkor parancsolt
 'S Kecskeméten török létire nem sarczolt.
 Mert hogy a' szent köz czélt ő is megértette,
 Az építőket sok részben segítette.
 Az irigység ebből kapott táplálékot
 'S vádakkal törekvék tenni akadékok;
 És a' föladata vád öszvesen ez vala,
 Hogy itten nem templom' hanem nagy vár' fala
 Készül, legalább az alap erre mutat,
 Mi talán később a' töröknek mér utat.
 Mondják, némelyek hogy az öreg György atya
 Csinnnyának ezen vád vala foglalata,
 És a' vallás mellett küzdő Erdélyiek,
 A' Tököli és a' Wesselényi felek,
 Midőn ez adatott nékiek tudokra,
 Haragjuk úgy lobbant dühösségi fokra.
 De ez bizonytalan: csak annyi iratott
 Meg, hogy a' mondott vád Budán beadatott.
 Az illy álútat a' török nem szerette
 'S a' hamis vád nem csak célját tévesztette,
 De azt is szülte hogy a' Basa jó fákkal
 Segített 's Bizanczban c) verett aranyakkal,
 Vörös fenyő volt a' templom' menyezete,
 A' torony 's az egész tető fedezete;
 De míg a' föld' színén fölül nem jövének
 'S jele nem látszott a' templom épületnek,

Addig szemmel tartá a' munkát két Aga,

Kiknek kosztozása sokba került maga.

Végre az ur háza csakugyan elkészült

A' melyre czímerül Pelikán madár ült d)

a) Az említett függő festett táblán emlékül ezen jegyzék olvastatik: Mennyei Istennek háza Esdrás VII. v. 23. Mellynek fundamentoma felvetetett az 1680 és építtetett 1681, 1682, 1683 véres háborús esztendőkbén, a' Kecskeméti keresztyéneknek gondviselésők alatt, kik közül valók E. B. személyek u. m. akkori lelki tanító tiszteletes Lenti Papp János ur, Biró György, Kalocsa János, Sárközy Pál, Biró János, Nagy István, Hegedűs János, Czibalmos László, Csaba János, Király István, Szeless György, Sárközy István, Decsi István, Balogh István, Magó Mihály, Kálai László, Horvát Péter; Gondviselők: 1. Tar György, 2. Körös János, Cseh György, 3. Szabó Mihály, Kovács Pál, 4. Péter János, 5. Varga István, Csedesz György, Kari András, Domján István, Kamarás János, Szivos János, Szűcs János, Máté Kovács, és Szilágyi Mihály, Harangozó M. Mihály.

Pinxit S. Ph. Cs. Ao. D. 1684 die 1. Dec.

A' Kecskeméti reformatusok tornyán szembetünő példája van a' különböző időkbeli úgy nevezett építési sztilnak vagy modornak. Ugyanis az alsóbb nagyobb rész még nyilván goth izlésre mutat, sугár alakjával keskeny ablakaival, 's általában egész állásával. De azon felső rész, melly a' harangházat képezi, már szembe tűnőleg az előbbtől elváló újabb olasz izlésre mutat, lapos czírádás fejű ékítményei és a' párkányozatok mellett a' széles lapos párkánnyal szegélyezett ablakok azt bizonyítják, hogy e' jóval későbbi fölülépítés. Lehet hogy midőn a' templom magas goth alakú ivekre vonuló belső boltozata készült és ez által a' templom fedelének is sokkal magasabbra kellett cucsorodnia, mint vala annak előtte, és ezután a' régi torony igen alacsonnak látszott a' templomhoz képest: ez okáért épült a' régin fölül az új

harang-ház, és erre a' mostani uj görög Izléssel aranyozott és arabeskirozott réz fődélnél egyszerűbb és olcsóbb fődél tetetett még akkor; mert a' templom' mostani cserép fődöze, és az említett réz torony fődél ismét sokkal ujabb időkből származnak.

c) Bizantz vagy Bizantziom volt a' mai török fő városnak *Istambulnak* legrégebb neve, melly név utóbb nagy Constantin idejében, ki a' birodalom' széket Rómából ide tette át, változott Constantinápolyra vagy Constantin lakára. A' törökök pedig megvévén 1543-ban Konstantinápolyt, annak nevét *Stambulra* vagy *Istambulra* cserélték. A' töröknek magyar honunkban mulatása alatt, a' török vagy bizantzi aranyak teljes érvényes forgásban voltak a' magyarok között is, nem kölömben a' török ezüst pénzek is, mellyekből több tájain hazánknak még máig is igen számos példányok találtnak.

d) A' Pelikán nevezetes madár tartozik az úszó lábúak közé, mint a' lúd és hattyu. — A' hattyúhoz hasonlít nagyságára nézve. Találtatik Európában is, de leginkább tartózkodik Egyiptomban a' Nilus vize torkolatjánál. Él halászatból, az apró halakat pötyögös alsó áll-zsatskójába szedi, és fiainak is a' nádas helyeken 's magas köszik-lákon gólyakint rakott fészkébe viszi. Ott fiai magok szedik ki az anya pelikánnak üblös tokájából az eledelül hozott halakat. És talám ebből vehette azon mese eredetét, hogy (mint Páriz Pápai Ferencz' szótárában is olvashatni) a' Pelikán kigyótól halálra mart fiai saját megtépott mejjéből kifojo vérral öntözi meg, és azokat uj életre hozza, vagy talán csak ugyan igaz lehet, hogy a' Pelikán bádjadozó fiai megtépott mejjéből kifolyó vérral itatja. Annyi bizonyos, hogy a' megszelídített nyöstén Pelikának bizonyos idő tájon mejjeiket vérig tépik, de e' miatt meg nem halnak, sőt még egészségesebbek lesznek. Élég az ahhoz, hogy a' Jézus is tulajdon vére hullásával adván életet hiveinek, amaz első régi hagyomány szerint a' Pelikán igen hasonlító példaképe a' keresztyén Anyaszentegyháznak, mellyben hasonlóul kigyó marásból származott a' lelki halál.

Az utóbbi példázolás szerint pedig helyesen használja a' reformata egyház magyar honunkban czimerül a' Pelikánt, mert ezen egyházi gyülekezet is saját véréből táplálja a' lelki életre fiait, t. i. saját áldozataival épít templomokat és iskolákat. — Rendesen ezt is használják a' Magyarországi reformata Ekkleziák pecséteiken is czimerül, templomaikban is számtalan helyeken lehet a' papszék koronája felett ezen madár' alakját látni. Így a' Kecskeméti templom czimeréül is vétetett. Nevezetesen a' kerítés' keleti kapuja felett egy pelikán van kőből kifaragva, és fölibe ezen év számot mutató (Chronostichon) vers iratott:

DILaCerat rostro peCtVs siC sangVine fVso.
eXstInCtos refICIt CrVDeLI fVnere natos.

A' számos betűkből az év szám jó kiM.DCCXXXVII. azaz: 1737 t.i. ezen kapu ekkor ékesítettett faragmányokkal. A' latin vers' értelme ez:

Mejjét kegyetlenül tépvén, így vérének folyása

Lész halálra mart fia' új életre hozása.

A' pelikán alatt pedig ezen hasonlóul év számot mutató latin vers olvasható:

nos stygIs serpens DIra qVos tabe neCabat
VIVIMVs aspersI sangVine ChrIste tVo

azaz:

Így nekünk, kiknek a' pokol' kígyója vést okozott,

Krisztus szent véred' hullása örök életet hozott.

Vannak még ezen épületen több latin fölírások, nevezetesen a' torony első falán 2 kő táblán, hasonlóan azt bizonyítván a' jegyzet, hogy 1687-ben épült a' toronynak azon fala. Nem különben a' templom déli ajtaja felett két felől két kis kőtáblán lévő jegyzetből azt vehetni ki, hogy az építés teljes tökéletességre 1688-ban jutott, midőn már a' törökök e' tájról elűzettek.

Jegyzet: A' pelikán némelly egyes családok czimereiken is látható, így p. o. Itt Kecskeméten a' nemes Kis-Játzi Szeless, Tormássy, Örkényi Vissontay, Fekete családok czimereiken. Ugyan ezen jelkép van nemes Vass,

megye fehér damask zászlóján is ezen körirással: *Ecce venit Leo*. Győzött az oroszán. Titkok' könyve V. — készült ezen zászló 1741-ben a' burkus háború elején.

Ezren fölül hatszáz kilenczvenhármát ért

Kecskemét, rá a' sors majd uj bajokat mért.

Épen hogy Úrnapi processiót járna

A' buzgó nép, 's midőn kül veszélyt nem várna:

Király Jancsi nevű göbolyös áttérven

A' török vallásra, 's tájinkat ösmervén,

Tudván hol tanyáznak Kecskemét' barmai

Legelnek ezrekre menő juh nyájjai:

A' Békés Gyulai törökökkel együtt

Jó legelőn hizott göbolyinkért eljött;

Hirtelen történt ez 's csak hült helye leve,

Még tanácskozni sem lehetett eleve;

Hallották ugyan a' Kecskeméti Birák

A' török készültét, mert Túrról megírák:

De ők csak a' várost kívánták menteni

Körül vertt palánkkal, ha jönnek elleni.

A' nagy határt szélről körül nem veheték,

Sergeik nem lévén, 's így meg sem mentheték a).

Azonban a' jó ég honunkat megszánta,

Mint ezt a' nép már rég zogokva kívánta,

Megmenté földünket a' török igától

A' Basák' önkényü vad uradalmától,

A' sötét éjj után apránként derüle;

Midőn a' törökre vész felhő dördüle,

Zsarnoklásainak megadta az árrát,

Midőn elvesztette országunk fő várát.

Ezentúl a' sors őt nem hagyá pihenni
 Futva vonult a' tar, nem volt mást mit tenni.
 Lassankint megtisztult tőle egész hazánk,
 A' szabadság' napját deríté az ég ránk.
 Így szólt minden magyar: utolsó csepp vére
 Ám áldoztassék a' haza' mentségére.
 Egy szívvvel lélekkel üldözték a' pogányt,
 Megmarkolta magyar a' kardot 's a' csákányt,
 Jobbjában villogott ősi vitéz kardja,
 És a' tart pihenni semmikép sem hadja.
 Boszszút áll elpusztult szeretett honáért,
 Sok ezer elhajtott ártatlan rabjáért.
 Lengyel szomszédinknak sokat köszönhete
 Honunk, hogy fölvirult szabadabb élete;
 Mert ők is mi velünk megoszták a' harczot
 'S velök kötött frigyünk nem látott kudarczot.
 Épen azért vérzik a' magyarnak szíve,
 Hogy századok' folytán át illy frigyes híve,
 Midőn rá nehezült veszélyei között
 Hozzánk segélykérő sohajtást küldözött,
 A' százados költsönt nem adhatánk vissza,
 'S most sok Lengyel nemes' véré't a' föld iszsza.
 A' Visztula partja Legyel vértől áradt
 A' fenyítő Muszka míg öl'ni kifáradt:
 De a' fejedelmek 's népek' szövetsége
 Szerint nem lehe'te ennek egyéb vége.
 Mi könnyes szemekkel vettünk tanúságot
 Mi követi a' sok bel-háborúságot,
 Hogy mi leszsz végül is gyász kimenetele
 Ha a' polgár társak húznak ezer fele.
 Veszély pusztulás ül a' Lengyel határon:
 Oh Magyarom, tanulj az idegen káron!

Egyetértés legyen szived' jelmondata
Jobb tanácsot hidd el, Árpád sem adhata.

a) Király Jancsi törökökhöz szegődött göbolyösről tudósítást irtak a' Kecskemétieknek nem csak Túrrol; hanem ennek gonosz szándékát megértvén, figyelmeztette a' Kecskeméti' birót a' Szegedi akkorbéli kapitány *Papp György* is, jelentvén, hogy ő is szemmel tartja ezen pártos zsványinak jövetelét, 's azt minden töle telhető módon gátolni kívánja. — Azonban a' kár megtörtént, mert Király Jancsi nem Szeged mellyékén kelt át a' Tiszán: de a' Kecskeméti bíró olly gondatlan volt, hogy a' minduntalan örködő Szegedi Kapitánynak a' zsvány itt megfordultáról semmi tudósítást nem küldött, mellyért a' *Vég-Házból* (így neveztettek a' megyebeli ör-helyek és várak) feddő levelet küldött az említett kapitány bíránknak: de a' feddő levélben újra értesíti a' Kecskemétieket, a' török' és az akkor dulongani becsapott Tatár seregek' mozgásairól, igérvén továbbra is pontos tudósítást. E' dologból két igazság felől veszünk bizonyágtételt: 1-ször ezt, hogy az említett Papp György kapitány jeles hazafi, és szemfűl hadi ember volt; másikat ezt, hogy Kecskemétre a' haza fő emberei és a' sereg vezérek különös figyelmet fordítanak.

Megjegyzést érdemel itten, hogy a' hazát benne dúló ellenségeivel küzdése közben 1692. év folyása alatt a' tetemesen pusztító pestis vagy halálvész is újra meglátogatta. Kecskeméten mintegy harmadfél ezer ember holt el, mellyről igen pontos tudósítást küldött Kecskemét bírása a' Jászság és Kúnság fő Kapitányának *Sóter Ferencz*nek, mellynél fogva ez Pestről dicsérő levelet küldött a' Kecskemétieknek. Az itt idézett levelek láthatók tiszt. Bláhó Vincze főlebb idézett egyházi beszédének függelékai között.

b) Hogy Kecskemét városa, Buda visszazavételétől t. i. 1686-tól kezdve a' töröknek honunkból lett teljes kitisztulásáig, t. i. az 1698-ban kötött Karloviczzi fegyverszünetig nagy részt vett legyen a' török háború ter-

heiből, mutatják az akkori jegyzetek, melyekből világos, hogy a' Kecskemét által állított több száz katonából alig tért vissza egy kettő, mind a' hazáért áldozott vérével. Ezen kívül több ezredek is egyszerre itt átvonulásuk alkalmával több ízben városunkban szállásoltak, e' mellett részint azon 1687-ben történt Mohácsi csatából, mellyel népünk a' török által hajdan itt szenvedett meg-sirathatlan veszteséget az akkori győztesnek jó formán leróvta, részint a' Belgrádi győztes ütközetből több ezer megsebesültek városunkba ápolás végett küldettek és itten híven is ápolattak. Kecskemétnek illy szolgálatairól Szavojai Ödön (Eugenius) Herczeg fő vezér bizonyító nyugtatványt adott. Ehhez járult a' Reizinger Királyi fő biztos által Kecskeméttől kényszerített adóként fölvelt 63,851. az az hatvanháromezer nyolczszáz ötvenegy forint, melyet az akkori Elöljárók nem a' mindig dugaszban készen tartott magpénzből (mert ezt jöhető nagyobb veszély' idejére tartogatták, azonban több Somodi féle szentségtelen kezek hozzá fértek) fizettek, hanem úgy pótolták, hogy a' templombéli szent edényeket az itteni pénzes görögöknek elzálogosíták. Leróvatott-e később ezen erőszakolt költsön királyi adóban? 's mi lett az elzálogosított szent edényekből? erről semmi nyilvános tudomány nincsen.

A' tizennyolczadik század beköszöntött
 'S honunkra számos új kinszenvedést öntött.
 A' kül ellenség hogy innen kitisztula,
 Magyar magyar ellen fegyverrel fordula.
 Elsőben is a' vakbuzgóság pusztított,
 Melly külön feleket egymásra lázzított,
 A' békét hirdető Jézus' követői
 Lettenek egymásnak tüzes üldözői.

Ezen zajgásokból Kecskemét is részt vett
 És ez városunknak nem kis kárára lett.
 Gárgyián Barkányi föl bősült hit heve
 A' reformált félnek sok boszontást teve,
 Nyugtalanzkodása olyan fokra hágott
 'S a' köz békességen olly nagy sebet vágott,
 Hogy még hívei is túlságos hevére
 Tekintvén roszszallást szórtak a' fejére.
 'S mivel honunk sok helytt illy bajban szenvedett
 Az észak keleti rész fölkerekedett.
 Rákóczy Ferencz lett annak fejedelme
 Roncsolt városunknak is ez lett védelme,
 Mert ettől nyert kegyes ótalom-levelet
 'S ekképen óhajtott nyugalma meglett;
 Protectionalis készült Octoberben
 Az ezerhétszáznak ötödik évében.
 A' legújabb kurucz világ így származa,
 Mellyen vér könyeket sirt a' szegény haza.
 Ez előtt kevéssel pestis dúlni kezdett
 Melly később *Nagy pestis* névvel neveztetett,
 Mivel ezerhétszáz harmadiktól vette
 Kezdetét, 's pusztító kardját le sem tette
 Előbb, mint az ezerhétszáz tizenegyben
 A' nép szívét tartá folyvást rémülésben.
 Városunk is igen megpusztula vele,
 Sok ezrekre borult a' halál' éjjele *a*).
 Azonban míg a' bel-zavar és pestis dúlt
 Városunkra még más szélvész is rá zúdult.
 Tudnillik e' század első tized' sora'
 Folytában fölnyitá pikszisét Pandora *b*);
 'S hogy ne legyen 'híjja szenvedéseinknek,
 Sütt áradtt özöne legyen könyeinknek,

Zsiványokat *c)* küldött szegény városunkra,
 A' Bácskai Rácok ütöttek nyakunkra;
 Hogy miket a' kurucz hadban ők szenvedtek,
 Midőn németekkel öszve szövetkeztek
 'S a' magyarok ellen szállottak táborba
 És ezért ezrenként hullottak a' porba:
 Ezen veszteséget most azzal torolják
 Magyar városinkat széltire rabolják. —
 De zsivány dühüknek legfőbb fokozata
 Ránk jött, 's városunk lett annak áldozata *d)*.

a) Az 1703-ban kezdődött és 1711-ben végződött nagy pestisről számos adatok vannak, városunk' ekkori inségéről egyik hiteles adat azon levél, melyben a' Kecskeméti kátholikus renden lévő polgárok (mint magokat nevezik) irtak honunkbeli sz. Ferencz szerzete' provincialisához nagyon tisztelendő Viebra Zsigmond atyához Szakolczára, melyben panaszzolják, hogy öregeik és ifjjaik szertelen megfogytak, és a' tisztt. Ferenczi atyák is kettőn kívül mind elhaltak; mire nézve újra küldendő lelki tanítókért csedeznek. Ezen levél is látható Blahó Vincze főlebb említett egyházi beszédének toldaléki soraiban.

b) *Pandora* Istenaszszonyrol a' régi mesés pogány vallás azt tartá, hogy ezen csodálatos aszszonyt *Vulkanus* (a' nagy művész Isten) kovácsolta, mindenik istentől különös ajándékot kérvén és nyervén ennek számára, így *Vénus* szépséget, *Pallás* (a' tudomány isten aszszonya) bölcsességet, *Merkurius* (a' szónoklat' szerző istene) ékesen szóllást adott nékie. Azonban *Jupiter* (a' mesés fő isten) megharagudván *Prométheusra* a' (ki az ember testet agyagból formálta), azért, hogy a' földön termett isten formák vagy is az emberek teljes égi isteni boldogságra és hatalomra szert ne tehessenek, *Pandorát* a' földre küldötte egy veszedelmes szelenczével vagy pikszissel. *Prometheus*' (előre vigyázó) testvére *Epimetheus* (kárán tanuló) kándiságból a' pikszist fölnyitá, a' midőn abbol a' betegségek

és mindenféle nyomorúságok klröpültek, és a' földön elterjedtek, csak a' reménység maradt a' pikszis fenekére tapadva. Így származott minden gonosz e' világon a' mé-sés vallás' tanítása szerint.

c) A' városunkban 1707-dik évben történt ráczpusztítást én zsvány rablásnak nevezem, és ezzel nem sértem a' ráczokat, mert különben is az ő nyelvökön *Zsiván* annyit tesz mint *élődi*; *rablásnak* pedig mondhatni e' pusztítást, mert ez nem hadi alakban, hanem valóságos orgyilkosok' és rablók' módjára vitetett véghez, olly kegyetlenséggel, millyennek csak hallására is elborzad az ember.

Kényére dült a' Rác, mert senki sem mere
 Ellen szegülni, hol járt gyilkos fegyvere,
 Csak *Csaba Mátyás* volt ki fegyvert ragadott
 'S kemény karja számos rácznak halált adott.
 Példájára kétszáz egybeverekedvén
 'S a' megdőbbent rácra mind föl kerekedvén,
 Sokáig küszködött a' két fél egymással
 Polgárink futottak végre hátrálással;
 De *Csaba* mint főlebb mondánk nem hátrála,
 Míg el nem érkezett vitézi halála.
 Azomban hogy a' Rác városunkból kiment
Szivos András 's vitéz *Szűcs Istók* nem pihent;
 Már midőn kifelé ment a' ráczság'népe,
 A' piacon tizenkettő előlépe,
 Hogy az ott toborzó bátor *Szűcs Istvánnak*
 Fejére keserves vég búcsút vágnának;
 Azomban *Szűcs Istók* mind letagolgatta,
 Sőt a' rác sereget Szegedig zaklatta.
 A' nyakvágó pusztan nyomokba bevágott
 'S ott közülök néhány százat le is vágott.

Sok rabolt jószágot tőlök visszanyere

Ez a' boszúló harcz' vakmerő embere *)).

Illy föltűnő vitéz hős lelkűség mellett

Szücs Istóknak itthon szomorú vége lett;

Mert e' harczfi később zablátlanná leve

Tiltott tette gyújtá kilángoló heve;

'S midőn már a' hóhér kezében elvérzett,

A' késett kegyelem csak akkor érkezett.

Igy a' hős a' hóhér kezébe kerüle,

Az, kit a' király egy kő-várra becsüle,

Sajnálván esetét egy olyan férfinak,

Kit ellenzaklatta honunk határinak

Egyik őr bástyául maga az ég ada,

Hogy ne birna vele a' külellen' hada.

Igaz hogy Istóknak kironató vére volt,

Melly sokszor kicsapó tüzzel vadul lángolt,

Haj de olly tett volt ez idők föladata,

Mellyre illy szilaj vér 's kebel kívántata.

*) Megöletett Gazdák 266

„ „ Aszszonyok	6
„ „ Fiak —	44
„ „ Leányok	12
„ „ Zsellérek	48
„ „ Ridegek	26
Rabságra hajtott Gazdák	62
„ „ Aszszonyok	12
„ „ Fiak —	38
„ „ Leányok	16
„ „ Zsellérek	12
„ „ Ridegek	15

Özvegyekké maradtak 202.

Arváknek száma	544
Megsebesítetttek —	128
Elégetett ház —	90
„ „ Malom —	7
Elhajtatott kocsik száma	88
„ szekerek „	126
„ Ökrök „	899
egyéb szarvas marhák	300
elrablott Lovak száma	562

Házi bútorok és más többi károk gyengén számlálta
200,000 azaz Kétszáz ezer Tallérokat öröknek jegyeztettek.

Végre a' vallásért támadt villongások
 A' nemzetet rontó vad torsalkodások,
 Ezerhétsszáz tizenegyedikre kelve
 Elszűntek, a' honi bajjal torkig telve.
 Azonban Kecskemét ujolag is lakolt
 Mivel a' Rákóczy' hadaihoz hajolt;
 Mert nagy summa pénzen *a)* kívül ráróvata,
 Hogy egy Ezrednek uj köpenyt is varrata *b)*.

a) Harminczezer Magyar forintokat (egy magyar forint tett 50 xr. és ezt nevezik *kurta forintnak*, illyennel még most is számolnak Erdélyben: a' másik magyar forint 51 xrt tett, és ez nevezteték *vonás* forintnak, de ez királyi parancsolat által meg van szüntetve, hogy többé illy forinttal semmi számítás ne történjék) fizetett Kecskemét, mint a' máig is meglévő nyugtatóvány mutatja.

b) *Gróf Botthian János'* Ezrede volt az, melyet Kecskemét bünciért való lakolásból egészen uj köpönyegekkal kénytelen volt ellátni.

Mihelyt az említett békesség megkészült
 Kecskemétnek is az új vigasztalást szült;
 Mert ekkor a' *Kegyes Iskolák Szerzete a)*
 A' város javára ide is tétete
 Ollyan tanítókat, kik a' polgárságot
 Miveljék közölvén velök tanúságot.
Gróf Koháry István ur járt el e' végbe,
 Szorgalma' jutalmát vegye majd az égbe:
 Ezen kegyes jó gróf akkor Ország-Bíró
 Volt, 's több jövedelmes jószágokkal bíró.
 Az adomány, mellyen mind lakhely kényelmet
 Nyert itten a' szerzet, mind pedig élelmet,

Volt az említett gróf kegyes adománya,

A' város javára tett alapítványa;

És mind a' római egyházi szent széktől,

Mind harmadik Károly királyi felségtől

Megerősítették a' gróf intézete,

Melly sok katolikust majd oda vezete,

Hogy protestánsokkal versenyt futhassanak

'S ők is a' tudomány forráshoz jussanak c).

a) Kegyes vagy ájtatos Iskolák, latin nyelven *Scholae Piaae Attyai* (*Patres Scholarum Piarum*) vagy is *Piaristák* neve alatt jönnek a' római katolika anyaszentegyházban azon szerzetes atyák, kik a' szerzetesi szokott három szent fogadás (szüzesség, szegénység, általános engedelmesség) mellett, még egy negyedikkel kötelezik magokat az ifjuság minden bér nélküli tanítására. Ezen társaságot egy fő rangú spanyol, *Calasant József* alapította Rómában 1621-ben; köz hasznú fáradozásaikért a' római szent Szék többféle jogokkal és kiváltságokkal fölruházta őket. A' nép nevelésben eleitől fogva a' velök egyenlő ruhájú és rendeletű Jésuitáknak vetélkedő társai voltak. Azonban mivel a' polgári ügyekbe vagy is világi kórmány dolgaiba magokat soha nem avatták, ennek köszönhetik hogy a' Jesuitáknál nagyobb kedvességbe jöttek, és azután is hogy a' Jésuiták európaszerte eltöröltettek, a' Piaristák szerzete még máig is nagy tiszteletben áll. Legtöbb háza vannak e' szerzetnek az osztriai birodalomban. Honunkba fogadtattak 1666-ban és már ma 28 collegiumaik vannak a' két magyar honban. Sok jeles férfiak voltak a' magyar országi Piaristák között, kik közül különösen Bajtay Antal még a' külföld előtt is nagy tiszteleti emléken áll. A' régi alapítványok megcsökkenése végveszéllyel fenyegeté a' jeles szerzetet honunkban: de dicső emlékü I. Ferencz királyunk tetemes pénzbeli segedelemmel ismét biztosítá.

b) Gróf Koháry István' fundatziója ezekből állott:

elsőben is egy jeles teleket méretett ki a' collegium helyének, mellynek mai kiterjedése a' kerttel, 3 malommal, molnárházzal, ugy a' felső lakkal, és az új iskolával, 8200 négyszög ölet meghalad. E' mellett a' tanulók' könnyítésére, segéllésére rendelt Alumnium alapjául 40,000 német forintot ajándékozott. Ugyan ezen alap tőke kamataiból rendelte, hogy az Alumnusoknak forma ruhára is segedelelem adassék. E' tőkét később az Osztriai csökkent pénz-ügy nagyon megkevesíté.

c) A' protestansokkal nem hamar versenyezhettek városunkban a' római katolikusok, mert a' protestansok mindjárt a' reformatzió után első és fő gondjokat oda fordíták, hogy jó iskolát állítsanak. A' honnan már a' 17-dik század kezdetével nevezetes lett a' Kecskeméti — már akkor úgy nevezett collegium. Ennek eredetéről méltónak és illőnek tartjuk itt egy rövid történeti áttekintést közleni. — A' hajdan gazdag Tolna városában a' reformált vallás bevétele után tüstént igen jeles iskola állíttatott föl, mellynek híres tanult professorai közül nevezetesebbek valának *Szegedi Kis István*, *Dombi Péter*, ki legmagasabbra emelte a' Tolnai collegiumot, ugyhogy számos tanítványai egyenesen külföldi Academiákra mentek. *Tolnai Bálint* igen nevezetes a' keleti nyelvekben jártasságáról. *Szárazsi Ferencz*, ki a' Heidelbergai kátét magyar nyelvre fordítá később t. i. Debreczeni prédikátor korában. *Herczeg Szőlősi Gáspár* a' 16-k század végén, ki utóbb Superintendenssé lett. Azonban 1599 táján a' szomorú háborgó idők miatt Tolnai iskola mindig alább szállott, ugyhogy végre mind az Iskola, mind a' reformált vallás ezen városból teljesen kipsztlított. 1599-ben *Büzás Mihály* Tolnai predikátor egy csapat reformatusokkal Kecskemétre jött prédikátornak; itten megtelepült hívei egy egész útszát formáltak (a' mai időben úgynevezett Temető utszát). Ezekkel a' reformatusokkal együtt számos tanulók is a' Tolnai collegiumból ide költöztek, és a' város tiszt. Petri György urat megfogadván, itten ezeknek számára iskolát állíta. Ez olvastatik a' városi jegyző könyvben: „Anno 1599 meg-

fogadtuk városostól György Deákot Mesternek“. Ekkor hihetően felső tudományok is tanítottak a' Kecskeméti iskolában, a' Tolnai collegium példájára. A' professorok' soráról ennyit tudunk:

1646-ban Beregi János.

1652-ben Patai János, később Superintendens (106. éves)

1658-ben Debreczeni Kalocsa János.

1662-ban Csúzi Jakab, később dunántúli Superintendens.

1664-ben Kabai Gerhard.

1670-ben Csernátoni István.

1678-ban Gyarmati Márton.

1680-ban Szigeti András.

1683-ban Patai István.

Már akkor igen megfogytak a' togatus vagy felsőbb tanulok.

1694-ben Dömsödi Sámuel.

1697-ben Patai János.

1699-ben Kecskeméti Hajgató István.

1701-ben Kecskeméti Böddi István.

1706-ban Gönczi János.

1709-ben Kémeri István.

1718-ban Ölvödi András.

1728-ban Veresmarti Sámuel.

1732-ben Zsigrai Mihály, később Nagy Körösi köz birtokos.

1734-ban Ácsi Új Péter.

1739-ben Pápai Mihály.

1744-ben Halasi Gózon István.

1750-ben Varjas János, később Debreczeni híres Professor.

1752-ben ismét Halasi Gózon István.

Ekkor szállíttatott le a' Kecskeméti felső Iskola vagy is Collegium, és az iskolai épület ujítására szabadságot kérő Kecskeméti refórmátusok esedező levelére adott legfelsőbb rendelkezések által gymnasiumi rangra jutott.

ennek Professorai voltak sorral:

1763-ban Farkas István.

1770-ben Pap Mihály.

1777-ben Milesz József, később Debreczeni Professor.

1787-ben Dobos István, később Ó Budai Predikátor.

— — Diószegi Sámuel, a' híres természet tudós debreczeni Predikátor.

1788-ban Farkas János, később Rév Komáromi Predikátor.

1794-ben Tóth István.

1799-ben Kalós Móses, még ma is élő Kisváczi lelki Pásztor és Pesti vice Esperes.

1802-ben Császári Lóczy Pál.

1809-ben Nagy István, később Czeglédi Predikátor.

1830-ben Belák József.

Ezen év óta ismét fő iskola alapításáról gondolkodtak a' kecskeméti reformátusok, melly igyekezetükről, és annak sikeréről alább szöllandunk.

Hogy az ezerhétszáz tizennyolczban irtak,

A' Kecskemétiak gyász könnyeket sirtak;

Mártius hó' tizennyolczadika éjje

Multával jött tűzvész romboló veszélye,

Mellyet Cseplész János nevű szegény házán

Reggel hét órakor gerjeszte egy kaján.

Szörnyű volt a' veszély mit e' reánk hoza,

Izonyatos a' kár a' mellyet okoz;

Hamuvá tett kétszáz házaknál is többet

Majd húszezer magyar forintot erőket,

Azokkal a' város' közönséges malma

Fölött is rombola a' tűzvész' hatalma.

Ezen tűz parázsa még el sem hamvadott

Öt nappal azután ismét más támadott,

Hasonló szélvészben tizenegy órára

Szivos Gergelynének jött esztrengájára:

Szerencséből még is erőre nem kapott;

Más azon órában újlag támadott,

Laczi Mihály nevű polgárnak hajloka

Budai kapunál kigyúlt, 's lett az oka

Hogy város hosszában Csongrádi kapuig

A' tűz mind elnyelé mit talált odáig.

Tizennégy malom és háromezréd ház fölé

Egy óra multa a' vég veszélyt füstölé.

Ezen év folytában több pusztító tűz volt

Kecskeméten gyakran a' lárma harang szólt;

Hol itt, hol majd ismét más helyen akara

Gyújtani valamelly bérlett bestekara.

Az okát úgy irták hogy táborból oszlott

Nép volt, melly égetett pusztított és fosztott,

'S a' vallás-gyűlölség' undok rút bálványa

Volt még e' kornak is csúfos maradványa.

Ezért midőn egy szép fényű vasárnap volt

'S a' reformatus Pap székében fenn papolt,

És a' sok próbákat látott népség' nyája

Elérzékenyülve hallgatott reája:

A' templom északi föltárott ajtaján

Kandikáló német csoportból egy kaján

Ki — a' többek menvén — legtovább bámulta

A' Papot, végül a' kutya parancsolta

Pofájához kapta töltött muskatéjját

'S a' Prédikátorra irányozta célját:

Azonnal egy bátor nő termett mellette,

'S ez a' gyilkos fegyvert kezéből kivette,

A' birák e' bitang embert befogatták

'S az ötvent farára emlékül rakatták.

Az ezután lefolyt évek' gyász sorára
 Röviden azt mondjuk, hogy a' város' kára
 Sokszor vérző sebbel ismét ujítottott,
 Mert a' lárma harang gyakran hallattatott,
 Így az ezerhétszáz huszonhét másod hó
 Tizenhetedikén riadtt a' harang szó:
 'S a' piacz melléki házak' egyikéből (Tót Jánosné háza)
 A' tűz elementom sebes széllel vegyül,
 A' prédikátorház más többekkel egybe,
 Hamvadó semmiség mélyly ölébe megy be,
 Megemésztett a' tűz mit útjában talált,
 Csongrádi kapuig minden hamuvá vált.
 De mint az elégett Féniksznek hamvai
 Egy kelő szebb élet' csirádzó magvai:
 Ugy e' város fölött, melly sokszor hamvada,
 Egy szebb léti remény dús hajnal virrada;
 Mert mind magánosak jobban építették,
 Mind köz épületek izléssel tetettek,
 Ezen kor fejlettebb izlésének nyoma
 Piáristák' ekkor épített temploma,
 'S az atyák lakhelye bizonyoságot tőnek
 Jobb izléséről az akkori időnek.

Jegyzet: A' tisz. Piarista atyák lakát építtetni kezdte *Tagányi Albert*, ezt követte *Demka Sándor*, ki a' templom' alap kövét letette, és annak építését hét évek' lefolyása alatt szerencsésen be is végezte. Ugyan ennek idejében tetetett a' tisztelt szerzeti ház tulajdonává az úgy nevezett Mária kápolna szomszédságában fekvő nagy majorság, a' hozzá tartozó földekkel és téglavető helyekkel együtt. *Tiszt. Rájzinger atya* ugyan ezen szerzetes ház Rectora, az északkeletre fekvő kert körül vonatta a' kőfal kerítést. Ugyan ezen idő tájban pedellus czím

alatti szolgakint élt a' tisztt. Piárista atyák collegiumi épületében egy *Grassalkovics* nevű szegény tót diákocska, kinek nagyon szájába illett volna az időben, derék Vörösmarthynak ama tót diák czím alatt ismeretes verse: Ha kedvem elborul, Mert pénzem nincs vagy nem is volt, Nadrágom csizmám csupa folt 's még is kapczám szorul: Csak rajtad bámulok 's tüstint fölvidulok, roppant világ! dicső világ! 's a' t.

Azomban ezen tót diákocskának később a' szorgalmat, békés kitérés, 's ezek által szerzett lelki érdemét csodálatosan jutalmazó nagy Isten felette fölvitte dolgát, annyira hogy ezen csodálatos fölemelkedést az álmélkodó nép valami bővülésnek tulajdonítá. Mi pedig tanuljuk meg belőle 1-ször azt, milly nagy hasznú gyümölcsöket terme honunkban mind egyesekre, mind az egész polgárzatra nézve a' tisztt. Piárista vagy is kegyes Iskola szerzetebeli Atyák' ügyes növelése, és tanítói szorgalma; 2-szor azt, hogy a' szorgalom és kitérés dicső czélra juttatják az embert, — kivált ha az ezen erényekre szoktatás még a' gyenge növendékeken korán kezdetik.

Ugyan csak a' főlebb említett tisztelendő *Demka Pater* Rectornak tulajdonittatik azon érdem, hogy a' már mai időben igen csinos elrendezésű, és szép számú jeles könyvekkel, természet tudományi, nevezetesen természetrajzi tárgyak' gyűjteményével, nevezetes régi pénzek tárával 's a' t. ékeskedő könyves házat vagyis könyvtárt építtette. Azonban ezen figyelmes lelkű férfiúnak szomorú sorsa lőn földi élte végső napjaiban, mert testi szemeinek világát elvesztette; de boldog volt ő még ekkor is, mert lelki szemeinek olly kialudhatatlan világosságot szerze, hogy e' mellett a' testi sötétséget mind holta napjáig békén tűrhette.

Nem mellőzhetem el a' többi tisztt. Pater Rectoroknév sorát is, melly így következik egész az újabb időkig lehozott rendben: tisztt. *Rájzinger* atyát követte *Szabó Lukács*, azután jöttek *Horváth Mihály*, és ezután volt a' főlebb említett *Demka Sándor*, kit követett *Szokolóczi Vencel*, ez két általa szerzett könyvekben fennhagyta emlékét; ez-

után volt *Rákóczi Miklós* ez ujítottatta a' sz. *Lőrinczi* tanyát, lett helyébe a' szép író *Petráskó Sándor*, e' magasítottatta föl a' torony falát, és a' belső elrendezésben is sok jeles ő tőle származott. Ezután következtek *Lukács Elek*, *Kácsor Keresztély*, *Kónya Kristóf*, ez építtette a' harmadik malmot, nevezetes *Philosophus*, és ide jött előtő tábori pap volt; *Krúzi Márton*, *Somi Lajos*. *Pék Ágoston*, ki gróf *Illyésházy István* növelője volt; *Mátyásovics Gliczér*, kit követett a' nagy testű tiszt. Director *Dani Zsigmond* úr húzamos éven át lévén a' ház kormányozója; ő kezdette építtetni a' délkeleti oldalon levő emeletes újabb iskola épületet a' *Gymnasialis osztályok* számára, azonban ezen épület későbbben (t. i. mint a' fölírás mutatja 1832-ben) végeztetett be tiszt. *Bálint Antal* a' kegyes szerzet tanító növendékei oktatójának, és *Ballet Ignác* ugyan ezen szerzet ház Igazgatójának idejökben. Az újabb *Gymnasiumi* épület' bejáróját egy faragmányokkal ékesített portále diszesíti, mellyen alakok láthatók t. i. a' sisakos panczélos *Minerva*, mint a' tudományok' és lelki élet' Isten aszszonya, mire nézve mellette van annak képezésére, hogy a' tudomány ád a' léleknek táplálékot a' valódi életre, egy az élet fonalát nyújtó *Párka*. Így nyújtják a' szorgalmas tanítók növendékeik' leckeikben' a' valódi nemesebb élet' fonalát.

Ugyan ott egy vörös márvány táblán következő fölírás olvasható: *Kecskemét városának római cath. Tanácsa és polgárai a' tudományoknak emelték*. Ugyan csak a' 18-dik század eléjén emelkedett nevezetesebb épületek közt emlíkendők az 1703-ban épült városháza, és az 1725-ben fölebb emelt és izletesb modorban magasabbított torony a' reformátusok temploma mellett.

Az egyezerhét száz harmincznyolcz nyarával

Küzde varosunk a' hon köznyomorával,
Mert reánk zúdult a' szamum a) gyilkos szele,

Mellyet ránk az ég uj csapásul rendele;

A' nyomor e' földön mindenütt megtalál;
 Így jött rá'nk akkor a' pusztító dög halál,
 Ifjakat véneket söprött a' nyavalya,
 Gazdag a' szegénnyel mind rakásra hala.
 Ferenczi atyák is adtak három vámot,
 A' mint vész multával följegyzék a' számot.
 Ötezer kilenczszáz hetvenet ragadott
 El a' bús temető mint keserves adót.
 Sok ezer szemekből bánat köny csordúla
 Míg az Úr kegyelme hozzánk nem fordula:
 Emlékezetes még máig is ezen gyász,
 Mint nevezni szokták a' dülő hagymaláz b).

Jegyzet: a) Szamumnak hívják Arábiában és Egyiptomban az elfojtva öldöklő forró szelet.

b) Épen pestisről, tehát sűrű halálról, és temetkezésről lévén szó, megjegyzem, hogy Kecskeméten a' legrégibb, még alkalmasint a' reformatio ideje előtti temető volt a' mai úgy nevezett *homok* vagy úri utsza végén előbb *Barak*, utóbb tekintetes Balásfalvi Kiss Mihály ur' háza helyén. Itt temetői kápolna is volt, melyet utóbb a' homok fuvatag szinte örökre eltemetett, a' jelen század elején találtak építésvegetti áskálások közben a' kápolna falaira. Másik szinte igen régi temető, melybe szinte romai katholicusok és reformátusok közösen temetkeztek volt, a' katonai lovagló szín és kath. Ispotály 's Erzsébet temploma tájékán. A' homok utszai régi temetőtér vásár-állássá lett 's ez volt 1700-dik évig, akkor pedig az ottani vásár-állási sátorok közt tűz ütven ki magát, sok sátorok portékáikkal együtt elégttek, és e' miatt tétetett által a' vásárhely az úgy nevezett *Ormandi tó* keleti oldalára, t. i. a' mai helyére. — Mikor hagyatott el a' ló iskola melletti közös temető? szorosan meg nem határozhatom, hanem annyit tudok, hogy már 1726-dik évben a' reformátusok a' régi tólnai vagy később úgy nevezett Temető utca végiben

külön temető hellyel, t. i. a' mai időben úgy nevezett Ó temetővel birtak, és már az említett évben a' becsületes Szabó Czéh református érdemes tagjainak buzgóságából ezen temetőben úgynevezett *Temető Szn* (azaz: temetői templom) is építtetett.

Az 1738-dikban kezdődött pestis a' magyar hon több tájain különböző idő szakon által dúlt és pusztított. Némelly helyeken 1739-ben kezdette és már 1740-ben megszűnt.

Másutt előbb kezdette és később szűnt el. Így városunkban 1738-ban kezdette és 1742-ben végezte pusztításait, a' *hagyma-láz*. Így nevezték ezen ragályos halál veszt azért, mert az elkapott halálos nyavalyával küzdők valami igen erős *hagyma* iz és bűz által kinoztattak.

A' pestis elmúltával főként gyászoló tömérdek halottait a' római katholika egyház; mert ezen hitfelekezet közül különösen felesebben haltak el. Ugyan is a' reformátusok eleitől fogva a' város' északi és keleti sokkal egészségesebb tájain telepedtek meg, 's más helyekről is ezekre vonultak; ellenben a' római katolikusok a' déli és nyugoti sokkal egészségtelenebb helyekre vették lakásukat, és ez máj napig is nagy mértékben így van. Ennek igazolására hozom fel az 1831-ben elterjedett epemirigy (Cholera) nyavalyának elterjedését, mellynek előleges jele volt egy vastag sűrű ködnek alászállásában, melly reggel jókor kezdődvén, a' városnak vizenyősebb részein elterjedett, meglepven azon tájon lévő házakat és utcákat, 's ugyan csak ott vívta ki nagy mértékben is pusztító hatalmát. Ekkor a' Tisza Bábolnai lelkésznek nyomtatásban közre bocsátott gyógyszerreit figyelemmel olvasva, magam oda hajolni bátor lettem; hogy gyógyítgatáshoz fogva, ha kik meghagyásomnak nem engedtek, azok öten elhaltak, életben pedig 52-től megtartottam, melly foglalatosságaim a' nemes Tanácsnál illő dicséretet nyertének, és 25 váltó forint jutalom mellett a' szokott hiteles diákos bizonyságlevél is Januarius 1-sőjén 1832-ben részemre kiadatott.

Atalában Kecskemét, ekkori népeségének, mondhatni több mint negyed részét elvesztette; de sokan a' halálvész

elől menekedni akarván ki is költöztek Kecskemétről. E' történt a' tüzvészek és gyakori ragályos nyavalyák miatt már előbb is, a' mit ugyan gróf Koháry István, ezen város akkori földesura, igen rossz néven vett, és még a' nagy pestis előtt Füleken tartott földesuri székéből kemény parancsot küldé 's hirdettete, hogy: a' Kecskemétről kiköltözködött lakosok, kik ezen futásuk által az ég csapását kerülni akarák, egy hónapi idő alatt vissza takarodjanak, különben elhagyott minden nemű vagyonaiktól és örökségeiktől elmaradjanak, és soha azokat ne rehabeálhassák, azaz vissza ne követelhessék.

Mind e' mellett is sokan oda maradtak, ezen nagy pestisben pedig még többen elhaltak; minek következtében felső magyar országi megyekből számos család atyák szállottak be Kecskemétre, kik nagy részben katolikusok, és lutheránusok lévén, egy részről a' lutherana Ekklesia is alapulni kezdett régi jogainak fölelevenülésével (*iure postliminii*) más részről a' római katolika Ekklesia is annyira megszorodott hogy már a' szerzet' két templomaiban nem igen fértek, és új templom építéséről kezdettek gondolkodni. Még ez előtt, t. i. 1730-ban gróf Koháry István nőtlen öreg-ur is Csábrágon élte 80-dik évében elhalt. Fenn hagyta emlékezetét különösen buzgó kegyes vallásossága által, mert mint Timon chronikájában íratik (pag. 323) *plus quam sexcenta millia florenorum in Ecclesiasticos profudit*, azaz: több mint hatszáz ezer forintokat költött egyházi kegyes czélokra. Csábrági várának kapujára ezt metszette: *Dat Deus cui vult, Stephanus Koháry* azaz: Koháry Istvánnak jel szava ez: *Ád az Isten kinek akar.* Midőn a' pajzán elméjű Bercsényi Miklós Csábrágot elfoglalta, az említett fölírat alá ezt tetette: *Accipit ubi vult Nicolaus Bercsényi* azaz: Bercsényi Miklós jel szava meg ez: *Elveszi* (t. i. Isten előbbi adományait) *midőn akarja.* Azonban némelly pajkosok a' Koháry fölíratából a' *Deus* szót lefaragták, és a' mondatok utánni pontokat mind két helyen, és aztán illyfölv írat maradt: *Dat cui vult Stephanus Koháry, accipit ubi vult Nicolaus Bercsényi*, azaz: Ád ki-

nek akar Koháry István, 's midőn tetszik elveszi Bercesényi Miklós. — Gróf Koháry István Csábrág' megvételekor Tököli fogságába esett, ki őt a' Munkácsi várban tömlöczbe záratta, és sok méltatlansággal illette 's csak olly föltétellel akarta néki szabadságát vissza adni, ha többé Tököli ügye ellen fegyvert nem emel. Koháry nem ígérte, 's e' miatt csak Tököli teljes megbukásával nyerhette vissza szabadságát, midőn a' császár őt magához hívatván megölette, 's több tábornokai sorába emelé. Az Egri ütközetben (1687) jobb karja ellövetett, a' honnan később Ország Bíró korában aláírás helyett vésett bélyeget használt. Több jeles iratai nagy részben szép latin nyelven fogalmazvák, kivált elmés versei vannak és egyházi énekei. (Munkáj: *Tintinabulum tripudiantium* = Örvendők csengetyűje t. i. Egyházi énekek. *Salicetum Munkácsiense* = Munkácsi füz-bokor. Ezen verseit fogságában írta. *Antidota melancholiae* = Hatalmas szer fekete vérűség ellen 's a' t. —

Az említett pestisben némelly familiák vagy családok neveikkel együtt teljesen kihaltak Kecskemétről, mire nézve itten megemlítendőknek vélem hogy ezen pestis előtt mi nevű nevezetesebb és így nálunk régiebb, törzsökösebb családok említetnek leginkább a' köz iratokban.

Kecskeméten legrégibb idők óta említetni szokott család nevek ezek: *Ágoston, Aranyi, Barkó, Búzás, Bán, Biró, Balassa, Borbély, Balog, Bekő, Czirkátor, Csik, Csaba, Csönkös, Cseh, Csete, Csuka, Deák, Demeter, Gyárfás, Hegedüs, Halasi, Hagymási, Harsányi, Illyés, Imre, (Ferencszállási) Kamarás, Kis, Kozma, Kalocsa, Kelemen, Kemény, Kincses, Kovács, Látos, Laczi, Magó, Márkus, Mányoki, Méhes, Móré, Muraközy, Nagy, Nemes, Ormandi, Orbán, Péter, Pápai, Pál, Pankotay, Sárközy, Selymes, Szalai, Szivos, Szentkirályi, Széles, Szeless, Szente, Szécsi, Szabó, Szűcs, Tar, Teleki, Tomó, Turi, Zana, Varga, Vég.*

Némelly kihalt háznépek' vagyonaiból, és különösen a' romai kath. polgárok adakozásából 's közre szánt áldo-

zatából az 1742-ben megszűnt pestis emlékére emeltetett, a' piarcz azon részén, mely a' Halasi és Mezei utszák elején terül el, fölemelkedettebb helyen, az úgy nevezett *Szent Háromság oszlopa*. Ezen oszlop ketős kerítésén belől hat szegű hármass talapzaton emelkedik illy módon: A' talapzaton fekszik a' három lapú oszloptörzsök, mind a' három szögleteken alulról és fölülről csiga alakú kikanyarulásokban végződő támaszokkal az alsó sokkal nagyobb kikanyarulásokon három angyalok ugyan annyi lámpásokkal (a' kivilágításra szolgálókkal) állanak; a' törzsök fő vagy arcz lapján, mely nyugotra néz, áll az oltár, és az oltár alatt egy elhaló nő alak fekszik jobbjával szemeit befogván, baljával a' religiót képező szent keresztet szívéhez szorítja, mely példázat azt jelenti, hogy a' földi köz inség, nagy csapás, és nyomorúság közben a' keresztény nem láthat által az örök vegzés szent titkain; de ilyenkor ő nem is a' kül színre tekint, sőt inkább befogja szemeit, és a' religiót, az üdvözítő szent hitet szorítja szívéhez, és ezzel magát megnyugtatóván, kész kegyes lemondással fekszik le még a' koporsóba is. — A' törzsök mind a' három oldalain év számot jelentő föliratok vannak latin nyelven; csak azt jegyzem ide föl, mely az oltár fölött a' fő lapon olvasható t. i. *OPPIDANI KETSKEMETIENSES EX PIO EREXERVNT VOTO LIBERATI A CONTAGIOSA LVE.* — Azaz: Kecskemét polgárai, a' ragadó haláltoli megszabadulásuk után kegyes szívből származó hálaáldozatul emelték. — Ha ezen fölírásban a' számot jelentő betűk össze summáztatnak, kijő az 1742-dik év, melyben ezen köz hálaemlékre az adományok össze szedettek. A' többi lapokon is hasonló év számot jelező latin fohászkodások és hálanyilatkozatok vannak fölírva vörös márvány táblákra, különben maga az emlék' anyagja szürke homok kő, ezüst színű festékekkel bevonva. Az oszlop törzsök felett emelkedik az ugyan csak három oldalú oszlop derék, melynek 3 szögletein kép szobrok állanak, a' fő lapon pedig középen szent István király szobra áll királyi pálczával és koro-

nával. A' derékon fölül nyúlik föl egy 3 oldalú piramis, melynek minden oldal színein röpdülő angyalok láttatnak apró fölhő darabok felett. A' piramis fő lapján a' boldogságos szűz áll a' föld golyón, a' mellyre tekergődzött kígyónak fejét tapossa. A' szűz anya fölött két angyal tart koronát. Az oszlopfő aranyozott Corinthusi modorban alkalmazott czirádákban végződik, 's felette áll a' szent Háromság' jelképe. — A' belső kő korlát körönn 8. szobrok állanak, mind azon mártir szenteknek képeik ezen szobrok, kik vagy saját szenvedéseikről, vagy a' más szenvedők nyomorának enyhítéséről lettek nevezetessé. — A' külső kerítés apró kő cölöpökből áll, fölül vas foglalékokkal. Az egész mív százados évében néhai Ferenczy Móricz levéltárnok, és megyei tábla bíró ur, munkás buzditása következtében csinosan újra festetett és aranyoztatott.

Mária alig hogy üle thronusára,
 Mindjárt sok ellenség rohant birtokára,
 Mert több fejedelmek ellene fölkeltek
 'S nyúgotrol egy terhes vész felhőt emeltek,
 Mivel a' Sanctio Pragmatica a) törvény
 Lett a' borrasztóan föltátongó örvény,
 De a' magyar tüstint fegyverét ragadja
 Győz, és győzelmeit Máriának adja,
 Hagyott is Mária Thrézia emléket
 A' népnek, melly néki szerzett biztos székét,
 Fia növelését egy magyarnak adta, b)
 Budát romjaiból magasra ragadta c)
 Selmeczen bányászi iskolát állított, d)
 A' gonosz Bégának biztos medret nyitott, e)

Viszsza szerezte a' szepesi helyeket *f)*
 Gallicz, Lodomérral a' tengermelléket *g)*;
 A' hősokeket diszes renddel jutalmazá, *h)*
 A' nemes ifjakat arra alkalmazá,
 Hogy vitéz örökkint nála szolgáljanak *i)*
 'S a' hon' oszlopivá ekképen váljanak.
 Így az érte ontott vér volt jutalmazva
 És az érdemekre koszorú halmozva. —
 Kecskemét is résztvett ama háborúban,
 Mert hogy áldozatra a' haza föllobban, *k)*
 Száznolczvanegy lovas válogatott Ifjat
 Küldött a' csatára mint hűségi díjját,
 E' serget fegyverrel hogy kiállította,
 Ezzel szép készségét bebizonyította,
 A' leveles tárban följegyezve vannak
 Kik ekkor fegyverrel áldoztak a' honnak.
 Ekkor tájban támadt a' Rác *Péró* hada,
 Melly köz aggodásra ismét okot ada,
 Pusztította túl a' Tiszai tájékat,
 Mindenütt veszélyt és rémülést okozott.
 Hogy hozzánk a' veszély' hire elérkezett,
 Kecskemét is nyújta védelmező kezét.
 És küldött háromszáz izmos hazafiat,
 Válogatott derék jó természetű ifjat.
Halász Péter ur volt ezeknek vezére
 Kivel *Orosházhoz* hogy a' sereg ére,
 Ifjaink vitézül hadra kerekedtek,
 A' galád rác csoport fölé verekedtek,
 'S szét oszlatták a' rác vad gyűlevész népet,
 A' zavar nyomába ismét béke lépett,
 Rác *Péró* pediglen csúfos véget ére,
 Fölkötötték gazok' elrettentésére.

De városunkban is olly példa adatott,
 Melly gonosz keblekre rémítéssel hatott.
 Ugyanis *Somodi* nevű tisztviselő
 Olly botrányos tettel lépett ekkor elő,
 Melly ellene mindegy szívet föllázított,
 Mivel alávaló lelket bizonyított.
 A' közpénztárból egy summát eloroza 1)
 'S ez rá gyalázatos kimúlást is hoza,
 Intő példaul jött reá a' nagy szégyen,
 A' köz érdek iránt ki milly szívvel légyen.

a) *Sanctio Pragmatica*-nak mondatik azon nagy nemzetek közötti szerződés, mellynek ereje szerint VI-dik Károly német romai Császárnak (mint magyar király III-dik Károly) fia gyermeke nem lévén, egyetlen leánya Mária Therézia úgy vette örökségül által a' kormányt, hogy ő egyszersmind az osztriai fő Herczegi Háznak a' nevét is fenntartsa: és így ha férjhez megy is, születendő gyermekei ne a' leendő férj nevét viseljék, hanem osztriai fő Herczegeknek neveztesse. Ezen szerződést még a' 18-dik század elején több Európai hatalmasságok aláírták; de mind e' mellett mihelyt Mária Therézia 1740-ben kormányra következett, számos fejedelmek hadra keltek ellene, kik közül némelyek a' császári czimet, mások némely egyes birtok részeket akartak Mária Thereziától magoknak ragadni.

b) Mária Therézia első szülött fiának császári király fő Herczeg *József*-nek (ki később II-dik József név alatt római német császár lett) növelését magyar emberre t. i. *Battányi Károly* herczegre bízta 1749-ben.

c) Mária Therézia Buda régi várát, melly a' folytonosan háborús időkben felette megrongáltatott, új fénnyel fölépíté.

d) Az egész Európában legnevezetesebb Bányász academiát alapított M. Therézia Selmecczen az 1760-dik évben.

e) *A' Béga víze* Temesben tömérdek károkat okozott igen sok ágakra oszlása, és medrének csekélysége miatt gyakori kiáradása által: innen még III-dik Károly magyar király elkezdette ezen kártékony folyónak szabályozását, t. i. egy és elegendő mély mederbe szorítását; azonban e' nagy munkát Károly be nem ~~végezhette~~; végrehajtá tehát azt M. Therézia 1763-dik évben.

f) *A' 16.* Szepesi városokat, még Zsigmond király a' cseh Hussitákkal viselt had költségei miatt a' lengyeleknek elzálogosítá: de ezeket M. Therézia 1772-ben ismét kiváltá, és magyar országhoz visszszakapcsolá.

g) Ugyan illy módon foglalta vissza Magyar országhoz Gallicziát és Lodomériát is 1773-dik évben, még jóval előbb t. i. 1766-ban Magyar országhoz kapcsolta az Adriai tenger felső partjait *Fiume* várossal egyetemben.

h) *A' csatákban és általában a' hadi szolgálatban* föltűnő érdemekkel állándóul díszlett férfiak jutalmazására, és így a' hősi lelkület' fölébresztésére, M. Therezia több katonai rend ezímekeket állíta, mellyek részint csak meg-tisztelők és czímmel jutalmazók, mások pedig nem csak czímmel de tetemes évi pénzekkel is jövedelmezők.

i) Ugyan csak M. Therezia, azon czélból, hogy a' jelesebb magyar nemes családok sarjadéki, az Udvari szokások és rendtartásokat betanulják, egyszersmind pedig többféle political ismérteket szerezhén, a' hon politicusainak jeles veteményes iskola alakuljon, föllállíta az igen pompás és fényes magyar testőr sereget, vagy is magyar Gárdát, melly Európa minden őrsergei között legdiszesebb és legcézirányosabb belső elrendezéssel bíró.

k) Aldozatra föllobbanásnak kell neveznünk a' magyar nemesség' azon hősi fölhevülését, miszerint az ország rendei előtt fölmutatott kisdud fiával segedelemért esedező királyné szavaira kardot rántának, és a' nagy királynő védelemére véröket 's éltöket ajánlották.

l) Ezen szerencsétlen *Somodi* nevű senator igen nagy eszü embernek tartatott, azonban nem tudni hogy házi szorongató környülmény-e vagy talám az átkozott pénz

szomjazás arra vette őt, hogy a' város házánál úgy nevezett tartalék pénz tárban lévő pénzeszvegből mind össze 33 azaz harminczhárom forintot elorozott. De mivel ezen tartalék pénztár mint valamelly rejtek helyre tett szentség, alig szokott néha néha valamellyik fölügyelő Senátor által megnézetni; innen a' Somodi süvegére tapadt pókháló tüstint elárulta a' tiltott helyen járást, és kérdőre vetetvén, a' bizonyosan illy gonoszságban kevés gyakorlottsággal bíró ember, föltűnő zavarba jött, és büntetést csak hamar megvallotta. A' város ház udvarának kapujában feje vétetvén, azon dombos helyen temettetett el, hol később a' mai időben úgy nevezett *Rávágyi* külváros épült.

Ezerhétsszáz hetvenkettedik év derült

Föl midőn ismét egy nagy változás került
Kecskemét eddigi belső életébe,

Tudnillik a' papi szolgálat rendébe.
Szerzetesek bírták itt a' plébániát *a*)

Eddig 's ők éneklék a' szent litániát,
De százharmincz éves pásztorkodásukra

Lőn, hogy e' szolgálat át került másokra.
Külömben is ekkor úgy megszoroda

A' katolikus nép, hogy már nem fért oda;
Tehát uj szentegyház építéshez fogtak,

Kik a' szentegyháznak ügyében buzogtak *b*).
És ekkor világi papokat kérete

A' katolikusok nagy gyülekezete *c*);
Lemondtak a' tisztos Ferenczi atyákról,

Hosszas és sikeres sáfárkodásukról,
Világi Plebánus jöve Kecskemétre,

Igy jött aztán a' nagy pompás egyház létre.

Érzékeny vala mind két részről a' válás,
 Nagy pompával történt meg a' resignálás.
 Tisztelendő Bláhó Vincze prédikállott d)
 És a' hallgatóknak szemök könyben állott;
 Elő számlálta a' Klastrom' eseteit,
 Az elhunyt Atyáknak sok szenvedéseit.
 A' Parochiale templom hogy kezdeték
 'S annak alapköve buzgón letéteték,
 Akkor kettős tornyot akartak építeni
 'S mint a' Kalocsai olyanra készíteni:
 De József császárhoz a' mint fölvetett
 A' terv 's legfőbb helybehagyása kéretett,
 Mivel a' kül pompát ő nem kedvelte,
 Ezen kettős tornyot sem helyeselhetle,
 Így bár a' följáró két felől mutatja
 Mire célzott akkor az egyháznak atya,
 Mai alakban lett a' templom építve,
 Huszonnégy öl magas toronnyal szépítve,
 Fölül az ács munka tizenhárom öl volt,
 Bevégezéséig sok buzgó szív kiholt.
 Dupla aranyazás gazdagan teteték
 Rá, hat harang 's óra belé emelteték.
 Ezernyolczszáz ötben lett bevégezése,
 És szent Anna napján fölszenteltetése.

a) Oda főlebb több izben említénk, hogy a' sz. Ferencz szerzetbeli buzgó atyák milly sok érdemeket szerzetek a' Kecskeméti romai kath. Anyaszentegyház körül.

b) Öt kápolnák állottak ez ideig Kecskeméten a' tiszt. Ferenczi és kegyes Iskolai szerzetbeli atyák templomaik mellett: de világi pap által administrált Plébánia még eddig nem volt, hanem a' Plébánusi szolgálatot mindenütt a' sz. Ferencziek végezték. — A' kápolnák ezek voltak:

1-ső és legrégibb volt a' homok uttzal régi temető-benn (azon helyen, hol jelenleg Balásfalvi Kis Mihály ur' ház birtoka fekszik) *Kiss Boldog aszszony* vagy *Kisaszszony* tiszteletére építve még Ersébet királyné által, kiről, mint Kecskemét Urnőjéről, oda főlebb már tettünk említést.

2-dik volt a' sz. *Mihály kápolnája*, azon helyen hol jelenleg a' tisz. Ferenczi atyak temploma kerítéséből boltok alakítottak; ez nem fölötte régen pusztult el, sőt még számos élő Kecskeméti lakosok emlékezhetnek reá; mert gyermek koromban a' pusztulásnak indult épület' padlásán verebeket és szárnyas egereket vadászni még nékem is módomban volt.

3-dik volt a' régi közös temető helyen, a' 12 *Apostolok* tiszteletére szentelve. Ez azon helyen állott, hol a' folyó század elején néhai *Czollner Mihály* gazdag Kecskeméti polgár tanácsos és vásáros kereskedőnek kegyes özvegye sz. *Ersébéth* tiszteletére templomot építtete éléstári, Ispotályi vagy is inkább szegények házául szolgáló, és fiók iskolai mellék derék épületekkel.

4-dik még most is áll, t. i. a' szent *Háromság* tiszteletére az újabb rom. cath. temetőben állított kápolna, az országos vásárhelytől keletre, egy fölemelkedett homok dombon építve, körülte sok jeles r. kath. polgárja aluszik Kecskemétnek, a' miről az ottan látható számos diszes márvány sir emlékek bizonyságokkint szóllanak. Érzékeny jelenet midőn évenként sz. *Háromság* vasárnapján, éppen a' dús reménynyel viruló tavasz pompás szakában, ide kigyülekezik a' r. catholicusok tömérdek sokasága, kebel rendítő szónoklat tartatik előtte, leghatalmasabban szónokolván a' megtérésre érzékenyen intő sirhalmok, és sir keresztek, és aztán a' sir hantok fölött térdeplő nép a' sz. Misét végig hallgatja, az alatt nyúgovókért is imát sóhajtván föl az élet és halál örök fejedelméhez.

5-dik Kápolna hasonlólul még ma is áll, délnyúgotra kívül a' városon a' tisz. Piárista atyák tanyája mellett, és ez van állítva *Santos Boldogaszszony* tiszteletére. Mai időben rendesen csak *Mária Kápolnának* nevezik. E' mel-

lett még a' mai emberek emlékezetére egy buzgó remete lakott csöndes szent magánosságban. Már ma főkint a' Húsvét másod napján tartatni szokott úgy nevezett *Emmaus*-sereglés teszi ezen kápolna mellyékét igen nevezetessé a' köz nép előtt. Ugyan is annak emlékezetére hogy Jézusunk, föltámadása után az Emmausba utazó tanítványoknak megjelent, ezen városon kívüli kápolnához seregelt a' köznép Húsvét másod napján, hol mézes kalácsosok, sör csaplárok, bor mérők, és pecsenye sütők öröme, sokszor pajzánságig kicsapongó vigságra derítő táplálékkal kínálkoznak a' kocsikon, és gyalog oda tóduló vendégeknek. Ezután különféle játékok kezdődnek, a' gyepen több helyen neki hevült vérű 's kedvű öregek és ifjak megpendült muzsikára tiporzikálnak, a' kocsisok, — még ha becsületesebb gazda legények vinnék is ilyenkor a' szerepet, — rend szerint mind leittasodnak: a' honnan Emmausi mulatság, fölfordulás, nyak vagy láb törés, és verekedés nélkül ritkán szokott elmúlni; a' haza felé borzasztó kocsi zörgéssel robogó lovak és kocsik pedig ilyenkor veszedelmessé teszik az utszákon délutáni járást. De ezek még mind a' nemzet' régi köz éltéből fenhagyott maradványok, mint a' Miskólczi kakas hajtás és lúdynak szakasztás 's több e' félek, mellyek nem teljes eltöröltetést hanem illedelmesebb és épületesebb köznép mulatságokká alakíttatást várnak.

c) Az említett 1772-ben a' r. katolikusok részéről Kecskeméten 10,457 lelkek számíttattak; a' reformátusok körül belől egy ezerrel kevesebben voltak, a' lutheranusi pedig mintegy ket százan. Görögök száma 76 főre tétetett; zsidók még ez időben Kecskeméten nem laktak; így Kecskemét lakosai ekkor mintegy 20,200 azaz húsz ezeren és kétszázan voltak. A' szállókbeli es tanyai lakosok vagy is úgy nevezett kertészek, valamint a' pásztorkodásban kinnyaraló és telelő emberek akkor még számba éppen nem vették. Szaller György azt is megemlíti, hogy még az időben csak nem lámpással kellett Kecskemét lakosai között egy két német mester embert keresni.

Első plébánusa volt Kecskemétnek tisz. *Erdély József* úr, káplánjai *Csiszer Elek*, *Bellágh Sándor*, *Szeliga János*, és *Nagy Mihály*. Fő Biró volt nemes *Szentkirályi Mihály* második biró *Banó János*, többi előljárók a' r. katolikusok részéről *Ferenczi Gergely*, *Szentkirályi Pál*, *Deák Mihály*, *Hajagos József*, *Dékány Mihály*, *Szabó József*, gondviselő volt: *Martinkovics Simon*, egyersmind városi fő Jegyző. A' reformatusok részéről az átadáskor készült oklevélben, mint az aláírottak olvastatnak a' következők: *Csaba Mátyás*, *Kalocsa János*, *Biró István*, *Rozgonyi István*, nemes *Nagy János*, *Diósadi Deák Mihály*, *Tormássy János*, *Herczegh János*, *Tormássy István*, *Sárközy Pál*, ifjabb *Deák Mihály*, *Szeless György*, *Csáktornyai Ferencz*. (Ezen utóbbirol megjegyzendő, hogy ő előbb Nagy Györbenn, t. i. születése helyén a' r. katolika hitben neveltetett: de később a' reformatusok' Egyházába lépett által, és itten Kecskeméten 33 évig volt fő Jegyző, egy éven át pedig fő Biró).

d) *Tiszt. Bláhó Vincze* atyáról, és az ő ezen alkalommal tartott jeles, és főként okleveles tartalmánál fogva nevezetes egyházi beszédéről szözlánk fölebb.

A' török háború újabb bizonyága

Lőn, mit tett Kecskemét hazafiúsága,

A' kirendelt ásós kapás munkák mellett

Oda alá sok száz szekér 's kocsi kellett,

Kecskemét e' terhet olly mértékben vette

Magára, hogy ügyes voltát kitüntette;

Mert munkát kétezer ásóssaink tettek,

Kik parancsolatra Belgrádig lementek,

'S több ezer szekerek vittek ugyan arra

Szénát és gabonát a' sereg számára a)

De sok szegénynek ott maradt lova ökre,

A' hosszas út miatt elveszett örökre.

Köszönetet nyertek *Laudon* vezérnél ;

De a' császár József még többet tett ennél ;
Mert e' császár magát soha nem kimélte

Ezért áldások közt follyt le munkás élte,
Mindent maga látott hallott, ő nem henyélt ,

Megtudta csak hamar a' ránk terült veszélyt,
Tüstént megye útján a' kárt becsültette

'S a' sírók könnyeit majd letöröltette ;
Igen! ő könnyitni kívánta a' panaszt

'S nem oka hogy számos polgár könnye vigaszt
Nem nyert, mert volt mindig olyan a' ki másra

Szánt adományokat — halmozott rakásra,
'S míg a' nyomorultnak búja könnybe fulladt
Alamizsnából más gazdagult az alatt!!!

Érdemét Kecskemét még többre növelte

Hogy a' Francz lázzongó karját fölemelte.

'S Mihelyt a' gőgös Francz háború kezdetett

Tudva van, tőlünk milly' szolgálat tetetett,
Mert városunk hatvanhét lovagot ada ,

Hogy ezzel is nőjön a' honvédők' hada
Az eleségbeli számos segélyeket b)

Nem irom, sok lenne sorolni ezeket.
Városunk is hétszáz ötven főt küldé be

Az akkor Gyulai gyalog Ezeredbe,
És illy érdemekért az ős Kecskemétnek

Sokszor világolt a' kegyelem szövétnek,
'S méltán, mert itt minden jámbor lakos' szíve
A' törvényes kormány' változhatlan híve.

a) Az 1738-dik évben kiűtött Török háborúra vonuló seregek számára a' szomszéd megyékből és a' Kis Kún helyekből Kecskemét városa öszvesen 4727 szekereken 's kocsikon, 467,000, azaz: négyszázszatvanhétezer portzió szénát, és közel 30,000 pozsonyi mérő gabonát szállította.

b) A' franczia lázzongás kezdetével Kecskemét város nem csak köz néven segíté a' hadi inség és szükség által kényszerült hazát és fejedelmet: hanem egyes polgárok is tetemes áldozatokkal járultak a' haza és köz ügy szent oltárához. Ezen egyes lakos társaink diszes sora közül különösen egyet említek, kit említnem illő azért is, mert őt és általa családját maga a' hon' dicső fejedelmi atytya a' király, megkülönböztetésre, és fejedelmi jutalmaztatásra méltónak ítélte; ez néhai nemes *Eörhalmy Antal* ur, ki családi nemes kiváltságát főként a' franczia háború' lefolyta alatt teljesített polgári példás hűségének köszönhető.

A' mult 18-dik század végén történt dolgok közül még csak némellyeket említek, mellyek részint egyes egyházi felekezeteket, részint pedig ezen város öszves lakosait közösen érdeklik.

A' reformatusok' tornya disztelen tetejét mellyet *hússas-tyuk*-nak csúfoltak, végre az előjárók leszedették, és fehér bádogg boritékkal a' torony bevonatott, és tetejének szebb alak adatott. Ugyan ekkor t. i. 1792 táján azon reform. templomnak menyezete leszedetett, és a' különben is igen erős izmos fal alapzatra hatalmas goth ízlésű ives bolthajtások vonattak, a' templom közepén a' bolthajtások a'probb iveinek tartására corinthusi formájú oszlopok emeltettek. A' már 150 év óta szolgált és 2-dik Rákóczy Györgytől ajándokba nyert nagy harang az újant diszesített toronyba fölvonatott: azomban kevés idő múlva meghasadt, és más alakra egymásután négy ízben öntetett,

míg a' mostani nagy harang, épen Erzsébet napján föl vonatva, éles erős hangjával mai napig szállítja a' református keresztyéneket, de nem nagy számmal a' Mammonnak áldozókat, az e' templomküszöbön belől lépésre. A' fölvonatás napjától óta a' köz népnél e' nagy harang lőn a' *Hangos Pöre*. Kellett is a' hangos éles harang nem csak azért hogy Isten imádásra szállítsa a' buzgóságban hidegedő hiveket, hanem azért, is hogy a' köz veszélyes riadás idején hirt adjon. Illy köz veszély volt 1794-ben Martius 20-dikán az eléggé meg nem siratható tűzveszély, melly borzasztó széllel támadván reggel korán, lehet valamely elkésett József napot ünneplők' vigyázatlanságik miatt, — a' város északi felét t. i. az úgy nevezett *Tabánt* irtózatossan megpusztítá, mert 45 házakat kevés szempillantások alatt hamuvá tett. Április 5-kén ismét öt ház megégett, de mind ez még csak mind kevés és csekélység volt az ugyan azon évi Julius 10-dikén t. i. hajdani naptárak vagy is Kalendárium szerinti *Izráel* napján támadott tűzveszhez képest, melly 913 házat, és 20 malmot emésztett el. E' tűz támadott most is élő *Bodócs Jakab* lakatos mester' már ekkor eltiltott de a' tilalom daczára is használt sövény kéménye kigyuladásából. Így okoz sokszor az Elöljáróság köz jóra czélzó intézkedésével daczoló ostoba értetlenség, és holmi kézkenekedés megnemsiratható károkat. Mint most érinténk, ha egy fa kéménnyel kevesebb lett volna, nem sirathatná olly sok család elpusztult ősi lakának hamuvá lett romjain az engedetlenség' irtózatoss, de ő magából fejlett büntetését, és nem lábbadnának még ma is sok tisztos öregeknek szemeik könnyekbe, midőn az *Izráel* nevet említeni hallják. A' mai Naptárak szerint Amalia ülte be e' széket.

Köz sorsa volt ugyan hajdan szalmával, gyékénnyel, náddal, legfőlebb fenyő sindellel fedezett házakból halmozott magyar várossainknak szinte az ujabb időkig, sőt még mai nap is gyakran fajdalmas könyeket facsaró köz sorsa az, hogy szélrtire úteza szerint hamuvá pusztultak, és pusztulnak: de még is bár keserű emléket költve meg-

említem még az 1796-dik évben *Hajnal* nevű árendásnak a' Plebania előtt vigyázatlan zsír olvasztásából támadott azon tűz veszélyt, melly Nov. 3-dikán támadott fényes délben tizenketted félkor, és a' melly déli széllel párosulva 3 óra lefolyta alatt 509 házakat 's 10 malmokat, a' vacsi útú szőlőig elhamvaszta. És talám tanult illy sok vészen a' városi lakosság? Oh nem! hiszem még ma is látjuk gyakran hogy a' fundus regulázásra felsőbb helyekről ki-rendelt városi építtető kiküldöttség miért kénytelen hűnyini szemeket. Isten is tudja miért, de mi is tudjuk a' környül-állásokból, némellyeknek ön kivallásaikból is, hogy még a' város kellő közepén eső némelly házakat mikint foltozgat-ják még máig is náddal 's mikint takarják a' régi nád-ból alakult belső tűz fészket fölül rájuk disztelenül rácsolt nedves mert olcsó deszkákkal.

Meglehet hogy néhol az elnyomatott inséges szegénység sír a' nádas és deszkás házak fedeléről? meglehet azomba! de nem foghatom meg; mert sok illy hazákban lakóknak ékes nejeik ha elengednék a' 70 's 80 vforintba kerülő nevetséges szarkafészek alakú főkötőt, a' sárga, vörös, vagy zöld nagy selyem kendőt, a' suhogó széles ránczos selyem szoknyát, és színes selyem kötöt, mellyekkel cifrázkodva, zsíros subás férjeik után távolabbrol a' templomba páváskodnak: bizony igen könnyen és hamar eszerép zsindegyre vehetnék a' ház fedelet, vagy legalább a' tűzkármentesítő Intézetnél magukat biztosíthatnák; hajh! de miveltségünket nagy részint csak a' cifrázkodásban és fényüzésben kívánják némellyek mutogatni.

Áldás azon jeles férfiakra! kik a' magyar Gazdasági egyesület fölszóllítására már többféle tűzhatlan, vagy is tűz vészül nem félthető ház és épület tetőket találtak föl; vajha köz utánazással méltányoltatnának!! Ilyen épületet lehet jelenszer mintául allitva, igen díszes alakút látni, a' Pesti út sor-fák kezdeténél a' Soroksári úton.

A' Kecskeméten lakó nemesség a' francia háború ki-ütése után, midőn a' Párisból europa szerte terjedett tűz,

nem csak német tartományait Osztriának, de a' magyar Hon is vésszszel fenyegetni kezdette; fegyverre kelt, insurgált 1797-ben, és személlyesen kiállott Kecskemétből 90 az-az kilenczven lovas katona, kik közül negyvenen saját zsoldjokon katonáskodtak.

Hasonló insurrectio 1800 évben, és ekkor is a' Kecskeméti nemesek fölülvén többen a' megye közkölségén: de huszonegyen magok saját költségén állottak fegyverbe a' Hon' védelmére.

És immár a' jelen század küszöbére értem, mellynek viselt dolgait bővebben, és a' historiai előadásra megéretten majd a' jelen század arra hivatott fiai fogják följegyezni: mindazáltal én is, mielőtt a' történetek' folyamát rajzoló tollat kezemből letenném, néhány töredék pontokban szóllok azon dolgokrol, mellyek a' Kecskeméti köz népcéltre nevezetesebb befolyással voltak, és sikert vagy már eddig is mutattak, vagy a' jövő években kétség kívül mutatni fognak.

Hol a' mult század végeztével kezembe fogva tartám a' történetek' fonalát, ugyan ott fogom azt ismét föl.

1805-dik évben ismét úgy valának készülve a' Kecskeméti fölkelő nemesek is, hogy már csak a' jeladásra vártak (*clangorem expectabant*).

Ugyan ekkor tájban jött nyilvánosságra a' jeles honfi *Vedres István* Szegedi híres földmérőnek azon nyomatban is világ eleibe bocsátott javallatta, miszerint a' Duna vize a' Tiszaéval Szeged városa irányában egy a' Kecskemét határán és közelében vonatandó csatorna által öszve köttetnék. Hogy ez Kecskemétnek mind földészi és műszorgalmi, mind különösen kereskedelmi tekintetben felette nagy hasznára leendett volna, az ugyan minden kétségen kívül van, és vajha az ujjabb időben végzett nivellirozás után csak ugyan Kecskemét közelébe vonható lett volna a' már országos közintézkedés nyomán létesülendő csatorna: de a' libella úgy mutatta, hogy a' Kecskemét felé hozásban roppant homok butzkák' magasan fölhátasuló lánczát tömérdek költség pótlással kellene átásni; és ámbár

a' nehézség elhárítására Kecskemét Elöljárósága tetemes áldozatot ajánlott: csak ugyan a' csatorna dél-nyugotra jókora távolsághan fog vonatni.

1807-ben Január első hajnalán tűz ütött ki a' tisz. Ferenczi atyák udvarán, és az istálló leégett. Ugyan ez udvarban később az ácsok vigyázatlansága miatt a' torony fedeléhez faragott fák' forgácsaiban tűz támadott, és a' féltetejű szín leégett, a' midőn *Füredi* nevű az oltásban igen szorgalmasan fáradozó kovács mesternek keze egy vigyázatlanul fejszéző ember által levágtatott.

1809-ben a' francia lázzongásból keletkezett európai köz had alatt történt utolsó nemesi felkeléskor, Kecskeméti lakos nemesek személyesen százhatvanötön katonáskodtunk lovas és gyalog szolgálatban, az otthon maradt nemes lakos társaink által fizetendő költségen. Azomban ekkor is számosan vállalkoztak, kik saját költségiken keltek föl a' hadra, sőt a' nem nemes lakosok is a' Tanács fölszólítása következtetésbe 100 gyalog önkénteseket adtak saját költségükön tartandókat a' fölkelő nemes sereghez.

1810-ben Hajagos László házáat egy alumnus tót gyerek meggyújtotta, és arról öt házak el is égtek. Ugyan azon lakos istállója 1813-ban kigyuladott, és 63 tehetős lakosoknak házaik és egy malom lettek a' tűz áldozatáva. Hogy az ilyen szomorú tűzvészek sorát még tovább kövessem, meg kell, fájdalom! említenem ama két nagy tűz vészt, melyek 1818-ban, és 1819-ben érték Kecskemét városát, 's melyek közül az utóbbinak gyászos emlékét még ma is keserű könyekkel ünneplik az akkori kárra 's vesztélyre vissza emlékező lakosok.

1818-ban hatvannyolcz ház és egy malom emésztetett hamuvá; 1819-ben a' véres könnyel jegyzendő *Április 2-dikán estvéli 8 óra tájon*, éppen azon perczben melyben mai napig is évenként sötét estve a' két nagyobb t. i. a' kath. fő és reform. templomok' tornyaiban a' nagy harangok szomorú kettős éneket zugnák a' város nyugodni készülő lakosainak, a' Görögtemetőnél állott szegletház nagy szélvészen kigyuladott. Ezen háznak gazdasszonya

csontvázzá égett a' tűzelem által hirtelen fölemésztett lakomladékai között, és vele volt két leányainak hasonló szomorú sors jutott.

Az erősen fúvó szél Pest felől jött, és így a' tüzet szélről csak hamar bekavarta a' homoki partos emelkedett helyen át a' város kebelébe. Nyíl sebességgel jött a' tűz a' templomoknak, azomban a' piaczi boltok szerencsésen megmentettek. A' reformát templom tetejébe is bele kapott; de az e' körül őrszellemként álló és le 's feljáró néhai áld. eml. tisz. *Matólczy László* lelkes Predikátor részint maga, részint a' segítségre általa velőket rázó hangon felszólított segédek segedelmével szerencsésen eloltá a' harapózní kezdő tűz foltot. A' plébánia, a' nagy kath. Templom, annak tömérdek költségbe került pompás sűrű tetejű rezes és aranyozott czirádákkal fénylett tornya, az órával és hat haranggal. A' sz. Ferenczi atyák' temploma; tiz malmom, és négyszáz huszonnégy házak tűz prédáivá lettek. A' városháza is felső részen meggyuladt, de *Bekő László* nevű igen ügyes friss ifjú faragó legény ott a' tüzet szerencsésen eloltotta, és a' köz jóra tett ügyes szolgálata **100** váltó forinttal jutalmaztatott; de több 's nemesebb jutalom vala ennél azon kebel emelő édes öntudat, hogy a' városnak különben is tömérdekre nőtt közinségét, igen tetemes összeg' megmentésével kevesítette.

Az összes kár ötszáz negyvenkét ezer ötszáz huszonhárom **542,523** váltó forintba becsültetett. A' rémítő tűzből éjjel magasra égbe emelkedett tűzoszlop egészen Ausztriába belátszott, így láttam magam személyesen több honfi társaimmal együtt a' Bécsi császári képtár (Belveder-Bildgallerie) feletti dombrol éjszaka mintegy **10** órától kezdve e' borzasztó keleti fényt, ejfél után szinte egy óráig.

Sokféle monda kerengelt a' köznép között ezen tűzvész származása felől, leginkább elterjedett az a' hír, hogy valami hetyke csizmadiáné a' nála műhelyben lévő rácz csizmadialegényt orozva mustával agyon sujtotta, és éjjel a' kútba vonczolta. A' dolog más nap ugyan tisztí vizsgálatra vétetett: de a' ravasz aszszony mindent olly álnokul elsimított, hogy a' kelepczéből magát szerencsésen kiszaba-

ditá. Azomban a' gyanú élt, és a' meg őlt ifjúnak attya egy Szabadkai gazdag rácz polgár, boszszuállásból valamely koldús által gyűjtatta volna fel a' várost, a' mint ezt némely vásározoink hallattokra maga is talám ittasan kibeszéllette volna. Ha ez igaz volna? úgy ez lett volna második siralmas veszedelme Kecskemét városának a' ráczok által.

1818-ban egy nevezetes épületet állította a' városi Tanács és polgárság — mint a' fölrás mutatja a' régi temető helyen t. i. a' fedelezett téres és pompás alkalmas lovaglő iskolát, az itten szállásoló katonaság számára; és ezért a' királyi költségen épült Magazint a' város' déli szélén, saját használatára cserébe vette.

Kecskemét városa kiterjedése az 1819-diki tűzvész után tetemesen növeltetett; mert a' város déli és nyugoti szélén ekkor új kül városi telepítvények mérettek ki, nevezetesen elsőben is az úgy nevezett *Ürgés* melly tulajdonképeni külvárosnak is mondatik; ez után a' *Rávágyi*, melly ezen nevét kies dombon fekvésétől, és ezen kívül attól is vette, mivel az ide kitelepedő 's új telkeket váltó lakosok tehetségesek lévén, igen csinos, legalább az akkori magyar mező városi izlés szerint tekintve, — az az előtti épületeknél csinosabb alakú, rendes sorban fekvő és a' házak eleibe ületett akásczokkal kellemesített lakhelyeket építettek.

Továbbá kiméretett az úgynevezett *Muszáj* (muss seyn) nevű külváros, melly az ó várostól jó formán távol szakadva, az *Ürgés* és *Rávágyi* között kijjeb a' mezei kapun kívül fekvén, illy távol lakok' megváltására nem igen lett volna a' lakhely nélkül maradt belső szegényebb sorsú lakosoknak is kedvök: de meg kellett lenni; és innen e' külváros neve lőn *Muszáj*. — Végre dél nyugotnak a' vásár állás nyugoti oldalán egy az előtti nagy részint szőlőkkel beültetett nagy darab hely új városnak kiosztatott; melly legszebb, egészségesebb, és naponkint mind inkább szépülő külváros, mivel Kecskemétről a' Mária Kápolnához menőknek útjukba esett: *Mária városnak* neveztetett.

Ez időben halt meg választott polgár *Zollner Mihály* ur, egy igen gazdag, de emberszerető, és tisztos nevében egy a' szenvedő emberiség mellett segéllő őrangyalkint álló kegyes özvegyét hátra hagyott *Vasárús* nagy summapénzt (40,000 forintot) hagyott a' városi Tanács kezében, hogy annak évenkénti kamatjából a' katholika és reformáta Egyházbéli szegények segedelmeztessenek. A' kegyes és még most is sok jók öröme élő özvegy pedig több szent célokra tett alapítványai között az úgynevezett *Erzsébet templomot* szent Pátronája tiszteletére, és a' város' e' részén lakók' lelki épületére toronnyal, harangokkal, és orgonával építette; mint már a' kápolnák során mondánk: egyszersmind kegyes alapítványt tett arra is, hogy az itten tartandó isteni tisztelet az egyház és a' fő tisz. Plebanus urak' terhe nélkül állandoul örök időkre fennálhasson.

A' sok természeti inség és csapások között 1822-dik évben azon sors is érte Kecskemét városát, hogy a' Tanácsbeliek között személyes versengés támadván, az ellen torzsolkodás a' köz nép közzé is elharapódzván, az előjáróság iránt eddig csak mindig fenn maradt 's köz csendességet, vagy legalább türelmes hallgatást okozó tisztelet és bizodalom' rúgója elpattant, — a' bizalmatlanság tüze kigyuladott; ambár ez édes honunkban nem egyéb volt mint nagyon is kellete és ideje előtt kiáltás, síkoltás; azomban az elégületlenség olly villám szikra, melly ha egyszer kipattan, ezerek sziveiket villám sebességgel át futja, és megrázza; itt is tömérdek volt azoknak számuk, kik hiányokrol szóllottak, számtalanszor mondták, sőt sokszor aggasztó zsibajjal dörögve rikolták ezt: *nem úgy kellene!* — de *hogyan kellene hát?* — arról felette kevesen, sőt csak egy kettő is alig eszmélkedhetett, de eszmélkedni képes nem is volt. Hogy a' köz hivatalok éber ellenőrséggel viseltessenek, hogy senki a' köz hivataltol nyert tekintéllyel vissza ne élhesen, a' közjó ürügye alatt ne csak magát hizlalja, hanem valósággal a' köz ügynek, a' köz jónak, letett hivatali szent esküjéhez híven, szentelje minden erejét: Hiszem

ezek olly gondolatok, mellyek Európa- sőt világszerte rég rajzanak már a' gondolkodó emberek' fejében; de hogy lehessen a' természettel önző és legnemesebb fölhevüléseiből is csak hamar lágy melegre és langyra hülő keblű embereket illy ős gyarlóságuk' bujkáló helyéből kiugratni? mikint kellessék őket egyenes lelkű, őszinte, közügy és emberiség barátivá várázsolni, átbüvölni? ez olly nagy és nehéz kérdések' kérdése, mellynek nem lőn még e' földön megfejtése. — A' régi szokásokhoz és intézkedésekhez ragaszkodott magyar is megkezdette valahára a' jobbításokróli gondolkodást; el kezdett senkinek nem hinni csupán azért, mert ő kigyelme előljárónak választatott, kezdett kételkedni a' felől, hogy ne lehetne jobbat is találni és választani, szóval senkinek szakállára nem akar hinni, sőt még olly hivatalokra nézve is, mellyek ezelőtt örökös kenyeret adtak, kimondotta hogy: igen! örökös ám, míg az azt viselő érdemes reá! — E' szerint a' hivatalbeliek' érdemét kezdette a' nép latolgatni, ebből a' lett, hogy a' tisztviselők iránti tisztelet csökkent, némelly elbizakodottak pedig azt kezdték hinni, hogy ahhozvaló tudományos készület nélkül is, ők is alkalmasok azon nagy kérdés megfejtésére, mellyben most egy idő óta a' magyar hon' atyjai izzadoznak, és még sokáig fognak izzadozni, t. i. *hogy lenne jobb?* — Itten városunkban voltak eleven eszű emberek, kik az idő, a' kor' kíváнатit előre megsejditék, kikiálták, viszhangra találtak, de ők a' hatalmas viszhangot személyes torzsalkodások, patvarkodások' trombitájává használták. Azt hitte a' dőre csoport, hogy minden rendin és helyén leend, mihelyt a' jelen tisztviselők kivettetnek, és helyökbe mások tetetnek. Megérték e' keserű diadalmat is: de a' szegénynek zsebe még is csak lapos maradt, és a' gyáva még is csak siker nélkül tátotta száját, a' sült galamb mindig csak nem akart bele röpülni, szóval az álmodva reménylett arany idő reggele még sem akart földerülni; szjah! a' szegény békételenek csak azt látták, érzették, hogy sok a' baj, sok a' hiba, és ugyan mikor nem leszsz ez így ezen földön? — de azt,

hogy miklnt kéne a' bajon segíteni? ezt már kiszámítani képesek nem valának, és ez nem gyalázat egy nagy részint barom tenyésztőkből és szőlő kapásokból álló 's csak némi neműműszorgalomra is alig képzett alföldi magyar városnak; mert hiszen ezen nagy kérdés fölötti fejtörés Frank honnak millio polgárok vérébe került, és még sem haladhata meszszebb a' kérdés megfejtésében mint Kecskemét városa, és városunk még annyiban is szerencsésebb, hogy ha megszakadt is egy két érzékeny jó szív a' rend fölzavarodása fölötti hiv honfi aggodalmaknak miatta: de tulajdonképen kiontott vér még ez ideig nem folyt, — és él bennünk az édes remény, hogy a' mit Kecskemét magának saját erejével még ki nem vivhatott, jó idő, és talám nem sokára, hogy az Országgyűléseni czélszerű rendezés által meg is fogja nyerni.

Míg földszint a' város lakosi között egyenetlenség menyköves fellegei viharzottak; az alatt fölépült a' kath. fő templom tornyának új födele, és *villám háritó* vonatott reá, melly a' veres rézzel fedett templom tetején végig vezetve, nyugoti részen a' földbe süllyed be. Oh vajha erkölcsi és polgári villám háritót is lehetne készíteni!

A' reformátusok is leszedették a' régi bádogos torony fedelet, aranyozott cziradákkal ékesített réz tetőt emeltek helyébe, a' templom fedele mázos cserepekkel borítottatott, és ezen is villámháritó a' toronyrol alávezettelve alkalmaztatott. A' toronyra egy diszes nagy új zászlós gomb tetetett, mellybe az emlékül rakott iratok, és pénzek mellett ezen időt jelentő latin vers is bezáratott:

re CVstoDe pater! seros stet sospes In annos.

tVrrIs Laeta tIbI qVaM saCrat aegopoIIs.

A' számot jegyző betűkből 1819-dik év jó ki, a' vers' magyar értelme ez:

Szent atyánk! tartsd meg végetlen évekre!

Így sohajtunk föl hozzád az egekre:

E' tornyot mellyet tenéked Kecskemét

Építe, hozzád fölemelvén kezét.

Az új torony gomb' föltétele tünnepén több versek irattak, a' népünnepe' épületesebbé tételére, mellyek közül mellónak látom a' következőket ide iktatni:

I. fölszóllalás a' gombhoz.

Arannyal futtatott gombunk! melly ragyogva
 Tündökleszsz szép tornyunk felett mátol fogva,
 Majd ha az ős idő vas foga végtére
 Megrontván, nem lehetsz Egyházunk' diszére
 'S a' maradék, melly itt élni fog helyettünk,
 Leszállít a' helyről a' hová föltettünk:
 Kitérván kebeled, add által ezeket
 A' mi időnkről tett néhány jegyzeteket,
 Mellyeket az ezernyólczszázhusz folytában
 Beléd tevénk; zárván kis réz ládácskában,
 Hadd tudják a' késő onokák' fiai
 Mint voltak Kecskemét' ekkori dolgai.
 De e' mellett, szép gomb! tedd meg azt helyettünk
 A' mit, mi már akkor magunk nem tehetünk,
 Szíves köszöntésünk' add által azoknak,
 Kik akkor lakosi lesznek e' városnak,
 Mond meg: hogy mi hívek voltunk vallásunkhoz,
 Istenhez, hazánkhoz, kegyes királyunkhoz.
 Kövessék példánkat; -- és legyenek hívek,
 Legyenek egymáshoz egy lelkek, egy szívek;
 Így az ur, ki ez sok szélvész háborgatta
 Hajót elmerülni mind eddig nem hagyta,
 Megőrzi e' várost mind végig, — és ennek
 Vesztén öröme nem leszsz az idegennek.

II. A' gomb' felelete.

Buzgó nép! melly ismét igaz buzgóságod'
 Egy szép jelét bennem felemelve látod:
 Ím a' vallás fehér ruhában felettem
 Itt lebeg, örülvén hogy uj disze lettem, —
 'S vidám ábrázattal nézvén le felétek
 Köszöni tinéktek, hogy fölemelétek. —
 Buzgó nép! majd mikor a' már elköltözött
 Atyákhoz mentek, — 's én fénylek más nép között,
 Innen nézvén gyászos sír halmaitokat, —
 A' maradéknak, melly tapossa azokat,
 Magos lakhelyemből vigán kihirdetem
 Hogy én lételemet néktek köszönhetem. —
 Azt is, hogy e' tornyot hoztátok uj fénybe,
 Uj fákat tévén rá, rézzel fedezvén be. —
 'S hogy a' templomra is a' fa zsindel helyett
 Mázos cserepekből raktatok fedelet, —
 Megmondom: — 's hiszem azt, hogy onokáitok
 Áldani fogják majd meghült poraitok'.

III. Más szavai a' gombnak.

Hív lelkek! én az ég felé emeltettem,
 'S ez által tinéktek intőtökké lettem;
 Hogy nézzetek ti is az egék' egére,
 A' hol le van téve a' kegyésség' bére (*Luk. 6.*)
 A' csillag, melly legfőbb helyen fénylik itten,
 Jegyzi, hogy a' kik meghalnak igaz hitben,
 Túl a' csillagokon élnek dicsősségben
 Fénylenek mint fényes csillagok az égben (*Dán. 12*)

Egy szép vitorla is van itt fenn látjátok! (*loc. cit.*)

A' mit e' példázol, azt is megtartsátok!

A' szentegyház Jézus kiseded hajócskája,

Nem látszik, — de van egy erős vitorlája;

Nem árt annak a' szél, — bár mint neki düljön

Ne félstétek tehát hogy az elmerüljön.

Ha pedig e' szép jelt zászlónak nézitek;

Szent hitünk zászlója jelének értsétek:

Harczolatok híven ez alatt; — Vezértek

Nézi harczeitok! — 's megkoronáz érttek.

Leg eseménydúsabb korszakára viradt szab. Kecskemét városa a' jelen XIX-dik század negyedik tizedében, és a' folyó 5-dik tized első éveiben. Hogy nyilván tudva legyen mikint Kecskemét városa épen nem maradt süket a' kor' kívánatira, és az új idő szellemének kiáltó szavaira, elég leend az itt idő rende szerint sorral következő töredék jegyzeteket az eddig mondottakhoz toldanom.

1.) Hogy a' színészet — ha az illő készüllettel, alkalmas egyének által szerepelt mutatványokban erkölcsi és polgárzati nézethöl helyesen megválogatott szindarabokkal működik, fölötte sokat tehet, mind a' társalgási nyelv' és beszédmód' csinosítására, művelésére, mind az erkölcsök' simítására: ez az újabb idő mind azon bölcsei előtt, kik a' célirányos országglás és népigazgatás felett eszmélkedtek, közönségesen megismért igazság. Innen minden miveltebb népeknél a' színészetre különös gond fordittatik.

Kecskeméten a' múlt század vége óta gyakran fordultak meg színész társaságok; de a' kik hol valamelyik vendégfogadó tágasabb színjében, hol valami fél épületben lévő új falak között, hol később a' nagyszerű fedelezett katonai lovagló iskolában vonák föl helyvel közvel kevés időre vándor sátorait. Végül 1830 táján, sok tekintetben érdemes és legalább köz megismerés általi jutalomra

igen méltó polgár társunk, a' közügy melletti vállalkozásokban soha még egészsége engedte, senkinek elsőbbséget nem engedő idősb *Király Sándor* ur saját költségén egy jókora színházat épített saját udvarán; 's később (1843-ban) e' melletti kertében, egy igen téres és alkalmas nyári színpadot is (arenát); és így lőn az, hogy azóta jelesebb színész társaságok' jeles mutatványit láthatá, sőt néhány-szor a' magyar opera' vagy dalszín-mű gyönyöreit is éldelheté Kecskemét, annyival inkább, mert a' nemzeti Pesti színház fölépültétől fogva, annak több jeles, a' művészet felsőbb fokára képezett egyénei is vendégekkint fölléptek színházunkban. Legujabb időkben a' h. v. fő iskolai tanuló nemes ifjúság, társulva némelly miveltebb családbeli leányokkal, részint az iskolai felsőbb osztályú tanulók' Hírlap olvasó társulata; részint a' Miskólczi, és Fehérvári tűzvész által károsultak segellése, részint végül a' kisdédóvó példány Intézet' városunkban megalapítása végett szabad vállalkozó műkedvellők' czíme alatt adta köz helyben hagyást nyert mutatványait. A' folyó napokban épen a' létre jövetel' kísérlet pontján áll, egy a' városi számos szép miveltségű ifjak' és nők' koszorújából alakulandó, és mutatványait több kebelbeli üdvös köz intézetek' alapítására számítva adni szándokló társulat. — Adja a' jóltévő ég, hogy a' nemes czéltól hevült keblű derék ifjak és lelkes nők' szép szándokát föltűnő siker kövesse: így múltunk, fáinulunk, és jót teszünk.

2.) Az egészségnak és ezt alapító tisztaságnak, főkint a' neki tűzött nap hevétől fölforralt légű, és por homokkal sűrített gőzkörű magyar alföldi sík határinkon épült városokban mulhatlan eszköze a' *köz fürdő intézet*, és egy illyet állita föl a' Kecskeméti előjáróság a' Mária városon túli kellemes mező szélén, előbb 4, utóbb több fürdő szobákkal, hol a' szikes víz katlanok fölibe alkalmazott nagy üstökben melegítettik, és még is e' fa szűki-vel küzdő alföldi város körülményihez képest elég olcsón adatik a' fürdő; van e' háznál tágas vendéglő szoba, jókora tánczterem, 's több alkalmatosság a' fölügyelő 's vendéglő'

használatára. Van kies fákkal befűtetett udvaron több külön körökre számított vendéglő hely, tekelér, (kegelplatz) és rendesen napestig mulattató zenekar.

Egyetlen nagy hiány ezen fürdő hely' köz használhatóságában az, hogy a' város központjától szinte 3 óra negyednyi sétaközre fekszik, és így a' város' lovatlan 's kocsitlan nagy részének éppen nem kényelmes használatú: innen számos szavak emelkedtek közelebbi napokban az iránt, hogy ezen jókora épület, vagy szegények házának, vagy dolgozó háznak fordíttatnék, a' fürdői készülétek pedig valahol közelebb a' város közepe táján állítandó új épületben alkalmaztatnának. De a' köz igazgató testület itten számanélküli más gondokkal lévén elfoglalva: illy terv' kivitelére vállalkozó egyén vagy vállalkozó egyének' társulata kívántatnék. Az idő majd meg tanít!

3.) Volt idő midőn a' magános házaknál társas mulatság nevezetes szerepet jádzott a' Kecskeméti köz népéletben, még ma is megvannak a' disznó-torok, és névnapi lakomák; néha napján nem is volt szükség illyes alkalmi czímekre, hanem néhány összebeszélő fölcucsult kedvű egyén köz névvel izent valamelly ház serény aszszonyának, hogy estvére juh czobákkal, lúd czombokkal, foszlós kalácscsal, omlós pogácsával, széktói vagy öreg hegyi nektárral, és kigombolkozott jó kedvvel illően elkészülve magához várthatja a' víg komákat, kik a' vacsora után egy kis culloriummal azaz: lötyögtető tánczczal is készek leendének tenni szíves tiszteletöket. Illyen összejövetelekből a' b. e. Kaszap uram ékes éneklési modorától úgy nevezett *kaszapolások*, és a' nagy hírű *superattingentialis bohóskodások*, 's különféle koma tréfák nem hiányozottak. De még is az illyen rögtönözött (improvisált) multságok részint egyes házakra szerfelletti terhes robotul nehezültek; részint pedig minden eszem iszom és dínom dánom mellett is, kivált az egy időben keserűen megzavart tréfák elnémulta után — igen igen kevés lelki eledelt nyújtának.

Gróf Széchény fölszóllalt 's ajánlá a' köz olvasó

társulatok állítását: és Kecskemét mindjárt az első szívesen engedők' sorában áll, minthogy jeles *Közvetítő* 's társalgó házat vagy is úgy nevezett *Casinót* Kecskemét miveltebb egyénei már ezen század negyed tizede elején állítanak. — Azonban, bátor Kecskemét lakos népe az adózó és nem adózó vagy kiváltságolt osztályi egyetlen sorozaton kívül meglehetősen egy lisztű, hol kásátérdekféle külön nézetek elő sem teremhetnének: mindazáltal részint csakugyan a' tag képesség fölött ellebbent némi szóváltás, részint azon körülmény, hogy köz művész és földész csakugyan maga fajú emberekkel óhajtana bizalmasabban társalkodni, és a' malom alatt, kovács és kerék gyártó (bognár) műhelyekben, temetőekben tartatni szokott öszve jövevények, és csiholó pipás értekezések már a' sejdítve óhajtott köz lelkület' sikeres organumául nem használtathatott, ennél fogva e' század ötödik tizede' kezdetén egy külön, és az első Casinónál tágasb, nevezetesen a' köz Izráelitákat is készen befogadó körű Polgári Casino alakult.

Hogy ezen Polgári Casino milly üdvös intézet legyen, könnyű lenne az ezen Casinóban már részint megpendített, részint jó formán megvitatott köz intézkedési eszmék' felsorolása által bebizonyítani, ha ugyan reményteljes bimbókat hajlandók lennénk kifejlett virágok, avagy már érett gyümölcsök helyett piarczra állítani; de a' később jövő napok tanúbizonyságot teendének. Szóval hol a' köz értesülés' és köz lelkületre olvasztás' organumai már megvannak: ott vérmes reménység és dőre hízékenység nélkül várhatjuk a' jobb jövődőt.

4.) Honunkat minden mivelődési ágazatokban, de főként a' gyár és mű szorgalomban virágzásra segélleni óhajtó II. József különösen figyelmezteté a' magyarokat arra, hogy a' selyem bogár tenyésztés a' mint egy részről az itten buján tenyésző szeder vagy eperfűk bővségénél fogva igen könnyen létesíthető és különben is az évnek csak igen kevés résziben csekély pepecselést kívánó foglalkozás: úgy más részről kétségtelen jövődelem biztosítása lendhetne. Innen számos helyeken nagy

darab földek eper fákkal beültetettek, de maga a' selyem bogarakkali bánás ritka helyen sikerült. Itt Kecskeméten is igen szép epres kert ültetett és a' selyem bogár tenyésztés folyvást egy részvényes testület fölügyelése alatt áll: de még eddig az erre fordított részvény fizetési költségek (Zubusz) kiosztandó haszon részvénynyel (Ausbeute) nem igen térítették meg; és e' jele, hogy ez intézet Kecskeméten is még csak bölcsői pólája között fekszik, és a' szép remény énekel fölötte bölcső dalt. Ez epres kertben számos a' részvényesek által rendezett zártkörű mulatságok tartattak már, és reméljük fognak ezután is tartatni; és így a' szabadbani multság' és társalkodásnak nézetéből már az epres kert termett az édes epreken kívül más kedvesebb gyümölcsöt is.

5.) A' városi rekedt levegő mondhatlan bájtt költsönöz a' városnak közepén néhol találtató élő zöld fás köz mulató helyeknek, vagy is az úgy nevezett városi köz sétatérnek (Promenade). Nem mondhatnánk ugyan hogy Kecskeméten magas kőfalak és szűk utcák megrekkesztenék a' levegőt, sőt itten minden megszűnés nélkül özlő, sokszor rohanó szelek uralkodnak, és így a' légrekedés ellen nincs miért panaszkodnunk: de a' szelek szárnyain orr és szem bosszszantólag fölhökké alakuló homok por-tenger kívánatossá teszi a' menedékhelyet, hol pornyelés nélkül szabadabban lélegzhetünk, és a' számos utczáinkon Julius végén is kender áztatóknak használható tócsák, 's bűzhödt mocsároknak fojtó kigözölgése, kívánatossá teszi a' tiszta légű, csinos, árnyas köz mulató helyet. Régen éreznék ennek felette szükséges voltát: de előbb születni kellett egy az illy vállalatokban vérig szívíg karczó tövises gátokon átküzdeni, nagyobb köz érdekű credményt minden nagy készületi lármacsinalás nélkül tervezni és létre érlelni, és hogy a' részvétlenség fordóvizébe ne fullasztja a' szép reményű magzatot, mind saját személyes jelen létével, 's minden pillantatban megkívántató vezérő igazgató tanácsával, mind pedig a' hol szükség saját vagyonával és pénzével tetemesen áldozni

ész és képes Gyenes Mihály-nak, és csak így érheték létre a' kegyes óhajítás. Széles mocsolyás területével pes-
hedve bűdösködött hajdan városunk közepén a' bűszhód-
's folytó emlékezetű Déllő (igen régen delelő) mocsár,
melly nevét onnan vette, mert nyári napokban itt éldelé
kényelmes déli nyugalmát (siestáját) a' soha teljesen ki
nem száradott pocsolya' fertőjében, néhány itthon lézzengő,
és az eltakarodott héti vásárok után át futtatott piacon
legelészve élődő apró sertés nyáj; téli napokban pedig itt
kerülé az iskolát és dél ebédet az útsza suhanczok' di-
deregve korcsolyázó serge. Völt még e' városi nagy mo-
csárnak régen két nevezetes haszna, egyik gazdaságos
nézetben, t. i. néhány főtnak használandó kéve nádat itt
a' város közepén kényelmesen vágthatott némely közelben
lakó szorgalmas gazda; másik haszon politzia vagy is
köz kényelem és bátorságnézeti nevezetességgel birt, t. i.
kiüthető tűzvész esetében ezen Bethesda nem csak vízzel,
de az oltásban sokkal sikeresebb híg sár zagyvalék-
kal is kimerithetlen bőségben szolgált. Mind ezen nagy
hasznoktól elnézve kimondatott a' déllőre a' kitiltó paran-
csolat; ő azomban állt vagy inkább feküdt csendesesen, és
bűzölt folytában. Végre ide tekintett a' lelkes Gyenes Mi-
hály, és a' vén pocsolya kuruttyoló lakosinak milliórdjaival
remülten eltakarodott, több mint fél ölnyi, sőt több he-
lyeken szinte ölnyi töltés borítá a' lecsapolt medret; a'
friss jó földbe ákász, fűz, szil, nyár, vadgesztenye, körös
juhar és több fajú fák ültetettve, így az első évben már
a' szép tágas sorok között Kecskemét lakosinak kellemes
sétatért nyitának. Most már gyönyörű zöld erdő áll ren-
dezett sorfaival, a' 12, 16 és 20 ölnyi széles, és több
mint 156 ölnyi hosszú téren, és csak a' mellette poshadó
vizzel tölt árok tartja még fenn az ős déllő kellemetlen
emlékét. Hallatszik hogy ezen árok vizének is szabad
folyás fog eszközöltetni, mihelyt több közügyi dolgaink
szabad nyilvános folyamot nyerhetnek. A' 6, 8 és 10 sor
fák között számos ülőpadok nyughellyel kínálkoznak, alsó
vége felé egy hangárda vagyis hangadomb, csinos korlát-

tal körítve emelkedik, hol vasárnapokon és más ünnepélyes napokon az itten szállásoló ezred' hangászokra gyönyörű éledelettel szerencsésíti az ottan sétálókat, kik hogy a' szép séta téren igen neki hevülve el ne felejtkeznének magyar alföldi mező városban létökről, 's a' hanga áráján lebegő képzelem túlságos vágyakat ne lobbantson a' föl melegült keblekben: eddig a' mezítlábos pórfiak' pimasz helytelenkedése rázta föl az embert szép álmából; jelenleg pedig *Salis Andrásnak* egy csinos kioszkban fölállított fagyaldája dolgozik a' neki tüzesült vérnek hűtésére.

Mondják hogy a' sétatér melletti pusztá és pusztulóban levő telkekre csinos fordő házak épüldenek, a' két végén jelenleg pajkoskodó sörkocsmák helyett illedelmes kávé házak 's a' t. jövődenek. Igen! ha a' teremő lelkű Gyenes Mihály jónak látja, vagy biztatólag vagy segéllőleg bele szólani. — Adjon az isten sok illy lelkes fiakat az ő Keckskemétnek! és megifjúlva újjá leend.

6.) Keckskemét roppant terjedelmű pusztáin sok, de igen sok nemesb fajú birka nyájak legelnek: de hogy az ezekkel bajlakodók illő színbe 's elkészítve ajánlhatóbb alakban állhassanak piacra az egy és két nyiretű gyapjúval: erre mulhatlanul egy közeli kényelmes, egyszersmind veszély nélküli, és még is czélszerű úszatót kívántattott. A' Tisza távolka esett a' köz legelők' nagyobb részétől, de veszélyes is volt, még sem mondhatánk teljesen czélszerűnek. A' fenn tisztelt Gyenes Mihály hitess ügyved és mérnök úr tehát itt is segített, ő állította ugyanis részvényes társulatot föl, melly a' közel fekvő tiszta és alkalmas vízű székes tavakból teljesen czélszerű úszatókat állita elő. Hogy azonban a' konok rossz és álnok alattomos emberek itten nem kis bosszúságot és kárt okozának, azt felesleges említenem; mert ez így megy országszerte. —

7.) A' Keckskemétet mindenfelől nagy területekben környező sivó homok lapályok, részint hogy hasznavehetőkké tetessenek, részint pedig az e' tájon mind inkább érezhetővé lenni kezdő fabéli szükségét enyhítsék, még a' múlt század végén kezdetek kiosztatni szőlős kerteknek,

a' jelen század második és 3-dik tizedében, főként pedig a' 4-dik tizedben új erdő ültetvényeknek, melyekben az ily fajta homokot főként kedvellő ákász, kanadai jegenye, a' szálas jegenye (itten úgy nevezetni szokott pálma jegenye) sőt néhol a' szil és tölgyfák is igen örvendeztető sikerrel tenyésznek; és mind ezeknek fáradhatatlan felügyelője ismét Gyenes Mihály úr.

8.) Mostan egy olly pontra értem, melyet mint a' város szellemi emelkedésének 's mint bizonyos szebb jövődjének fő alapító eszközét különösebben ki kell emelnem. Ez a' h. v. tételt követők fő Iskolája vagy is Collegiuma. — Említém már oda főlebb, hogy volt idő szak, melyben a' Kecskeméti ref. Iskola növendékei nem csak a' Gymnasiumbeli, de a' felsőbb tudományokra is tanítottak: azomban a' szomorú elkövetkezett ellenző körülmények a' felsőbb tudományok' folyamát itten meggátolták. Mind e' mellett is a' Kecskemétiak buzgósága legalább azt kivívta hogy Gymnasiuma a' magyar honi Gymnasiumok legjobbjainak sorában állott, és ezt leginkább köszönheti a' szerencsésen választott jeles Professoroknak, kiknek tisztos név sorát oda főlebb már egészen 1830-adik évig t. i. tiszt. Belák József úrig lehozva közlöttem.

Dicső emlékü első Ferenczünk áldott kormánya alatt a' magyar honban általában minden köz, nevezetesen pedig a' tudományos intézetek is szépen növelkedtek. Ezen kedvező időt használva egy időben a' Kecskeméti és szomszéd Nagy Kőrösi egyházak, virágzó Gymnasiumaikat olly móddal emelték, hogy ezekben, épen úgy mint most H. M. Vársárhelyen, a' Gymnasiumbeli tanulmányok fölött még egy évben a' felső tudományok rövid summája (úgy nevezett Encyclopaedia) taníttatott. De ezt később Kecskemét szükségtelennek látván fölhagyott vele, Nagy Kőrös pedig nem csak megtartá ezen felső osztályt, hanem azt apránkénti tettelegesen gyakorlatba hozás útján többre többre növelte. Mivel pedig a' Nagy Kőrösi Elöljárók ekképen növelt iskolájokat, saját erejökben bizakodván, és bizakodhatván is, az Egyházi kerületnek sem fölügyelés, sem

segélés végett nem ajánlották, sőt annak minden ilyen beavatkozástoli védlésére, némi nyilatkozatokkal magokat készeknek jelentették: innen midőn a' Kecskeméti Elöljáróság régi iskola épületét ujítani készült, és az Egyház kerületnél igen illő tisztelettel kérdést tett volna, ha valjon szándoka-e a' Dunamellyéki fő tisztelendő Egyházkerületi Tanácsnak a' több testvér Egyház kerületek' példájára fő iskolát állítani, és nem lenne-e kész annak helyéül Kecskemétet rendelni; mert azon esetben ahhoz illő iskolaifal emeléséhez fognak kezdeni: lőn, hogy az Egyházkerület a' Nagy-Kőrösieket meg sem kérdezve hogy hát ők mit szöllának ehhez, a' Kecskemétieket azonnal igen kedvező választ adva nem csak megbiztatá, de az új épület-emelésben feles segedelmét is ajánlá.

Így 1830-ban a' kerületi fő iskolául állandó épület' alap köve Kecskeméten letéttetett, mert a' Kecskemétiek jól tudták, hogy addig kell ütni a' vasat a' míg tüzes. Már a' leendő főiskola falai derckasan emelkedtek, mikor Nagy-Kőrös a' dolog' valódi érdemére teljesebben eszmélkedvén, neheztelő panaszát jelenté az iránt, hogy ámbár ő már iskoláját tetteg a' Gymnasiumi rangnál fölebb saját erején emelte, és még fölebb is emelhetné, mert igen sok tehetős uri családokat tart kebelében, 's külömben is a' Nagy-Kőrösi h. v. Egyházi gyülekezet népesebb mint a' Kecskeméti: még is ő elmellőztetvén, Kecskemét nézetett ki a' kerületi főiskola helyéül. Ebből származa verseny és perpatvar. Az Egyházkerületi Tanács fölszóllitá mind két Egyházat ajánlatai kimutatására: ekkor pedig ismét Nagy-Kőrös késlekedett. Így történt az hogy Kecskemétnek külömben is sokkal kedvezőbb ország- és postaútban fekvése, 's több körülmények is illő figyelembe vétetvén: az Egyház kerületi Tanács csakugyan Kecskemétnél maradt.

Már 1831-ben az alapításra meghívott derék tisz. *Tatai András* Professor úr meg is kezdette a' *Philosophia; Cursus* tanítását, jeles ifjú hazánkfia tek. *Váltaji Sípós Imre* hités ügyvéd úr pedig minden jutalom nélkül ségedül

ajánlkozván, ketten taníták a' philosophiai tanulmányokat 1833-diki Augustusig.

1833-diki Nov. elején az egyházi kerület zsoldján szolgáló Professornak és tisz. Tatai ur méltó társának ide hivatalott tisz. *Tomory-Szabó Sándor* ur; most már két rendes oktató tanítá a' philosophiát és első évi törvénytudományt.

1836-ban Királyi kegyelmes helyben hagyás által megerősítetttven a' Kecskemeti iskola főiskolai rangjában; immár most törvény tanítói székbe a' főlebb említett derék hazánkfia tek. *Sípos Imre* ur állíttatott. A' sebesen emelkedő iskola újabb fényt nyert ugyan ezen évben, mert a' ritka tudományos készüllettel ékeskedett tisz. *Báthory István* ur, Superintendens fő tisztt id: *Báthory Gábor* ur' egyik igen jeles fia, Dömsödi Predikátorságból a' theol. tudományok tanítására meghivatott és megnyeretett. Így teljes philosophiai, törvénytudományi és theologiai cursussal 4 Professorok' lelkes munkálkodásaik közben föállott a' Kecskeméti reformatum Collegium, melynek új és teljesen földél alá vett épületében már ekkor több tanítói teremek, és a' Könyv-tár is elkészültek. De véletlen szomorúság szinte nyíltában elhervasztá reményünk diszre fejlő virágát; mert a' derék *Báthory Istvánt* egy évi professorkodása után a' halál tőlünk elragadá. Megvigasztala azomban bennünket az ég a' szép testű és lelkű tisz. *Karika János* úrral, ki az áldott emlékü *Báthory István* helyére' hivatott és megnyeretett. Ezentúl az alsóbb elemi és gymnasialis osztályok a' főiskola növendékei által kezdettek taníttatni csak kevés ideig, hagyatván a' felső Gramatikai osztályok még papi ranggal bíró Professorok' tanítása alatt. A' Humanitási t. i. költészeti és szónoklati osztályokban pedig állandóul még eddig is papi ranggal bíró professorok maradtak. Egy ideig a' szép tudományú és egyenes lelkű tisz. *Zágonyi Álbé Ferencz* ur, harmadik év előtt pedig ezzel helyet cserélvén ismét a' tüzes szorgalmú t. *Belák József* ur jött Ó Kecskai predikátorságából ezen professorságba. A' régi állandó alsóbb osztálybeli tanítók közül már ma csak a' tisztes, de szorgalmában és sikeres tanításában csök-

kenést nem ismerő *Kozma István* úr élf és serénykedik, sok ifjú tanítóknak tükör példaul.

Az iskola külső építésére sok ezrekre menő áldozatokkal járult mind kész pénzben, mind dicséretes buzgósággal végzett segéd munkákban a' Kecskeméti minden rendű lakosság; segedelemmel járult, és még mostan is évenként járul a' fő tisztt. Egyházkerületi Tanács, és az Egyházkerület Egyházai öszvesége. A' belső épülést a' munkás oktatókon kívül eszközlé a' Kecskeméti Egyház, legelől saját költségén állítván egy fölső oktatót, azután az Egyházkerület' zsoldján állittata a' másik fölső oktató; úgy a' harmadik fölső oktatót is már a' Kecskeméti Egyház állitá saját költségén; a' negyediket fizeti azon alapítvány, melyet néhai tek. ns. *Szánthó Márton* úr' kegyes özvegye, a' fájdalmas könnyeket emberiség' köz javára drága gyöngyökké változtató tek. ns. született *Kúthy Juliána* Nagy aszszony' nemes szivü ajándokából bír az Iskola.

A' könyvtárt ékesíti a' gyönyörű honi fehér márványból készült *Szánthó* emlék, derék *Ferenczy István* művészünk' remeke. A' több mint 5000 darabból álló könyvgyűjteményt, a' hajdani gróf *Teleky* alapítványon kívül öregbíték néhai tek. *Szűcs Lajos* úr' kegyes özvegye, férje nagy becsű könyv gyűjteményével, néhai fő tisztt. *Báthory Gábor* Superintendens úr, tek. *Sáator Péterné* nagy aszszony, tek. *Nagy István* ur Pest megyei főjegyző, tek. *Mátyássy József* úr, tek. idősb *Wadasi Jankovics Miklós* és tisztt. *Szakács József* és több t. cz. urak. Van az épületben egy jókora Imaház, (oratorium) kisdud orgonával, van jeles készülétekkel ellátott 's naponként öregbedő Physicum Musaeum, van zene iskola, szavaló, könyvolvasó, és hirlapolvasó tarsulat, a' könyvolvasó társulatnak magának több mint egyezer darab kölcsönözésre használtatni szokott könyve, rajziskola, éneklőkar 's a' t.

Nagya az Egyház fizet 30 stipendiatust, vannak számos szomszéd Egyházaknak is, mint Szabadszállásnak,

Halasnak, Dabasnak, 's több Egyházvidékeknek, mint alsó Baranyai, Pesti 's a' t. Egyházmegyéknek alapítványi; egyes alapítóknak, mint a' Szalay, Zsárnó, Bódiz, Zollnernő, Somogyi Anna 's a' t. neveiken lévő, és végül alsóbb tanulók szorgalmát serkentő 's jutalmazó, mint Balásfalvi Kiss, Búza Kis, Héjjas, Csapai 's a' t. alapítványok.

Az Iskola létre hozatalában hálával kell említeni fő tisz. néhai idősb *Báthory Gábor* Superintendenst, néh. gróf *Wartensleben Károly* Egyház kerületi fő gondnokot, néhai tisz. *Matólczy László* predikátor, és fő tisz. *Polgár Mihály* Superint. gen. Notarius urat, — és az egész Egyházi Tanácsot. Es legyen itt megismerve, megemlítve igaz érdeme tisztelt jó akarónknak Nagy Vázsonyi nemes *Szarka Sámuel* urnak, ki mind az építés körül két éven át bér nélkül fáradoztatlan felügyelésével, — úgy azután kész pénz és egyéb, főként a' könyvtárt illető adományaival olly érdemeket szerzett, hogy a' lelkes pártfogók' rendibe méltán soroltathatik. Dicséretes buzgóságot mutatnak évenként ezen fő iskola iránt a' helybéli becsületetes czéhek is.

Adjon az ég még több pártfogókat, és dicső jövődöt e' fő iskolának! A' felsőbb tanulók' száma már haladja a' kétszázat. Az iskolát fölügyelése alatt tartja a' fő tisz. Egyházkerületi Tanács, mellynek helybeli képviselője a' fő tisz. Directoratus, melly áll fő tisz. Polgár Mihály és tekintetes *Szilassi és Piliti Szilassy László* egyik megyei fő gondnok ur' elnöksége alatt, Tek. Sárközy Lőrincz, Balásfalvi Kiss László t. b. Kún János t. b. urakból, és az egyházi fő gondnokból és emeritus R. Professorból mint Tanácsbírákból; közvetlen igazgató az iskolai Szék, az évenként változó Rector Professor, és iskola Insp. városi Tanácsnok tek. Tóth Antal ur' elnöksége alatt állván a' Professorokból, és számos az Egyházi Tanács által kinevezett ülnökökből. Az *Oeconomicumok*at gondja alatt tartja 's az egészet ellenörkint figyelemmel kíséri a' helybeli tisz. egyházi Tanács.

9.) Igen divatosokká lettek jelen századunkban a' biztosító társulatok és ennek egy nemét Pest városától átkölesönözve állítottak föl 1835-ben a' második kis Cholera újabb rohama miatt a' Kecskemétiak közül néhány közügyről eszmélkedők t. i. a' temetési biztosító társulatot, még pedig elsőben is az úgy nevezett Wiszt-féle társulatot, melybe minden tag beiratáskor fizet egy pengő forintot, minden tag temetéskor egy ezüst tizest, és a' meghalt tag' temetésére mindenkor tüstint a' bejelentésre egy száz pengő forint adatik ki. Később a' több társulatok közül Német László indítványából Öröklő temetési egyesületnek száma 565 és már 1844-ben lett számoláskor pénzösszege huszonkét ezer váltó forint volt, önn magának doktora, patikája, 's hivatalnokjai évenkénti fizetése 50 v. frt. Készül jövődre tagjai számára megtárt fellálítani, majd pedig az örökösülő tagok ingyen elegendő temetkezési költséget nyerendének.

10.) Nagy lépést tett ez idő tájon Kecskemét' jövő emelkedhetésének megalapítására; mert az eddigi földesuraktól, kik közül-külömben is csak egy is saját részét kir. adomány levelek szerint kimutatni képes nem lett volna, magát jobbadán megváltani kezdette, és bátor nem kis új terhek' magára vállalásával e' nagy czélját csak ugyan úgy látszik, hogy jó formán el is érte!

Csak a' mostan általában pangásba jött magyar földmivelői pénz-érdemlés módot óhajtanánk egykissé fölelevenedve látni, és teljes reményben vagyunk, hogy az O-Kecskemét reá nehezült terheit majdan lerázhatván új diszre kelend. Adja a' jó Isten! A' királyi várossá lehetőség iránt is már nevezetes lépések tetettek.

11.) Míg azomban a' nagyobb polgári jog-élvezet Kecskemét adózó lakosainak is óhajtott sorsul jönne, egy kis előízletül szolgál ez, hogy bizonyos a' köz jövedelmekhez kárpótlásul fizetendő taxa mellett már néhány év óta minden lakosnak (ki magát ezért jelenti) szabad borsöt a' kiszámolható szükségig szabad juh hús-mérés is engedett. És ezt különösen jövedelmes vállalkozássá

teszi a' minden héten kétszer t. i. Kedden és Pénteken tartatni szokott népes heti vásár, úgy az évenkénti öt országos vásár, mellyekhez számolandó hatodik gyanánt, a' közel Fehértó mellet évenként Julius végén tartatni szokott híres nagy baromvásár, melly az egész magyar honban nagy nevezetességű, mellynek igazán számolható látogatói a' felső pénzes kereskedők.

12.) Negyedik éve már hogy városunkban egy nevezetes tünemény lőn látható, t. i. az ős szerpuszta nomád népei között, kik csak nyájaik gulyáik és méneseik körüli gondokban éltek át prózai éltök unalmas sikk és egy formán lapály rónáját, kik fölött 's megett csak az inség, nyomor az ellenségtől és váratlan természeti csapásoktól jött szenvedések emelkedtek olykor olykor kínos bérczekké, és jajjal könnyező tenger fölhókké, ezek között, mondom, a' tudomány és műveltség várhegyeire fölsegéllő leghatalmasabb eszköz, *Typographia* vagy is *Könyvsajtó*, új névvel! *Könyvnyomda* lett eleven és folyvásti munkálkodással nyilatkozó iparág. A' szorgalmas és igen ügyes, mert szak tudományában igen jártas *Szilády Károly* úr tiszta, csinos és hibátlan nyomataival új disze 's dicsekvése Kecskemétnek.

Ezek szerint nem csak nép száma tetemes növekedéséről; de az újabb kor kívánsai szerint létesült polgár társulati csinosbulásról és szellemi életre fejlődésről is nevezetesebb honi városink' sorába küzde föl Kecskemét.

A' Kecskeméti lakházak öszves száma többre megy öt ezernél, mellyek el vannak osztva 10 belső, és egy külső tizedre. Azomban az útszák közül még csak kevés főbeknek és nagyobbaknak van meghatározott nevök. A' főbb utszák ezek: Homok vagy *uríutcza* észak nyugotnak tart a' piaczrol, legszebb és legrövidebb; ettől északra van a' *Budai utcza*, melly a' pest-budai utra vág; innét keletre a' *Körösi utcza*, mellyből észak felé befordulnak a' Tabánba vezető mellék utszák. *Temető utsza*, hajdan *Tolnai utsza*, ezt már fellyebb elő adánk. *Szolnoki kapu utsza*, innen dél felé a' *Csongrádi*, *Mezei*, nyugotnak a' *Halasi* és *Vásári*, *Vágó* és a' *Homoki* utszák.

A' régibbek nem az utszákra ügyeltek, hanem a' sáncz kapukra számítva, ilyenek voltak még esmertem időben is Kecske-métet bekerítőleg, néhányat felfedezhetni szám szerint 10-et; ujabbán ekként szoktak valakit utasítani: mennyen a' Ladányi, Rozgonyi, Deák, malma felé 's a' t. ott találja; keresse kend a' város, a' Kis József vagy Rúz malom körül, 's ott lakik; de már sok száraz malmok a' városból a' szélekre kirendeltettek, mint hogy sok hevert, még ma is hever a' mások udvarában, 's innen ki irattattak a' tűz veszélyek utáni rendelkezések útján, bizonyosan hiszszük azt is, hogy az ollyas malmos utasítások helyett a' minden utszák' 's ház számoknak is Józsefi fölíratásaikról egykor gondoskodni fognak.

Mi a' nép számot illeti, a' róm. katolikusok itt benn, szőlőkben, erdőkben, tanyákon, pusztákon könnyen fel tehető számmal vannak huszonöt ezeren; h. v. tételt tartó protest. reformátusok tizenöt ezeren, Izráeliták vagy Zsidók, mintegy 700-an. — Ágostai vallástételt követő Protestansok vagy Evangelikusok csak mintegy ötszázan, a' nem egyesült Ó hitűek vagy Görögök mintegy két százan, öszvesen tehát a' lelkek száma negyvenegyezer négy százra tehető, azaz: 41,400.

Az említett felekezeteknek mind külön egyházi gyülekezeteik lévén, ezeknek történeti rövid sorral áttekintése legyen ezen csekély dolgozatomnak a' tárgy' nagy és szent volta által szíves figyelem célpontjául állított zárköve.

A' romai katolika Egyházról főlebb már bőven elő adtam, hogy annak lelki pásztorai 1644-dik év óta különösen a' tiszt. sz. Ferenczi szerzetes Atyák voltak 1772-ig; az előtti történeteiről az egyháznak igen kevés, és kétes hitelességű adataink vannak. Az említett 1772-dik

évben, a' Váczi Püspöki megyebeli világi papok' kezébe adatott a' parochia, úgy azomban hogy ezentúl is a' lelki pásztori foglalkozásokban a' Sz. Fer. tiszt Szerzetes atyák nevezetes segédekül maradtak. A' Kecskeméti Plebánusok többnyire Egyházi fölsőbb ranggal díszlő férfiak valának, kiknek névsorok így következik: 1-ső volt *Erdélyi József* ezt követte *Horthi Sándor*, ezután *Kozma József*; ezt föl-váltá *Harsányi István*; az ezt követett *Sándor András*t már mi is esmervén általunk tiszteltetett; az ezt föl-váltott nagy hazafi pedig volt, a' mostani Septemvir, Phároi püs-pök, Pécsi kanonok, 's Tereskei Apátur, fő tiszt. *Tersz-tyánszky Imre* ő nagysága, kit követett fő tiszt. *Sörös Pál* ur, ki innen Váczi kanonokká leve, és ugyan ott el is holt. Jelenkorban pedig fő tiszt. *Hoffmann János* ur, a' Dornai bold. szüz Prépostja, N. Pest és Csongrád megyék tábla-bírája, szab. Kecskemét városa' rom. kath. lakosainak köz tiszteletben lévő Plebanusa. — Az egyházi Tanács egy a' csinos Plebánián levő tágas teremben tartja üléseit, mellynek Elnöke a' sentisztelt fő tiszt. Plebanus ur. Ta-nács' rom. kath. részen való tagjai, a' Vál. közönségnek ugyan a' rom. kath. részről állótagjaival, és azokon ki-vül némelly egyesek, u. m. tek. Ferenczy Gergely Pest és Csongrád megye t. bja. t. Főrian György katonai biztos, nemes Ladányi Gergely, orvos Dr. Pósta István, nemes Antal István, Csősz István, Bencsik László, Bencsik An-tal urak. Gondnok városi Esküdt nemes Bransch Gassich János ur, jegyző Koltai Koltay Károly úr.

A' helv. vallástételt követő Egyházi gyülekezetre nézve is említék főlebb, hogy mindjárt a' reformatio kezdetével ezen gyülekezet itten nevezetes öregbedést nyert. A' mi a' predikátorok' rendit illeti: említettik köz hírből *Máté Pap*, ki itten a' ref. vallást első predikállotta volna, és ez alkalmasint a' derék *Skaricza Máté* lehete: de ez itt allandóul nem maradt, legelső állandó Predikátor lehetett alkalmasint az 1600 táján Tolnábol híveivel ide költözött *Búzás Mihály*, ki is hihetően azon *Kecskeméti Búzás Balázs*nak (ki 1661-ben lett Erdélyi Superinten-

dens) fia volt. Ezután jöhetett *Wégh Mihály*, ki a' régi zsolnárbeli dicséreték között az 55-iket készítette. 1626 táján lett Predikátor *Kálmánczay Gábor*, ki 1632-ben Gyöngyösre ment. Itt a' sor megszakad: de 1643 táján említetik *Paksi György*, ki később Superintendens lett 1670 tájban, mint szölli róla a' nemes városi protokollum is, innen pedig 1680 táján Rimaszombatba elköltözött. Ezután lett *Rátkay Mihály*, ezután *Szerencsy János* és *Marosi Mihály*, ezek hárman igen rövid ideig valának. Oszlán említetik *Bereghi János*, tartós ideig szolgálhatott de szorosan meg nem határozható, ezt követte *Debreczeni Kalocsa János*, ezután jött *Lenti János*, utóbb Gyöngyösi Miskolczi, Debreczeni, és végül Dömsödi predikátor, legutolsó napjait magányban itt Kecskeméten tölté, és itt temettetett el (fia volt *Lenti Pál H. M. Váásrhelyi Pap*); ennek idejében már *káplánság* vagy is második papság kezdődött, melyet még *Lenti* idejében először viselt *Póroszlai Miklós*, egyszersmind leányok tanítója volt; 2-dik volt *Kölykedi János* tudós férfit, később Lévai pap. 3-dik *Halászi Mátyás* szép tudományú férfit, később az üldözések miatt a' *Jász-Berényi* tömlöczben szenvedett, onnan ki szabadultával *Decsi* predikátor lett 's ott meghalt. Ennek idejében első predikátorságra hozatott *Lenti János* után *Szalontay István* 1691-ben, ki később H. M. Váásrhelyre ment, és ott halt meg 1707-ben; még ennek itt létében megszűnt a' káplánság, hanem mindenben egyenlő Collegatusság alittatott a' két pap között, és így hozatott *Szalontai* mellé *Diószegről Pataki István*. *Szalontai* helyébe jött 1700-ban *Kecskeméti Selymes János*, a' ki legelső kezdé a' kecskeméti h. v. Egyház dolgait emlékezet okáért feljegyezni sorral; ez munkálkodott 1721-ig; 1702-ben pedig hozatott *Pataki* helyett *Kecskeméti Böddi István*, ez 1708-ban Czeeglédre menván, ekkor *Selymes* maga maradt 1712-ig. mikor mellé hozatott *Veresmarti Lázly Péter*, kivel későbbben együtt szolgált *Ölvödi András* kinek koporsó alakú nagy sír-köve a' régi temetőből, t. i. a' mostani disznó vásárból, a' templom kerítésébe hozatván, emlé-

kezetül tartatik -- Lázý és Ölvödi után *Gonda István*, és ezt követő *Tormássy János* ismét magánosan segéd pap nélkül szolgáltak, de 1742-ben jött *Szathmáry Pál*, ki 35 évig szolgálva, először ugyan *Tormássy Jánossal*, utóbb magánosan; 1777-ben Május 28-dikán elhalt, 63 éves korában. Ugyan ez évben hozatott lelkipásztornak *Vég Veresmarthy Sámuel*, *Tormássy János* mivel Halasra vitetett, ott Superintendens is lett, ennek holtával lett püspökké V. Veresmarthy Sámuel, ki mellé egyenlő rangú predikátornak a' stentori hangú 's lelkes szónok *Göböl Gáspár* hozatott. Meghala Veresmarthy is 1808-ban, és helyette hozatott a' Debreczenben volt prof. 's nagy tudományú *Kocsi Sebestyén István* ur, kinek később az egyházi tanácssal némely közigazgatási elvek fölött támadott kedvetlen vitalkozása miatt igen szomorúak levének utóbb itt töltött évei, mert 1813-ban az országszerte nagy híró szónok a' minden' jók kedvét szeretetét megnyerni képes tüzelkű *Kolmár József* (úgy szólván) mintegy erőszakosan helyére hozatott, később 1814-ben *Kolmár* fényesebb állásra a' Rév Komáromi predikátorságra vitetett, *Sebestyén* pedig előbb Monorra papnak, utóbb Pápára felső tanítónak elkérettetett, ide pedig helyettök a' még akkor is élt *Göböl* mellé *Matólcsey László* ama templomvéd hozatott Révkomáromi Professorságból 1814-ben. *Göböl* után pedig 1819-ben hívatott Hódmező Vásárhelyi Predikátorságból mostan is, még pedig néh. *Matólcsey Lászlónak* 1836-ban lett elhunytá után 's az óta magánosan (két ifjú segéd lelkipásztorokkal) a' már sokkal népesült nagy gyülekezetet is nagy meglegedésünkre hív gondja alatt tartó Predikátornak fő tisz. *Polgár Mihály* egyházikerületi fő jegyző ur, *) nemes Pest megye tábla birája, és a' kerületi anyiaskola helybeli fő felügyelője (Directora). —

Az egyházi Tanács üléseit tartja a' fő iskolában e' célra épített teremben, elnöke lévén az említett fő tisz.

*) Már most Superintendens.

lelkipásztorral, főgondnok *Mocsolyai Vörös István* városi Tanácsnok, több Tanácsnokok: *T. Balásfalvi Kiss László* ur több megyék t. b. tek. *Sárközy Lőrincz* ur megyei t. b. *Kún János*, városi Tanácsnok m. t. b. *Hajós József* ur m. t. b. *Balásfalvi Kiss Mihály*, *Csányi János* ez időben városi fő Biró. *M. Nagy Lajos* városi fő jegyző, *Toth Antal* tanácsnok *Sós János* és *Dúgár Péter* tanácsnokok *Sárközy István* hites mérnök, *Gyenes Mihály* hites mérnök és ügyvéd. Városi számvevő *Tót István*, orvos tudor *Séni János*, Tolnai Borsos *Szabó Mihály* Pesti polgár, *Tóbi Boros János* ügyvéd, *Szél József* vál. polgár, *Szokolai Sándor* hites ügyvéd, *Valkai István*, *Szűjártó Tót Mihály*, *Tormássy Mihály* hites ügyvéd. *Csereklői János* hites ügyvéd urak, ezeken kívül egyházi tanácsbírák a' fő Iskolai Oktatók, sőt a' gyűlések nyílt ajtóknál tartatván, szabad belépése van minden választott polgárnak és honoratiornak. Jegyző *Muraközy József* hites ügyvéd, Pénztárnok tek. *Kis Jáczi Szeles Gábor* ur. Építtető gondnok *Sz. Királyi Tót János*. Egyházsíak *Szathmáry Pál* és *Dúgár János*.

Az Ágostai hitvallást követőkről is említem főlebb, hogy ezek még előbb mint a' Helvét hitvallásúak, mindjárt a' reformatio kezdetével itten elszaporodtak; de aztán később ezeknek helyét a' helv. hit vallásúak foglalák el annyira, hogy az Ágostaiak itten teljesen sok ideig eltűntek. A' 18-dik század' lefolyta alatt ismét kezdettek ide költözött egyes Lutheranus családok mind megtelepedni, mind pedig időről időre szaporodni. Maria Thérézia uralkodása alatt már több izben kegyelmes meghallgattatásért zörgettek a' királyi thronusnál az Evangelicusoknak buzgó követek, név szerint nemes *Szakáll János*, nemes *Horráth János*, *Rhúz István*, *Kovácsai Dániel*, és *Kocsisovszki György* elsőbb rangú evangelicus család atyák: de ezen lépéseknek nem előbb lett óhajtott sikere mint a' világosodott lelkű ember-barát dicső második *József császár* és király' *Tolerantiale Edictuma* nyomán az 1790-diki ország gyűlésben hozott törvény czikkely

által nyert köz szabad istenitisztelet' országszerte lett föl szabadításakor. Így 1792-ben rendszerezett egyházi társulatot alakítanak az evangelicusok is városunkban, a' *Tóth Pál* féle fundust megvették, mit később újab szerzeménnyel növeltek; ezen épült a' még mostan is azon alakban fennálló egyszerű imaház, torony és harangok nélkül, így ha halottaiknak harangoztatni akarnak, a' testvér reformátusok' harangjait szokták megszóllaltatni a' közel atyafiság jussán, és úgy a' reformátusok' halott-hordó kocsi-jok teszi meg itt is az utolsó szolgálatot. — De nem példátlan Kecskeméten, hogy bármely keresztyén felekezetbeli halott felett a' reformátusok' és a' katolikusok' több tornyaikban egyszerre zúgnak a' harangok. Ugyan azon nevezett telken épült mind a' régibb, mind közelebb az új és igen csinos paplak, és tanítói lak. — Első predikátor-jok volt tehát a' fenn jegyzett közelébbi időben *Wenich György*, kit nem sok időre követett a' még most is szinte fél százados itteni szolgálatja után ritka példájú lelki testi épségben élő 80 éven fölül haladt nagy tudományú tiszteletes *Hajnal János* ur a' nagy könyv-búvár: de kinek tisztos és kiméltet érdemlő aggkorát tekintve teljes fizetését a' stólán kívül a' egyházi gyülekezet dícséretes kegyelettel meghagyván: új áldozattal öszvetett fizetésre és a' stóla melletti szolgálatra helyettes lelkésznek szerencsés vala megnyerni tiszt. *Torkos Károly* urat, a' ritka nagy és föltűnő papi talentumokkal diszló hitszónokot, kit már 3-dik éven át csüggedni nem tudó figyelemmel és tisztelettel hallgatnak minden hitfelekezetű Kecs-keméti-ek.

Az egyházi Tanács áll a' gyülekezet' tisztos öregeiből, kik közt *Rhúz Mihály* ur, vezérkint áll; az egyház inspectora tekintetes *Karlówszky Zsigmond* táblai hités ügyvéd ur, gondnok *Kovácsai István* ur, iskolai tanító egyszersmind kántor *Dudás György*, egyházi *Kátsér János*.

A' nemegyesült *Ó Hitűek* vagy *Görögök*, úgy látszik az adatokból, hogy még a' törökökkel együt jöttek Kecske-

mètre, és ide különféle szöveteket *Lipcséből*, fűszereket *Horvát országon át Bródi felől*, kordoványt, és szattyánt, karmazsint, török nyomtatott 's más paplannak, öltözeteknek, asztalterítőknek való vásznat, olajat, riskását, mazsolát, figét török-szilvát, mondolát, tengeri-pókot, 's egyéb akkori fő kereskedelmi czikkeket, *Zimon felől* szállítának, még pedig al grosso, vagyis nagyban.

Azomban 1768-ban M. Therézia alatt a' külországi gyártmányok a' honi gyárlatot ápolni kívánó *József* javaslatára eltiltatván, a' németek többféle gyárnokokkal mind lejjebb lejjebb terjedtek Pestnél, mellynél alább az előtt, a' magyar föld rosz climája felőli előítélet miatt németek kevesen laktak, (lehetett egyéb félelembeli tartózkodás is) ekkor már mindenfelé a' gyarmatokba szállított Svábokkal a' több németek is széltire telepedtek hazánkban. Így a' kereskedés fő szállító helye ezentúl *Bécs* lett, — Pest még ekkor is kereskedelmi nézetben kevésbé emelkedett. Még mindig nevezetesek maradtak a' törökök kinyomatása után is itten maradt görög családok által minden igyekezettel népesített Kecskeméti nagy országos vásárok, mellyek az időben két hétnél is tovább tartottak, és ezen vásárokbán árulták a' Jászberényiek is vásznaikat kettős sátorokban, t. i. egyik felől nagyban vagy végszámra (al grosso) másik félől pedig rőf számra (à la minuta). Az akkoriban itten élt nevezetesebb Görög családok közül még máig is magvannak a' *Juhász* és *Lánzó* családok. Mivel pedig az itten lakott görög kereskedők az 1768-ki tilalom által csakugyan nagyot buktak, mert az ide 2 hetes országos nagy vásárookra sereglett Erdélyi és nyugot Magyarországi kereskedők tömérdek, hitelbe vitt árrúczikkék' árrával oda veszték, így viszont a' Kecskemétié is fölsőbb hitelezőiknek pontosan nem fizethettek: ennél fogva szűnt meg Kecskemét a' magyar hon' egyik legnevezetesebb emporialis helye is lenni. — Még mult a' század közepén alig volt 6 zsidó, görögök szedték a' gyapjút.

A' mi a' görög vallás-gyakorlást illeti, I. Leopold és I. József alatt még csak megvoltak; de III. Károly idejében már sok zaklatást szenvedtek. M. Therézia kórmánya alatt *Althan* nevű Váczi Püspökök több ízben elzáratták Oratoriumukat, így az ezeket követő *Migazzi* is; és ha jött is fölülről orvosló Rendelet a' megyéhez, ott is a' kath. püspökök nagy befolyásaik miatt fenn rekedve maradtak az illyes orvosló Parancsolatok. Az *Althanok* és *Migazzi* sok ideig évenként csak 3 hónapokban engedték meg az isteni tiszteletet a' Kecskeméti Görög Oratoriumban, ugymint Karácsonkor 1, Húsvétkor 1, és Augustusban ismét 1, szorosan 30 napokra számított hónapos ideig. Illyen kiszabott terminusokban a' pap megjöttével az Oratorium' ajtaján lévő pecsétet a' Ferenczi Gárgyán szerzetes vette le, és 30 napok múlva ismét ő ragasztotta föl. Az eltelt hónap után távozó papot is több ízben *Csibaknál*, *Szolnoknál* és más helyeken elfogták és tömlöczözték. Eleinte rendszeren zárdái, görög barátok (*Vasziliták*) jártak ide; első rendes és állandó pap volt *Jakomi György*, József császár alatt, ezt követte *Dobrovojenits Antal*; de még ekkor is boszszantásoknak lévén a' Görögök kiteve, számos családok örökösen ide hagyták Kecskemétet, így például *Pap János* nevű igen jó módú görög, ki a' *Zollner* féle emeletes házat építé; *Hagymási* nevű, ki építé a' mostani Tek. *Sárközy Sándor* féle házat, 's ezekkel többek, melly kiköltözés Kecskemét' kereskedését is a' múlt század végén igen megcsökkentette. 1795 táján lett Parochussá *Popovics Naum*, ki itt egészen 1834-ig szolgált. Ekkor jött *Jakoblevits Athanáz*, és itt volt 2 évig; követte *Jankovics Basil*, ki itt szolgált 8 évig. Mostani Parochus *Nedits Simeon*. Az Egyházi-Tanács áll a' gyülekezetbeli család atyákból; mostani Gondnok *Papp Apostol* úr. — Mivel eleinte az itt mulató görög kereskedők többnyire nőtlenek voltak, és 10, 15 évi itt mulatásuk után vagy vissza Török országba, vagy valami szabad vallás-gyakorlattal bíró helyre költöztek, innen iskola csak 1796 óta van; a' tanító rendszeren egyházi énekvezér. Eleinte a' Nemes *Mura-*

közy család' házat, a' mai első Casinó helyén birták árendába és ott volt Oratoriumok; később e' telket teljesen elsajátíták. 1805-ben vették meg *Karakazán Demetertől* a' hajdani *Gumila Márton* féle házat, mellyen a' mostani templom 1824-től 1829-ig épült; a' Budai püspök által lett felszentelésekor minden vallású, rendű meghívottak valának, és pompás multság tartatott.

Itt fekszik a' régi modorban épült papi lak is. A' hajdani *Muraközy* féle fundus a' várossal kicseréltetvén a' régi Hornyikféle házzal, így nőtt a' templom fundusa a' posta ház felé, ujabban ismét a' *Salya* féle ház és telek is hozzá ragasztatott.

Már mintegy 70 évvel ez előtt volt itten az Izráeliták-nak (kik még akkor csak néhány csalládból álltak) egy külön szobácskában Imaházok, mellyben nem rendes Rabbik, hanem csak elő-imádkozók' vezérlete alatt végezték az istenitiszteleket. A' mostani templom 1818-ban épült, miután már két évvel az előtt első rendes Kecskeméti Rabbí *Braun Gábor* volt, kinek helyébe 1841-ben jött *Dr. Ascher Enóch* úr. Az iskolaház ugyan már 1824-ben épült: de a' mostani rendes iskola nem előbb, mint Rabbí *Ascher Enók* úr ide jövetelével 1841-ben állott fel.

Az emberiség nevében hálával említendő közintézete az izráeli gyülekezetnek, egy szobából álló és két ágygyal ellátott kórházacska, mellyben az elbetegült szegény idegenek 's cselédek ingyen ápoltnak, 's ha elhalnak temettetnek.

Most már azon buzgó óhajtással, hogy a' Kegyelemnek Istene e' népes Várost, minden lakosai' közös egymásiránti szeretete, minden felekezetek' egyetértése, és minden egyéneknek a' közjó előmozdítására irányozva köz-

pontosított ereje és igyekezete által boldogítsa 's e' boldogságát mennyei áldásával sikeresítse 's növelje, állandósítsa, hogy Koronás Fejedelmei iránti hódolatát fenntarthassa kedves Honom! melly vég óhajtásimmal csekély író tollamat leteszem; míg majdan ismét előveszem.

Zárjegyzék. Ezen könyv' kézirata készült, és a' kir. Könyvvizsgálói hivatal által is átnézetett még az 1844-diki Augustus hóban: innen a' végső két íven említett tárgyakban, több lényeges változás, és nagy részint kedvező előbbre fejlődés történt; mit azomban már többé e' könyv tartalmához pótlékolni ez idő szerint nem lehetvén: a' történeti folyam' tovább vezetése későbbi dolgozat' föladatául hagyatott.
